

Vankila ei ole saareke vaan osa yhteiskuntaa –

ja juuri niin hyvä kuin yhteiskuntakin

Tutkimus vankilasosiaalityön synnyn historiasta Suomessa

Arja Kirjavainen

Sosiaalityön pro gradu- tutkielma

Yhteiskuntatieteiden laitos

Itä-Suomen yliopisto

Kesäkuu 2012

TIIVISTELMÄ

Itä-Suomen yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Yhteiskuntatieteiden laitos

Sosiaalityö

KIRJAVAINEN, ARJA: Vankila ei ole saareke vaan osa yhteiskuntaa – ja juuri niin hyvä kuin yhteiskuntakin. Tutkimus vankilasosiaalityön synnyn historiasta Suomessa.

Opinnäytetutkielma, 101 sivua

Ohjaaja: VTT, tutkimusjohtaja Aini Pehkonen ja YTL, suunnittelija Seija Okulov

Kesäkuu 2012

Sosiaalityö vankilassa sijoittuu rangaistuslaitoksen kontekstiin. Sosiaalityön erityisyys vankilassa on inspiroinut tutkimaan tässä sosiaalityön pro gradu- tutkielmassa vankilasosiaalityön syntyä ja sen historiallisia perusteita Suomessa. Tutkimustehtävänä on tutkia vankilasosiaalityön syntyä ja sen historiallisia perusteita Suomessa. Tarkennettuna tutkimuskysymyksinä ovat: miten vankilasosiaalityö on syntynyt ja kehittynyt, miten Mathilda Wrede on vaikuttanut suomalaisen vankilasosiaalityön syntyyn sekä miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi?

Tutkimukseni ankkuroituu vankien sielunhoidon ja yhteiskuntaan sopeuttamisen edelläkävijän sekä suomalaisen vankilasosiaalityön äidin Mathilda Wreden merkitykseen ja vaikutukseen vankilasosiaalityön synnyssä. Taustoitan vankilasosiaalityön syntyä sosiaalityön ja vankeinhoidon kehityksen avulla niiden alkuvaiheista 1990- luvulle. Tutkielmani kiinnittyy sosiaalihistorian kenttään. Tutkimuksen aineistoni perustuu historioihin (10), elämänkertoihin (4), tutkielmiin ja tutkimuksiin (9), lakeihin (5), elektronisiin lähteisiin (15), lehtiin (2) sekä oikeusministeriön muistioihin ja raportteihin (4). Analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällön analyysiä.

Vankilasosiaalityö on kehittynyt vähitellen yksityisestä kristillisestä hyväntekeväisyystyöstä palkkatyöksi ja ammatiksi. Kehitykseen ovat vaikuttaneet ihmiskäsitykset sekä yhteiskunnallinen tilanne ja aatesuuntaukset. Suomalaisen vankilasosiaalityön ja vankien sielunhoidon äitinä pidetään Mathilda Wredeä, jonka toimintakauden aikana kristillinen evankelointi muuttui yhteiskunnallisten muutosten myötävaikutuksella sosiaaliseksi auttamiseksi. Tämä loi pohjan vankilasosiaalityön synnylle.

Kansainvälisen mallin mukaisesti Suomen vankiloihin huoltovirkailijan työnkuva syntyi 1950 – luvulla. Ammattikunnalla pyrittiin tukemaan ja auttamaan vankilarangaistuksen jälkeistä elämää. Marginaalisosiaalityöksi vankilasosiaalityö on jäänyt monien historiallisten syiden vuoksi. Huoltovirkailijan oman kohdealueen ja työvälineiden selkeä rajautuminen jäi tapahtumatta, koska huoltovirkailijat tulivat avustaviin tehtäviin 1940-luvulla ja työnkuva muotoutui käytännön tarpeiden mukaan. Huoltovirkailijan työnkuva hoidettiin useissa vankiloissa alkuvaiheessa muun toimen ja työtehtävän ohella. Samaan aikaan Suomeen rantautui sosiaalityön menetelmänä casework ja ryhdyttiin keskustelemaan sosiaalityön ammatillistumisesta.

Avainsanat: vankeinhoito, vankilasosiaalityö, sosiaalityön kehitys, huoltovirkailija, Mathilda Wrede

ABSTRACT

University of Eastern Finland, Faculty of Social Sciences and Business Studies

Department of Social Sciences

Main subject of social work

KIRJAVAINEN ARJA: The Prison is not an island, it's a part of the society – and as good as the society itself. A research of the history of the prison social works's birth in Finland.

Master's thesis, 101 pages

Advisors: Aini Pehkonen Doctor of Social Science, Research Director and Seija Okulov

Licentiate of Social Science, Designer

June 2012

Social work in prison is placed in the context of penal institution. The speciality of social work in prisons has been the source of inspiration in this thesis about the birth of prison social work and its historical basis in Finland. My purpose in this is to study the birth of prison social work and its historical basis in Finland, more specifically how the social work in prisons has began and developed, how Mathilda Wrede has affected in the birth of Finnish prison social work and why prison social work has diverged into its own branch of marginal social work.

My research is based on the pastoral care of prisoners and significance of Mathilda Wrede, who was the pioneer of socialising prisoners to the society and the mother of Finnish social work in prisons. As a background for my research I'm using the birth of social work and development of prison care from their beginning in the early 1900's. The thesis adheres in to the field of social history. The material is based on histories (10), biographies (4), theses and researches (9), laws (5), electronic sources (15), magazines (2) and memos and reports from the Ministry Of Justice (4). As the method of analysis I have used the method of content analysis.

Prison social work has slowly developed from private Christian charity work into the modern paid occupation. Its development has been affected by the ideas of how men are and the situation of the society and different ideologies. Mathilda Wrede is considered as the Mother of Finnish prison social work and pastoral care of prisoners in whose time of influence the Christian evangelism transformed with the help of changes in the society into social helping. This created a foundation to prison social work.

The position of social worker was created in Finnish prisons on the basis of international model in the 1950's. With this profession the aim was to support and help the life after prison. Prison social work has remained marginal in the field of social work because of many historical reasons. There was no clear target or tools for social worker because they started to work in assisting positions in the 1940's and their job description was shaped by the needs of necessity. In the beginning the position was a secondary job. At the same time the case work method arrived to Finland and the discourse about making social work into profession began.

Keywords: criminal care, prison social work, development of social work, social worker, Mathilda Wrede

On kiitoksen aika

Olen saavuttanut yhden suurimmista ammatillisista haaveistani. Yksin tähän saavutukseen en olisi pystynyt.

Kiitokset työnantajilleni, Kuopion työ- ja elinkeinotoimisto ja KK-Kunto Oy / Kuopio, jotka ovat suhtautuneet myönteisesti opintoihini.

Kiitokset kaikille työkavereilleni, jotka ovat mahdollistaneet omalla työpanoksellaan osallistumiseni opintoihini.

Kiitokset opiskelutovereilleni tuesta ja kannuksesta sekä tutkielmani ohjaajaa VTT Aini Pehkosta paneutuvasta ja aina niin positiivisesta palautteesta.

Kiitokset Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen kriminologisen kirjaston kirjastosihtööri Minna Nurmiselle, yhdyskuntaseuraamustoimiston apulaisjohtajalle Arja Rantanen-Popoville sekä Minna Savolaiselle ja lastenhoidosta vastanneille isovanhemmille. Teillä on suuri merkitys työni valmistumiselle.

Opiskelu on ollut vaativaa yhteensovittamista pienten lasten, kodin ja työelämän kesken. Opiskeluista vapautuvan ajan käyttäminen ei ole vaikeaa – sen saakoon perhe.

Sisällys

TIIVISTELMÄ	9
ABSTRACT	10
1 Johdanto	8
1.1 Vankila – Sosiaalityö - Vankilasosiaalityö	8
1.2 Tutkimustehtävä	10
1.3 Tutkimusaineisto, aineiston analyysi ja analyysimenetelmät	10
1.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset ja tutkimuksen luotettavuus	15
2 Sosiaalityön kehityksen päälinjat Suomessa	18
2.1 Vaivaishoito ennen 1800- lukua – Lähiyhteisöjen aikakausi	18
2.2 Vaivaishoito 1800-luvulla – kellovllisten ja kellovottomien aikakausi	20
2.3 Kristillinen palvelu ja kansalaisliikkeet osana sosiaalityötä	23
2.4 Sosiaalityö 1900-luvulla – ammatillistumisen aikakausi	29
3 Vankeinhoidon ja vankilasosiaalityön kehityksen päälinjat Suomessa	39
3.1 Rangaistukset ennen 1800-lukua	39
3.2 Vapausrangaistukset ja vankilat 1800-luvulla	43
3.3 Vapausrangaistukset ja vankilat 1900- luvulla	49
3.4 Huoltovirkailijan työnkuvan synty ja muotoutuminen 1940- 1960 luvuilla	58
3.5 Huoltovirkailijan työkuva kehittyminen 1970 – 1990 luvulla	63
4 Mathilda Wrede, suomalaisen vankilasosiaalityön äiti	67
4.1 Hengellinen herätys ja vankilatyöhön tutustuminen	67
4.3 Auttamistyön professioituminen	72
4.4 Turvakotitoiminta	74
4.5 Wreden toiminnan yhteiskunnallinen kritiikki ja aseman kyseenalaistaminen vankeinhoidossa	76
5 Sosiaalityön ja vankilasosiaalityön historiallinen kehittyminen	80
5.1 Miten vankilasosiaalityö on syntynyt ja kehittynyt Suomessa	80
5.2 Miten Mathilda Wrede on vaikuttanut suomalaisen vankilasosiaalityön syntyyn	82
5.3 Miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi	87
6 Yhteenveto ja pohdinta	93
LÄHTEET	98
ELEKTRONISET LÄHTEET	101

TAULUKOT:

Taulukko 1. Tutkielman aineisto.....	13
Taulukko 2. Sosiaalityön kehityksen pääpiirteet 1800- 1900- luvuilla Suomessa.....	37
Taulukko 3. Vankeinhoidon kehityksen tavoitteet, painotukset, kohde sekä keino 1200- 1900- luvuilla Suomessa.	56
Taulukko 4. Kriminaalipoliittiset aikakaudet Makkosen (2009) mukaan.....	57
Taulukko 5. Koonti Wreden, Addamsin ja Richmondin elämänkaaresta.	85
Taulukko 6. Yhteenveto Wreden, Richmondin ja Addamsin kohderyhmästä, toiminnasta, konkreettisesta toiminnasta ja tuotannosta sekä merkityksestä nykypäivälle.....	87
Taulukko 7. Vankilasosiaalityön kehityksen pääpiirteet Suomessa 1800- 1900- luvuilla.....	91

Pelkään, sinä sanoit.

*Pimeä maa niin lähellä,
minä aina kuin rotkon reunalla,
pelkän tyhjyyden.
yöt minussa itsessäni,
ei sitä voi paeta.*

*Mutta kun puhun,
valkenet vähän.*

*Kun jonkun silmiin katson,
en näe pimeää.*

*Jos joku käsi lähellä
pysyn pystyssä
vaikka jyrkänne askeleen päässä.*

Jos vain joku lähellä -

(Maaria Leinonen)

1 Johdanto

1.1 Vankila – Sosiaalityö - Vankilasosiaalityö

Vankila – Sosiaalityö - Vankilasosiaalityö. Mitä tarkoitetaan, kun puhutaan vankilasosiaalityöstä? Miten ja keiden toimesta vankilasosiaalityön on syntynyt? Tutkielmani on sosiaalishistoriallinen kirjallisuuskatsaus, jossa kuvaan vankeinhoidon ja vankilasosiaalityön syntyä ja kehitystä Suomessa. Tutkimustehtäväni on selvittää miten vankilasosiaalityö on syntynyt ja kehittynyt, mikä on Mathilda Wreden merkitys suomalaisen vankilasosiaalityön synnyssä sekä miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi?

Tutkielmani nojaa pitkälti kristilliseen etiikkaan ja elämänskatsomukseen. Vankilasosiaalityön synty on ollut evankeliointia, johon mukaan on tullut yhteiskunnallisten muutosten myötä myös materiaallinen auttaminen. Alkuaikojen vankeinhoito kuten myös sosiaalityö on ollut alistumista ja alistamista, raa’altakin kuvautuvaa. Hävettävää, ihmisarvon vievää, johon inhimillisyys on tullut pikku hiljaa mukaan yhteiskunnallisten muutosten myötä ja markkinatalouden osin vaikuttaessa muutoksiin. Molemmissa muutokset ovat tapahtuneet suhteellisen myöhäisessä vaiheessa 1900-luvun loppupuolella. Nykypäivän vankeinhoito kuin myös sosiaalihuolto on inhimillistä ja yksilön oikeudet huomioonottavaa. Historian ja eri aikakausien tuntemus auttaa ymmärtämään niin vankeinhoidon kuin sosiaalihuollon keinoja selvittää silloisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa yhteiskunnan vähempiosaisten ongelmista.

Vankilan historia on vallankäytön historiaa. Näyttävään ja summittaiseen vallan käyttöön perustuva rangaistusjärjestelmä oli yhteiskunnan kehittyessä muututtava kaikkialle ulottuvaksi ja perustua yhteisymmärrykseen rangaistuksista ja niiden täytäntöönpanosta. Vankilan historiassa näyttäytyy myös työn historia. Kun työvoiman merkitys yhteiskunnassa kasvoi, ei ruumista enää kidutettu. Sitä opittiin käyttämään tuottavasti työlaitoksissa ja vankiloissa. Tähän vaikutti filantrooppisten ajatusten leviäminen, jonka myötä alkoi myös vankeinhoito, tavoitteena rikollisten parantaminen. (Vain koira lentää aurinkoon 1987, 7.) Käsitykset rankaisemisen moraalista ja yhteiskunnallisista velvoitteista sekä niistä menetelmistä, joilla ihmistä ja hänen mieltään on muokattu kul-

loinkin haluttuun suuntaan, ovat vaihdelleet. Näihin käsitykseen, rankaisemisen eri menetelmien käyttämisen perusteluihin ja oikeutukseen, ovat vaikuttaneet yhteiskunnan eri ryhmien intresseihin liittyvät motiivit. Historian tuntemuksella pystymme ymmärtämään rangaistusjärjestelmien mutta myös vankilasosiaalityön kehittymistä ja perusteita. (Laakso & Salminen 1989, 11.)

Työssäni kuvaan vankilasosiaalityö ja sosiaalityön historiallisen kehityksen lisäksi vankeiden sielunhoidon ja suomalaisen vankilasosiaalityön äidin Mathilda Wreden henkilöhistorian ja hänen rooliaan vankilasosiaalityön synnyssä. Suomalaisen vankeinhoidon ja sosiaalityön rinnalla kuvaan ulkomaalaisten vaikuttajanaisten ja sosiaalityön pioneerien Jane Addamsin ja Mary Richmondin vaikutusta sosiaalityön syntyyn ja heidän rooliinsa suomalaisen vankilasosiaalityön kehittymiseen. Nämä kolme naista ovat toimineet ja luoneet uraansa saman aikakauden aikana. Yhteenvedossa pohdin heidän rooliaan, yhteiskunnallista vaikuttavuuttaan ja toimintaansa sosiaalityössä sekä mikä heidän roolinsa on huoltovirkailijan työnkuvan syntymisessä.

Tutkimuksen lähtökohta on halu osoittaa lukijoilleni ja aikalaisilleni erään sosiaalityön erityisalan syntyhistorian. Pidän tärkeänä, että sosiaalityöntekijät tuntevat monimuotoisesti oman ammattialansa työmuotoja ja niiden historiaa. Tutkielmani aiheen valintaan on vaikuttanut kiinnostuksestani kriminologiaan ja syrjäytymiseen. Työssäni tapaan vapautuvia vankeja ja vankeustaustaisia henkilöitä, joiden asioita hoitaessani olen tutustunut myös vankeinhoitoon sekä siellä tehtävään sosiaalityöhön. Kenttä on haastava, mutta sitäkin mielenkiintoisempi. Muuttuva yhteiskunta asettaa niin vankeusrangaistuksille, sosiaalityölle kuin vankilasosiaalityölle uudenlaisia haasteita ja edellyttää uusia toimintamuotoja. Tutkielmassani palataan kaiken alkuun – kuinka vankilasosiaalityön on syntynyt ja miksi.

1.2 Tutkimustehtävä

Tutkimustehtäväni on tutkia vankilasosiaalityön syntyä Suomessa. Tutkimukseni tarkoitus on tuoda esille vankeinhoidon ja rangaistusten sekä sosiaalityön synnyn ja kehityksen pääkohdat, joilla taustoitan vankilasosiaalityön syntyä.

Tarkennettuina tutkimuskysymyksinä ovat

1. Miten vankilasosiaalityö on syntynyt ja kehittynyt Suomessa?
2. Miten Mathilda Wrede on vaikuttanut suomalaisen vankilasosiaalityön syntyyn?
3. Miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi?

1.3 Tutkimusaineisto, aineiston analyysi ja analyysimenetelmät

Tutkielmani on sosiaalihistorian tutkimusta, joka on yhteiskunnan historiallista tutkimusta. Sille on ominaista pyrkimys kokonaisvaltaisuuteen, jossa yhteiskunta nähdään systeeminä ja tarkoitus on tutkia sen osasia ja toimintamekanismeja. Sosiaalihistorian tutkimus rakentuu rakenneanalyysiin, teoreettisuuteen, yleistykseen ja on poikkitieteellistä. (Haapala 1989, 15.) Historia ja historian tutkimus on yksi tapa ihmisen ymmärtää elämänsä sekä työnsä puitteita (Kalela 2000, 49). Vaikka historiantutkimus on menneisyyden rekonstruktioita, se on myös oman ajan konstruktioita eli historiankäsityksen luomista (Haapala 1989, 10). Historian tutkimus on monitieteisyyttä, joka tarkoittaa ennen muuta laaja-alaista sivistystä: historioitsijan on tunnettava menneisyyttä laajasti ja hänen on kyettävä lähestymään menneisyyden tapahtumia, ilmiöitä ja tekstejä eri näkökulmista.

(http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/tutkimus/monitieteisyys/06historia_aate.html, 2012.)

Tutkimukseni jakaantuu vankeusrangaistuksen ja vankeinhoidon kehittymisen aikakausiin. Pääosassa on vankilasosiaalityön kehittyminen vankeinhoidossa. Tätä peilaan vankeinhoidon ja sosiaalityön historialliseen kehitykseen. Tutkielmani pääpaino on Mathilda Wreden toiminnassa. Lisäksi työssäni teen yleiskatsauksen vankeinhoitoon ja sosiaalityöhön historiallisesta näkökulmasta. Suomalaisen vankeinhoidon ja sosiaalityön rinnalla kuvaan ulkomaalaisten vaikuttajanaisten ja sosiaalityön pioneerien Jane Addamsin

ja Mary Richmondin vaikutusta sosiaalityön syntyyn ja heidän rooliinsa suomalaisen vankilasosiaalityön kehittymiseen.

Tutkielmani on historian kirjallisuuden sisällönanalyysia. Tarkastelen lähdeaineistoa eritellen, yhtäläisyyksiä ja eroja etsien sekä lähdeaineistoa tiivistäen tutkimuskysymyksiini nähden. Näin selvitän mitä on tapahtunut, miten ja miksi. Työssäni tarkastelen eri aikakausien tapahtumia. Näitä pyrin ymmärtämään ja tulkitsemaan käyttämieni lähteiden avulla. Analyysivaiheessa tarkastelen aineistoa historiografisesti eli reflektoin sitä nykyaikaan. Tässä yhdistän historiallisen ja teoreettisen analyysin. Näin teen johtopäätöksiä ja kannanottoja vankilasosiaalityön ja sosiaalityön suurten naisten elämäntyön yhtymäkohdista tähän päivään. (Haapala 1989, 27–28.) Analysoin sosiaalityön syntyä ja kehitystä historiallisesti merkittävien naisten henkilökuvauksilla Mathilda Wredestä, Mary Richmondista sekä Jane Addamsista. Mathilda Wrede on vankilasosiaalityön synnyn pioneeri ja Jane Addams ja Mary Richmond sosiaalityön työmuotojen kehittämisen edelläkävijöitä.

Historian tutkimuksessa on useita erilaisia metodologisia pohjia. Pohjaan oman historian tutkimukseni lamprechtilaiseen kulttuurihistoriaan, jonka kehitti Leipzigin yliopiston professori Karl Lamprecht. Hänen mukaansa yhteiskuntien ja yhteisöjen pitkän aikavälin kehitys on riippumaton valtiollisista tapahtumista ja sodista. Historioitsijan päätehtävä on tutkia laajoja yhteiskunnallisia ilmiöitä kuten väestökehitystä, taloutta ja kulttuuria sekä niissä tapahtuvia muutoksia. (http://wiki.verkata.com/fi/wiki/Eino_Jutikkala?page=2, 2012) Tämän metodologian mukaan historiaa eivät vie eteenpäin suurmiehet tai poliittiset päätökset vaan yhteiskunnan sosiaalisissa ja kulttuurillisissa rakenteissa tapahtuvat muutokset. (<http://www.helsinki.fi/humanistilehti/arkisto/lehti9/jutikkala.htm>, 2012).

Aatehistoriassa puhutaan usein asioiden kontekstualisoinnista eli tutkimuksen kohteena olevien asioiden sijoittamisesta ajallis-paikalliseen yhteyteensä. Juuri tätä kautta tutkitaville asioille annetaan merkityksiä. Omassa tutkimuksessani kyse on rationaalisesta rekonstruktiosta, jossa lähtökohtana ovat tämän päivän tieteellisessä keskustelussa esiin nousseet kysymykset. Tutkimus on kannanotto sekä selvitys tämän päivän kysymyksiin, vaikka sen varsinaisena tutkimuskohteena on menneisyydessä eläneen henkilön ajatusmaailma ja toiminta (Wrede) sekä aatehistoriallisen suuntauksien kehittyminen.

(http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/tutkimus/monitieteisyys/06historia_aate.html, 2012)

Historian tutkimuksessa lähteissä tärkeää on lähteeseen kytkeytyvä informaatio ja sen tulkinta, ei lähdetyyppi. Lähteessä on tärkeää huomioida minkä toiminnan ja aikakauden tulos lähde on. Aikakauden ajattelutapa on ymmärrettävä, jotta voi ymmärtää lähteiden synty-ympäristön. Huomioitavaa on myös lähteiden vastaaminen tutkimuskysymyksiin eli kuinka validi lähde on. (Haapala 1989, 28.) Rekonstruktion eli oikeudenmukaisen kuvauksen lisäksi vahva rooli on argumentoinnilla, jolla tutkija pyrkii vakuuttamaan lukijansa tutkimustulosten merkittävydestä (Kalela 2000, 56).

Käytetyllä historiallisella aineistolla kuvaan vankilasosiaalityön kehittymistä vankeusrangaistusten ja sosiaalityön kehittymisen kautta. Elämäkertojen muodossa perehdyn Mathilda Wreden, Jane Addamsin ja Mary Richmondin elämään. Tutkielmassani primäärilähteinä olen käyttänyt Wredestä tehtyä väitöskirjaa ja elämäkertaa sekä vankeinhoidon ja sosiaalityön historiaa käsitteleviä kirjoja. Elektroniset lähteet ovat tärkeässä roolissa aineistossani ja ensisijaisena primäärilähteenä tutkielmien ohella. Sosiaalityön historiasta aineistoa oli käytettävissä runsaasti, kuten myös vankeinhoidon historiasta. Nämä lähteet ovat sekundaarilähteitä, mutta esimerkiksi elämäkerrat ja historiallisia ajanjaksoja kuvaava kirjallisuus ovat koottu useista primäärilähteistä.

Miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi, avautuu yhteiskunnallisesta kehitystä kertovasta historian kirjallisuudesta sekä aikansa sosiaali- ja vankeinhoitoalan lehtien sekä oikeusministeriön muistioiden ja raporttien kautta. Näissä aineistoista osa oli jo kirjoittajiensa työn puolesta primäärilähteitä, mutta suurin osa sekundaarilähteitä, joissa historian kirjallisuutta analysoitiin historiankirjoittajien näkökulmasta.

Taulukko 1. Tutkielman aineisto (Kirjavainen 2012)

Elämäkerrat
<p>Antikainen, M-R. 2004. Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883- 1913.</p> <p>Davis, A. F. 1973. American heroine. The life and legend of Jane Addams.</p> <p>Hurskainen, E. 2004. Mathilda Wrede. Aatelistytön tie vankien ja pakolaisten ystäväksi.</p> <p>Soydan, H. 1999. The history of ideas in social work. Social work research association series.</p>
Historiikit
<p>Aamuvuori, T. 1988. Kuopion lääninvankilan historiikki</p> <p>Jaakkola, J. 1994. Vaivaisten holhouksesta köyhäinhoitoon. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva.</p> <p>Laitinen, J. 2002. F. Menneisyydestä tulevaisuuteen. 22. Suomen vankeinhoidon historia. Teoksessa Salminen, Markku & Toivonen, Klaus (Toim.) 2002.</p> <p>Lappi-Seppälä, T. 1982. Teilipyörästä terapiaa – piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta.</p> <p>Nygård, T. 1998. Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800- luvulla ja 1900-luvun alussa.</p> <p>Pajuoja, J. 1987. Katsaus rangaistuksen historiaan.</p> <p>Pulma, P. 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia.</p> <p>Toikko, T. 2001. Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön.</p> <p>Toikko, T. 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan.</p> <p>Urponen, K. 2005. Reformit käynnistyvät. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia.</p>
Gradut, väitöskirjat, liseniaatin tutkielmat
<p>Härkälä, S. 1992. Casework- traditio – amerikkalainen sosiaalityön menetelmä Suomessa. Pro Gradu- tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos.</p> <p>Kuittinen, T & Rönkä, T. 1991. Sosiaalityön ammattikuva työtehtävien osalta vankilassa. Pro Gradu tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos.</p> <p>Laakso, R & Salminen, J. 1989. Kriminallipoliittisen ilmaston vaikutus vankeinhoitoon Suomessa sotien jälkeisenä aikana. Tutkielma kriminologian ja seuraamusjärjestelmän sosiologian yllä kurssia varten.</p> <p>Lehtiniemi, U. 2004. Sosiaalityö vankilassa. Tutkimus Turun vankilassa tehtävän sosiaalityön tavoitteista ja sisällöstä. Pro Gradu tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos.</p> <p>Makkonen, S. 1992. Vankilan huoltovirkailijan työn historiallinen muotoutuminen. Sosiaalityön Pro gradu tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos.</p> <p>Makkonen, S. 2009. Sijoittajayksikkötoiminta suomalaisen vankeinhoidon työkäytännönä vuosina 2000- 2006. Sosiaalityön ammatillinen liseniaatin tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.</p> <p>Puurunen, P. 2002. Learn life from life itself. Jane Addamsin näkemys sosiaalityöstä. Pro gradu tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta.</p> <p>Santala, P & Toivonen, V. 1971. Huoltovirkailijat vankiloiden sosiaalityössä. Tutkielma nuoriso- ja sosiaalityön tutkintoa varten.</p> <p>Valkama, T. 2009. Vankien jälkihuolto. Tampereen YRE-yhteistyöryhmän kokemukset ja haasteet vankien jälkihuoltotyössä tehtävästä yhteistyöstä. Kandidaatin tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos.</p>

Lait
<p>Asetus huoltoasiamiehen tehtäväkuvasta Rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö 19.12.1889/39A Sosiaalihuoltoasetus 29.6.1983/607 Sosiaalihuoltolaki 179.1982/710 Vankeinhoitolaitoksesta annettu asetus (17.2.1950/86)</p>
Julkaisut, tutkimusraportit
<p>Karsikas, V. 1997. Sosiaalityön toteutuminen vankeinhoidossa: sosiaalityön ristiriidat ja niiden vähentäminen. Karsikas, V & Siltanen, P. 2001. Vankien hyvä kohtelu, yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa ja tietojen salassapitovelvollisuus. Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961. 1961. Vankeinhoito-osasto. Vankeinhoitoalan ammatillisen koulutuksen uudistaminen. 1983. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 4/1983.</p>
Lehdet
<p>Luukkonen, R. K. 1963. Ajatuksia yhteistyöstä sosiaalikirjaston työsaralla. Vankeinhoito 1-2/1963. 44 vuosikerta. Luukkonen, R. K. 1948. Huoltotyö vankilassa II. Vankeinhoito 1/1948. 29 vuosikerta</p>
Muu kirjallisuus
<p>Haapala, P. 1989. Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Leinonen, M. 2005. Elämän täysi. Kootut runot I. 1980- 1993. Raunio K. 2001. Olennainen sosiaalityössä. Vain koiraa lentää aurinkoon. 1987. Antologia vankilasta. Vankilakuvia näyttely vanhalla Ylioppilastalolla 10- 28.3.1987.</p>
Elektroninen aineisto
<p>http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0. 2010. http://learningtogive.org/papers/paper119.html. 2011. Richmond, Mary Ellen. http://paakaupunkiseutu.suntuubi.com/?cat=219&lang=fi. 2011. Hämeenlinna. Vankilamuseo. http://lib.kokkola.fi/wiirilinna/poltnoi.htm. 2011. http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf. 2012. http://www.pykala.fi/opintowiki/tiivistelmaet/275-oikeushistoria-suomen-oikeushistorian-paeaepiirteet. 2011. http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede. 2010. http://www.kalliola.fi/Kalliolansetlementti/Sivut/Historia.aspx. 2011. http://www.setlementti.fi/historia. 2011. http://www.sosnet.fi/Lisensiaatinkoulutus/Marginalisaatiokysymysten_sosiaalityo.iw3. 2012. http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/tutkimus/monitieteisyys/06historia_aate.html, 2012. http://www.tunturisusi.com/mattihaapoja/mathilda.htm http://wiki.verkata.com/fi/wiki/Eino_Jutikkala?page=2, 2012 http://www.helsinki.fi/humanistilehti/arkisto/lehti9/jutikkala.htm, 2012. http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm, 2012</p>

1.4 Tutkimuksen eettiset kysymykset ja tutkimuksen luotettavuus

Historiantutkijan ammattitaitona pidetään objektiivisuuden taitoa, kykyä löytää historiallisia lähteitä, mahdollisimman tarkan kuvan rakentamista menneisyydestä lähteiden avulla sekä lähdekriittisyyttä. Vaikka historiatutkimus on menneisyyden tutkimusta, sisällöllisesti se on tutkijan oma esitys aikansa yhteiskunnallisesta ymmärryksestä. (Haapala 1989, 9- 10.)

Historiantutkijan työ rakentuu jo esitettyjen historiantulkintojen kommentoinnille, historiaksi jo käsitteellistetyn tiedon ja tietämyksen kestävyuden arvioinnille. Tulkinnat tutkimuskohteesta ovat tutkijan ilmauksia pyrkimyksestä ymmärtää ja selittää tutkittavaa ilmiötä. Koska tutkija vaikuttaa aikalaistensa käsityksiin tutkimuskohteestaan, on tutkijan täsmennettävä omat lähtökohtansa ja tavoitteensa. Tutkijan on pystyttävä tunnistamaan omat ennakkonäkemyksensä ja valvomaan omaa yhteiskunnallista ja kulttuurista sidonnaisuuttaan. (Kalela 2000, 49 -50.)

Tutkielma on tempaissut mukaansa aikamatkalle historian uumeniin. Lähdeaineisto on kuljettanut keskiajalta nykypäivään läpi suomalaisen kansakunnan kehityksen. Tutkielman lähtökohtana on kiinnostus historiaan ja sen syvällisen ymmärtämisen tahtotila. Historiantutkimus on aikalaisten ja sitä analysoivien tuottamaa tietoa, johon lukija tuo oman elämäkokemuksen, asenteiden ja muun tietämyksen kautta omanlaisensa ymmärryksen. Omien käsitysten, arvojen ja asenteiden merkitys tulkinnoissa on historian tutkimuksen eräs eettinen näkökulma.

Aineistoa tarkastellessa ja omissa analysoinneissa olen pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen tarkasteluun. Vankilasosiaalityön ja vankeusrangaistusten historiaa en tuntenut aloittaessani tutkielman tekemistä, joten olen lähtenyt liikkeelle niin sanotusti puhtaalta pöydältä.

Olen työni kautta saanut itselleni tietoisuuden nykyään ei-kirkollisen ammattialan kristillisistä taustoista. Olen saanut usein perustella työni vahvaakin kristillistä painotusta vankilasosiaalityön historiallisesta taustasta tietämättömille. Omien arvojen ja perinteitä kunnioittavan asenteeni takia kristillisen etiikan ja elämäkatsomuksen esille tuominen

työssä selkeänä painotuksena oli tarkoin harkittua. Vankilasosiaalityö on syntynyt kristillisen evankelioinnin myötä kuten sosiaalihuolto kirkollisen avunannon pohjalta. Sosiaalityön syntyhistorian aatteelliset perinteet ovat mielestäni edelleen myös nykypäivän sosiaalityön kannattavia voimia lähimmäisen rakkauden ja auttamisen halun taustajatuksilla.

Historiantutkimuksessa lähteisiin kytkeytyvällä informaatiolla ja sen tulkinnalla on suuri merkitys. Historiantutkimuksen lähteissä oleellista on tieto, siitä miten lähde on syntynyt, koska alkuperäiset lähteet terävöittävät analyysia, niiden kautta on helpoin arvioida toisten tutkijoiden lukutapaa ja tulkintakerroksia. (Haapala 1989, 28.) Lähteen sisältövaliditeetti on tutkimusongelmasta ja sen rajauksesta riippuvainen, joka kuvaa kuinka hyvin aineiston analysointimenetelmä vastaa tutkimusaineistoa. Sisällöllisesti validissa tutkimuksessa tutkimusprosessi on oltava arvioitavissa ja tutkijan päättely on pystyttävä seuraamaan. Tämän vuoksi aineisto tulee kuvata selvästi, samoin tehdyt tulkinnat ja ratkaisut ja tulkintatavat. (http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf.)

Tässä tutkimuksessa on pyritty käyttämään mahdollisimman erityyppisiä lähteitä ja niiden näkökulmasta luotu historiallista aikajanaan tutkittaviin ilmiöihin. Erilaisten lähteiden perusteella niin vankeusrangaistusten, sosiaalityön kuin vankilasosiaalityön historiasta syntyvä kuva ei jää ristiriitaiseksi.

Työhöni olen löytänyt useita aikalaislähteitä kuten lehtiä sekä toimitettua teosta pastori- en ja huoltovirkailijain neuvottelupäiviltä vuodelta 1961. Painetuista lähteistä olen käyttänyt Vankeinhoito- lehteä, joka oli aikansa ajankohtaisfoorumi vankeinhoitoalan sen hetken tilasta, mutta toi myös keskusteluun uusia suuntauksia ja käytänteitä. Kirjallisuutta olen tutkielmassani käyttänyt runsaasti ja laajasti. Lähteinä on tieteellisiä julkaisuja, aikalaiskuvauksia ja elämäkerta-aineisto sekä elektronisia lähteitä. Kaiken kaikkiaan käyttämäni lähteiden avulla olen saanut kuvan siitä mitä ihmiset ovat tehneet ja mitä ihmiset ovat ajatelleet sekä tietoa heidän elinympäristöstään mutta myös muiden tutkijoiden tuottamaan tietoa ja hypoteeseja (Haapala 1989, 30). Näiden lähteiden avulla olen pystynyt rakentamaan maailmankuvan sekä historiallisten tapahtumien aikajan.

Päälähteinä ovat olleet Mathilda Wreden elämäkerrasta kirjoitettu väitöskirja sekä useat historiikit, joissa on käsitelty vankeusrangaistusten, vankeinhoidon ja sosiaalityön

historiaa. Nämä ovat primäärilähteiksi luettavissa, koska työni suurelta osin nojautuu näiden lähteiden tuottamaan tietoon historiallisesta kehityksestä.

Lähteiden käytössä ja aineiston analysoinnissa objektiivisuus voi horjua. Aineistoa käytettäessä on huomioitava kuka on kirjoittanut ja missä tarkoituksessa tekstiä on tuotettu. Aikalaisien tuottamaa aineistoa käytettävissä historian tuntemus auttaa ymmärtämään sitä kontekstia, jossa teksti on tuotettu sekä kirjoittajan omaa maailmankuvaa.

2 Sosiaalityön kehityksen päälinjat Suomessa

2.1 Vaivaishoito ennen 1800- lukua – Lähiyhteisöjen aikakausi

Lähiyhteisön rooli oli tärkeä 1500-luvulla. Se huolehti ihmisistä, jotka eivät pystyneet vastaamaan omasta elannostaan. Lähiyhteisöön kuuluivat niin perhe ja suku kuin palkollisten isännät. (Toikko 2005, 38.) Irtolaisuudesta säädettiin laissa. Periaatteena 1500-luvulla oli, että omaisuudettoman ja ammattitaidottoman tuli hankkia palveluspaikka tai häntä kohdellaan irtolaisena. Irtolaisuuden vältti hankkimalla itselleen palvelupaikan. Käytännössä se tarkoitti menemistä tilanomistajien alaisuuteen töihin tai armeijan palvelukseen. Laillisen suojelun tarpeessa olivat yli 15-vuotiaat miehet. Naisia irtolaisuudesta rangaistiin alussa lähinnä sakoilla, mutta kehruhuoneiden yleistyessä pahimpina uhkina oli sinne joutuminen. (Pulma 1994, 29.)

Hospitaalisääntö 1533 ja kirkkojärjestys 1571 velvoittivat kirkon viimesijaisena vastaamaan köyhistä (Toikko 2005, 38). Kirkon köyhiksi luettiin ne, joilla ei ollut suvun, perheen tai kyläyhteisön turvaa ja olivat joko muualta kotoisin, suvuttomia tai joutuneet yhteisön ulkopuolelle. (Pulma 1994, 34). Kirkon vaivaisavun ohella kerjuu oli yksi vaihtoehto hankkia elantoa. Nälkävuodet ja sodat lisäsivät kerjäläisten määrää, jota pyrittiin rajoittamaan muun muassa pakkotyöllä linnoituksissa työkykyisten kerjäläisten osalta. Hospitaaleja oli Suomessa 1500-luvulle mennessä kolme, joihin sijoitettiin spitaalisia ja vaarallisia mielenvikaisia. (Toikko 2005, 38.) Hospitaalit olivat kruunun alaisia ja hallinnossa, joskin niitä hoidettiin yhdessä piispojen kanssa (Pulma 1994, 30). Hospitaalien potilaista vastasi 1600-luvulla valtio ja seurakunta puolestaan köyhistä ja vammaisista (Toikko 2005, 38).

Pakkotyölaitos syntyi 1500-luvulla ja yleistyi nopeasti 1600-luvulla yleisimmäksi köyhäinhoidon laitostyypiksi. Sen avulla työkykyiset köyhät eli irtolaiset pyrittiin erottamaan työkyvyttömästi vaivaisista. Apua haluttiin myöntää vain vaivaisille esimerkiksi kerjuuluvan muodossa. (Pulma 1994, 31.) Vaivaishoito perustui 1642 annetulla kerjuusäännöllä luvanvaraiseen kerjuuseen sekä pieniin seurakuntien vaivauskassasta maksettaviin avustuksiin. Kerjuusääntöä uudistettiin vielä 1698, jolla auttamisen hallitsemiseksi köyhille sallittiin luvanvarainen kerjääminen oman seurakunnan alueella talosta ta-

loon tietyssä järjestyksessä eli niin sanotulla kylä- tai pitäjänkierrolla. Tällä yritettiin erottaa laiskurit ja todelliset köyhät. Todelliset köyhät saivat kerjuuluvan ja hoitovastuu pysyi seurakunnilla ja laiskureille, joihin kerjuukielto ei tehonnut, joutuivat pakkotyöhön. (Toikko 2005, 38- 39, 53.)

Kerjäläisten ja irtolaisten määrää rajoitettiin tehokkaammalla valvonnalla 1700-luvulla. Kelvottomille köyhille eli laiskureille perustettiin enemmän työlaitoksia kuten Turun kehruhuone naisille. Vuonna 1756 annettiin asetus jossa täsmennettiin valtion ja seurakuntien huoltovastuuta. Kelvolliset köyhät jaettiin kolmen ryhmään, joista ensimmäisestä ryhmästä huolehti valtio. Tähän kuului mielisairaat ja parantumattomia tauteja sairastavat. Kotiseurakunnan oli huolehdittava toisen ryhmään kuuluvista vanhuudenheikoista, kroonisesti sairaista sekä vammaisista, joilla ei ollut hoitoon kykeneviä omaisia eivätkä itse kyenneet huolehtimaan elantonsa. Seurakunnalle kuuluivat myös kolmannen ryhmään kuuluvista köyhät ja hoitoa tarvitsevat lapset. (Pulma 1994, 41–42.) Kotiseurakunnat saivat varoja vaivauskassansa niin vapaaehtoisten kuin pakollisten maksujen muodossa, avustuksista sekä kolehdistä (Toikko 2005, 39–40).

Suuret katovuodet 1760-luvulla lisäsivät kerjäläisten määrää ja samaan aikaan seurakuntien vaivaishoito tehostui ja yhdenmukaistui (Pulma 1994, 45). Kotiseurakunnat avustivat omia jäseniään, joten pitäjän taloja sijoiteltiin pieniksi ryhmiksi eli ruoduiksi. Jokainen ruotu oli velvollinen elättämään sille määrätyn tai määrättyt köyhät. Ruotujärjestelmässä köyhät kiersivät yhteisössä talosta taloon hakemassa ruokatarpeita. Mahdollisuus oli myös jäädä yhteen taloon tekemään mahdollisuuksien mukaan töitä ja ruotu maksoi tästä elatuksesta. (Emt. 40–41.) Tilattoman väestön liikkuvuuden rajoittamiseksi säädettiin 1788 laki kotipaikkaoikeudesta, jonka avulla seurakunnat pystyivät kieltämään paikkakunnalle muuton sellaisilta henkilöiltä, joiden arveltiin joutuvan turvautumaan köyhäinhoitoon. Köyhäinhoito annettiin sen seurakunnan vastuulle, jossa avuntarvitsija oli viimeiseksi omistanut tilan tai talon tai jossa oli ollut verolle pantuna pallokkisena tai loisena. Tämä rajoitti tilattomien liikkumisoikeutta. (Pulma 1994, 48.)

Turvattomia lapsia sijoitettiin elätteelle eli asumaan lähes pysyvästi varakkaiden talojen palveluskuntaan, jos suku tai naapurit eivät pystyneet huolehtimaan heistä. Vaivaistuvat eivät yleistyneet, sillä kerjuu nähtiin taloudellisesti edulliseksi vaivaishoidon muodoksi. Vaivaishoitoa koskevat asiat käsiteltiin kirkkoherran johtamissa pitäjän- eli kirkonko-

kouksissa ja käytännön tehtävistä huolehtivat kirkkoneuvosto ja pitäjän toimihenkilöt. Ns. kuudennusmiehet vastasivat omissa kinkerikunnissaan vaivaishoidosta ja seurasivat ruotuhoidon ja elätehoidon tilannetta. (Toikko 2005, 40 -41.)

2.2 Vaivaishoito 1800-luvulla – kelvollisten ja kelvottomien aikakausi

1800-luvun alun suuret katovuodet, sotavuodet, kulkutaudit ja ulkomaankaupan tyrehtyminen kasvattivat kerjäläisten määrää ja muuttivat kerjuun liikkuvammaksi (Pulma 1994, 55). Kerjuuta pyrittiin estämään ja sen takia 1817 Suomeen annettiin osana Venäjän keisarikuntaa keisarillinen asetus kerjuun vastustamisesta. Seurakunnan piti pystyä seulomaan työkykyiset kerjäläiset työhuoneisiin töihin ja määrätä vaivaisvero vaivaikkassan ylläpitämiseksi. Asetuksella pyrittiin turvaamaan lasten kasvatusta ja estämään kerjuu sekä parantamaan mielisairaiden hoitoon pääsyä. Vuonna 1852 annettiin lisäksi asetus vaivaistenholhouksesta. Sillä pyrittiin puuttumaan kerjäläisten tilanteeseen, koska 1817 annettu asetus jäi osin toteutumatta. Asetuksen perustana oli vaivaishoitoyhdyskuntien perustaminen, joita perusti useampi seurakunta yhdessä vastaamaan vaivaisten hoidosta. Yhdyskuntia johti johtokunta ja yhdyskunnat jakaantuivat piireihin valvojiin ja toimihenkilöineen. (Toikko 2005, 41- 42.)

Uudella asetuksella huollettavat jaettiin viiteen luokkaan 1) heikkomieliset ja mielenvikaiset 2) vammaiset ja vanhukset, jotka tarvitsevat muiden hoitoa eivätkä kykene lainkaan hankkimaan elatustaan omalla työllään 3) muut vanhukset, sairaat ja vammaiset jotka eivät tarvitse jatkuvaa hoitoa ja jotka ovat jossain määrin työkykyisiä 4) köyhät ja vaivaiset jotka voivat jollakin vaivaishoidon avustuksella tulla toimeen ilman suurempaa hoitoa tai jotka tarvitsevat tilapäistä apua sairauden tai onnettomuuden johdosta 5) turvattomat, alle 16—vuotiaat lapset, joilta puuttuu tarpeellinen hoito. Näille kaikille viidelle luokalle oli omat toimenpiteensä. (Pulma 1994, 59–60.)

Vaivaishoitoasetukseen liittyi myös asetus laillisesta suojelusta, joka tuohon aikaan esti massaköyhyyden. Maaseudulla tämä tarkoitti pyrkimystä estää tilatonta väkeä muodostumasta irtolaisiksi. Jos ei ollut maata edes vuokralla, oli mentävä varakkaan tai maata omistavan henkilön palvelukseen. Kaupungissa työntekijällä oli oltava holhooja tai muuten häntä pidettiin irtolaisena. Tähän sisältyi myös työpakko eli oli otettava vastaan

tarjottu työ. Esimerkiksi tehdastyöläiset olivat tehtaiden omistajien ja kisällit mestareiden suojeluksessa. (Toikko 2005, 42–44.)

Kauppaa ja teollisuutta koskevia rajoituksia vapautettiin 1860-luvulla ja sallittiin työvoiman vapaa liikkuminen. Uudet palkollis- ja irtolaislait säädettiin 1865, joissa sallittiin väestön, köyhät mukaan lukien, muuttaa teollisuuspaikkakunnille työvoimaksi. Lailinen suojelujärjestelmä katosi. Kaupungeissa ei kuitenkaan ollut organisoitua sosiaalista huoltoa ja turvaa kuten maaseudulla. Asuinolot olivat huonot ja toimeentulon hankkiminen epävarmaa. Sosiaalisen turvattomuuden lisäksi rikollisuus ja epäsiiveellinen elämä korostuivat. (Emt. 44–46.)

Vuosina 1865 ja 1873 luotiin kunnalliset asetukset, joiden myötä vaivaistenhoidon täytännönpanosta vastasivat kunnat ja seurakunta pääsi keskittymään kirkolliseen perustehtäväänsä (Emt. 47). Maalaiskuntien hallintoelin oli kuntakokous, joka päätti myös vaivahoidosta. Näissä valtaa pitivät taloudelliset itsenäiset, veroa maksavat ja hyvämaineiset kuntalaiset eli lähinnä talolliset. Päätösten toimeenpanijana oli kunnallislaitakunta tai vaivahoidonhallitus. Kaupungeissa päätävävalta oli raastuvankokouksilla, jossa jäsenet olivat taloudellisesti itsenäisessä asemassa olevat kaupunkilaiset (porvaristo). Ylin toimeenpanoelin oli maistraatti tai erikseen valittu hallintoelin ja toimeenpanon suoritti vaivashoitohallitus. (Jaakkola 1994, 121–122.)

Uudistuksen aikaan kerjäläisten määrä kasvoi suuresti useiden katovuosien vuoksi. Kuntien resurssit eivät riittäneet vastaamaan vaivahoidon tarpeisiin. Tämän vuoksi tehtiin uusi vaivashoitoa koskeva asetusta 1879, joka aikaisempaan asetukseen verrattuna jätti tilapäisapua tarvitsevat työkykyiset asetuksen ulkopuolelle. Heidän avustamisensa oli kunnille vapaaehtoista ja apua oli annettava niille työkyvyttömille henkilöille, jotka eivät tulleet omin voimin toimeen. Periaatteena oli, että työkykyiset huolehtivat itsestään ja perheestään. Asetuksen tavoitteena oli työlaitosten perustaminen, jossa apua annettiin työtä vastaan. Tällöin joutui vaivashoitohallituksen alaiseksi. Avustus yhdistettiin vastikkeelliseen työhön. Vakituisen avun piiriin joutuessaan henkilö joutui myös täydellisen holhouksen alaisuuteen ja menetti omaisuutensa kunnalle. (Toikko 2005, 47–49.) Asetuksen perusajatuksena oli velvollisuus tulla toimeen omillaan sekä vapaus, joka mahdollisti työvoiman vapaan liikkumisen mutta myös toi velvollisuuden huolehtia itsestään (Jaakkola 1994, 111–112).

Kunnat perustivat vain muutamia työlaitoksia kustannusten pelossa. Työlaitoksia kuitenkin pidettiin vaivaishoidon rahoittajina sekä maaseudulla hyvinkin omavaraisesti toimivina laitoksia, jolloin välttyttiin ylimääräisiltä kuluilta. Työlaitosten perustamisen sijaan kunnilla oli vaivaistaloja, joissa oli niin aikuisia kuin lapsia sekä työkykyisiä kuin muita avun tarvitsijoita. (Toikko 2005, 50- 52.) Työlaitosten katsottiin tuohon aikaan soveltuvan niin lasten kuin aikuisten kurittomuuden kitkemiseen (Pulma 1994, 64).

Vaivaistalossa oli tarkka aikataulu ja kaikki kykenevät olivat työvelvollisia. Maaseudun laitoksissa tehtävinä olivat maataloustyöt ja kaupungissa käsityöt sekä laitosten taloustyöt. Vaivaistaloon joutuessa oli talon johtajan vallassa ja rikkomuksista seurasi kovat rangaistukset. Laitoksesta vapautuvalta vaadittiin näyttö työpaikasta sekä vakuutus, ettei joudu enää vaivaishoidon varaan. Tähän ei päässyt ennen kuin työllä oli saanut korvattua velkansa vaivaishoidolle. (Jaakkola 1994, 137–138.)

Vaivaishuollossa oli 1850-luvulla avohuollon muotona kylä- ja pitäjänkierron sekä ruotujärjestelmän ohella yleinen huutokauppamenettely, jossa kunta haki vaivaisille sijoituspaikkaa. Pienimmän korvauksen pyytänyt sai hoidokin, huutolaisen, jonka hoitoaika oli normaalisti vuosi. Lapsille pyrittiin saamaan pidempiä sopimuksia. Lisäksi käytössä oli peräänkatsomusalueet, joista annettiin asetus 1879. Kunnat jaettiin peräänkatsomusmiehille alueisiin, joissa valvottiin, että elätehoitoon annettujen hoito oli velvoitteiden mukaisesti hoidettua. (Toikko 2005, 53- 55.) Tästä huutolais- ja elätehoitojärjestelmästä siirryttiin vuosisadan vaihteessa sijoituskotihoitoon. Tätä varten tehdyissä sopimusteksteissä annettiin määräykset muun muassa kohtelusta, ruuasta, asumisesta ja lasten koulunkäynnistä. (Jaakkola 1994, 134.)

Vaivaishoidossa 1800-luvulla korostettiin sosiaalisten ongelmien hallintaa, ei niinkään ongelmien ratkaisemista. Kerjuuta ei koettu ongelmallisena ennen kuin se katovuosien myötä oli jo hallitsematonta. Myös laillisen suojelun loppuminen aiheutti kaupunkeihin laajan köyhyyden, joka muuttui hallitsemattomaksi ongelmaksi. Ongelmalliseksi koettiin yhteiskunnan moraalia ja järjestystä uhkaava massaköyhyys – ei pienimuotoinen kerjääminen. Ongelmien hallitsemiseksi niitä luokiteltiin hallittaviin kokonaisuuksiin. Aluksi kaikkia autettiin samalla kaavalla, sittemmin määriteltiin autettavat kelpollisiin ja kelvottomiin. Kelpollisille vaivaishoidon apua myönnettiin, mutta kelvottomia käsi-

teltiin rangaistusperiaatteen mukaisin toimenpitein. Myöhemmin ongelmia luokiteltiin sisällön mukaan (esimerkiksi vammaiset eroteltiin köyhistä) tai ne jaettiin pienempiin ryhmiin kuten ruotuhoidossa. (Toikko 2005, 56–57.)

Vaivaishoito jaettiin avo- ja laitoshoidon toimenpiteisiin, mutta toimenpiteet olivat lähinnä materiaalista avustamista, joka takasi asunnon ja ravinnon (Emt. 57). Avustuksina annettiin jyvä-, jauho ja raha-avustuksia sekä vaatteita ja lääkeapua (Jaakkola 1994, 140). Tavoitteena oli tuottaa laadultaan minimitasoista hoitoa kokonaistalouden kannalta edullisesti eikä avustustoiminta saanut olla liiallinen rasitus hyvätuloisille. Kriteerit avustuksille muuttuivatkin taloudellisen tilanteen mukaan ja hyvinä aikoina apua sai helpommin. (Toikko 2005, 57- 58.)

2.3 Kristillinen palvelu ja kansalaisliikkeet osana sosiaalityötä

Kristillistä elämää levitettiin kirkosta vieraantuneille, sillä monien ongelmien nähtiin olevan ratkaistavissa kristillisen elämän myötä. Tätä uskon ihmettä 1800-luvun sosiaalityöntekijät pyrkivät välittämään kurjille ja langenneille. Sosiaaliset ongelmat nähtiin synnin vaikutuksena, joten syntiä vastaan taistelemista pidettiin parhaana köyhäinhoitona. Vaikka virallinen vaivaishoito erotettiin seurakunnan tehtävistä, seurakuntien vastuulla oli epävirallinen vaivaishoito eli kristillinen palvelu, joka kattoi materiaalsen, ei – materiaaliset sekä hengelliset tarpeet. Seurakunnasta vieraantuneiden kanssa tehtävää työtä kutsuttiin sisälähetykseksi, jonka tavoite oli synnyttää tervettä kristillistä ajattelua ja hyvän elämän rakentamista. Nämä kristillis-sosiaaliset liikkeet syntyivät, kun kirkko oli vetäytymässä vaivaishoidosta ja kunnilla ei ollut resursseja vastata laajoihin sosiaalisiin ongelmiin. Suojeleva työ piti sisällään työ- ja turvakoteja (lastenseimet, lastenkodit, pyhäkoulut) sekä laitoksia, joissa opetettiin kasvatteja pysymään Jumalan sanassa. Kokoavaa työtä eli Jumalalle voitettavaa työtä tehtiin kirkosta vieraantuneiden ihmisten parissa mm järjestämällä kokoontumistilaisuuksia ja jakamalla hengellistä kirjallisuutta. (Toikko 2005, 76- 79, 92–93.)

Sosiaalityön näkökulmasta kristillisellä palvelulla autettavia pyrittiin kohtaamaan tasa-arvoisesti. Kristillisen palvelu asetti sosiaalityöntekijöille omia kriteerejä. Tavoitteena oli pyyteetön palvelu, jossa työntekijät eivät asetu autettaviensa yläpuolelle. Sosiaalisiin

ongelmiin pyrittiin vastaamaan antamalla mahdollisuus omaksua kristillinen usko, joka nähtiin mahdollisuutena muuttaa ihmistä ja sitä kautta ratkaisun avaimena sosiaalisiin ongelmiin. Olennaista ei ollut materiaallinen apu vaan ihmisen sisäinen uudistuminen. Tätä työtapaa voidaan nimittää kristilliseen palveluun perustuvaksi sosiaalityöksi. (Emt. 9- 95.)

Kristillisen palvelunmuotoja olivat laitos- ja seurakuntadiakonia. Laitosdiakonian myötä Suomeen perustettiin Diakonissalaitokset Helsinkiin (1867) ja Viipuriin (1869). Seurakuntadiakonia palvelumuotona kasvoi 1890-luvulla uusien diakonissalaitosten syntyessä Sortavalan ja Ouluun. Nämä laitokset kouluttivat diakonissoja maaseudun tarpeisiin laitosdiakonissojen työskennellessä kaupungeissa. Diakonissat keskittyivät köyhille suunnatussa työssä hengelliseen huolenpitoon. Maallisista tehtävistä heille kuului laiminlyödyistä lapsista huolehtiminen, vapautettujen vankien ja muiden moraalisesti vaarassa olevien auttaminen ja köyhien sairaiden hoitaminen. Suomen Kirkon Sisälähetysseuran tavoitteena oli köyhien parissa tehtävän diakoniatyön juurruttaminen osaksi seurakunnan toimintaa. (Emt. 80- 86.)

Vapaakirkollinen sisälähetys perusti Suomeen ensimmäisen turvakodin naisille 1880. Kodin tavoitteena oli auttaa langenneita naisia kunnollisiksi työläisnaisiksi, jotka voisivat hankkia toimeentulonsa säädyllisellä tavalla. Lisäksi vapaakirkollisilla oli lastenkoti ja he olivat mukana perustamassa Helsinkiin kotia miehille yhdessä Helsingin koti- ja yömajayhdistyksen kanssa. Myös vankilatyö oli osa vapaaseurakunnan toimintaan. Vankilälähetysten aloitti vaasalainen Alba Hellman 1868, joka vieraili lähinnä Vaasan vankilassa, puhui vankien kanssa, jakoi hengellistä kirjallisuutta ja auttoi vankeja pitämään yhteyttä omaisiinsa. Tätä työtä jatkoi 1880-luvulla Mathilda Wrede. (Emt. 87- 88.)

Kaupunkilähetys syntyi 1883 kirkollisten piirien vastaiskuna vapaaseurakunnan toiminnalle. Siinä hengellinen ja sosiaalinen ulottuvuus kietoutuivat toisiinsa pyrkien vaikuttamaan akuutteihin sosiaalisiin ongelmiin perustamalla muun muassa Helsinkiin nuorukaismajan, lastenseimen, lastenkodin, naisten tuvan, miesten työverstaan, palvelijatar-kodin, halkotarhan sekä miesten työsiirtolan. Pääpaino oli työllistämistä edistäviissä toiminnoissa. Työkykyiset köyhät tuli palauttaa normaaliin elämään työnteon avulla. (Emt. 88-89.)

Pelastusarmeija aloitti toimintansa 1889. Se vetosi erityisesti työväestöön ja antoi erityisesti työläisnaisille näkyvän julkisen roolin sosiaalisen työn kentältä. Pelastusarmeijan työ jakaantui osastoissa tehtävään hengelliseen työhön ja slummiasemilla tehtävään sosiaaliseen työhön. Hengellisten kokousten ja uskonnollisen materiaalin levittämisen lisäksi tehtiin kotikäyntejä sairaiden ja köyhien luona. Slummiasemilla jaettiin aineellista apua, järjestettiin joukkoruokailua, pidettiin ompeluseuroja sekä pyhäkouluja. Lisäksi pelastusarmeija perusti turvakoteja, joissa asukkaat pääsivät eroon entisestä elämästä. Hengellisen elämän lisäksi tehtiin töitä kotien taloudellisen omavaraisuuden eteen. (Emt. 89–90, 107.)

Suomen vankeusyhdistys syntyi 1865 osana rikoslainsäädännön uudistusta ja vankeinhoitoreformia, jossa ajatuksena oli vankien kasvattaminen ja parantaminen työnteon ja koulutuksen avulla. Yhdistys oli luonteeltaan kristillinen sisälähetysjärjestö, jonka tarkoituksena oli huolehtia vapautuneista vangeista ja estää heitä lankeamasta uudelleen rikoksen polulle. Yhdistys järjesti vankiloissa hartaushetkiä sekä koulutti vapaaehtois-työntekijöitä, jotka vierailivat vankien luona ja kirjoittivat heille uskonnollisia kirjeitä. Yhdistys pyrki perustamaan toimikuntia jokaiselle vankilapaikkakunnalle ja perusti turvakodin vapautuneille naisille 1878. (Emt. 91–92.)

Vuosisadan loppuvaiheessa oli käynnissä niin kansallismielisiä keskusteluja kuin liikkeitä sivistyneistön parissa. Pyrkimyksenä oli kohottaa Suomi aidoksi kansakunnaksi oman kielen, kulttuurin ja valtion lisäksi terveellä ja vahvalla väestöllä. Kansalaistoinnin kautta, valistuksella ja kasvatuksella, pyrittiin vaikuttamaan osaltaan sosiaalisiin ongelmiin, joihin yhteiskunnalla ei ollut resursseja reagoida. Kansalaisliikkeisiin perustuvalla sosiaalityöllä pyrittiin vaikuttamaan päihdeasiaan, vammaisten asemaan sekä prostituutio- ja muihin moraalikysymyksiin. Näitä ei katsottu ongelmiksi, jotka olisivat kuuluneet automaattisesti seurakunnille tai kunnalliselle vaivaishoidolle. Kansalaisliikkeiden avulla luotiin järjestelmiä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi. Ongelmiin perustettiin omia järjestöjä, jota voidaan pitää jo yhtenä toimenpiteenä. Näitä toimenpiteitä kehitettiin lisää ongelmien järjestämiseksi ja pienet järjestöt muodostuivat valtakunnallisiksi kattojärjestöiksi. Nämä sosiaalireformit tukivat ja niveltiyivät osaksi virallista vaivaishoitoa. (Emt. 59–60, 73–74.)

Kaupungistuminen 1800-luvulla aiheutti monenlaisia ongelmia. Maaseudulta muutettiin kaupunkiin, joka muutti niin elämäntapaa kuin sosiaalisia suhteita. Tehdastyöstä maksettiin palkkaa, mutta työtä oli suhdanteiden mukaan. Asutus syntyi tehdasyhdyskuntien ympärille, jossa asunnot olivat huonokuntoisia ja pieniä. Yhteiskunta ei pystynyt teollistumisen alkuvaiheessa tarjoamaan tarvittavia rakenteita ja instituutioita vastaamaan teollisuustyöväestön taloudellisen turvan, sosiaalisen huolenpidon, terveydenhuollon ja lasten kasvatuksen vaatimiin tarpeisiin. Näiden puuttumisen vuoksi köyhimmän väestön tila kurjistui ja se aiheutti rikollisuutta, prostituutiota, alkoholismia ja muita sosiaalisia ongelmia. (Emt. 96- 98.)

Hyväntekeväisyysjärjestöistä ensimmäisenä syntyivät rouvasväen yhdistykset 1840-luvulta alkaen. Alun perin toiminta kohdistui puutteenaisten naisten ja lasten avustamiseen, mutta pian toiminta laajeni alkeiskoulujen ja lastenhuoltolaitosten ylläpitoon, käsityökoulujen ja vanhainkotien perustamiseen. Vastaavanlaisia toimintamuotoja oli muun muassa Suomen Naisyhdistyksellä sekä Martoilla. (Jaakkola 1994, 144.)

Kansalaisliikkeissä esimerkiksi päihdevalistusta suunnattiin niin aikuisille, lapsille kuin nuorille ja sitä levitettiin niin kirjallisella materiaalilla kuin valistustilaisuuksissa. Valistuksen myötä syntyi 1884 raittiusliike Raittiuden Ystävät, joka oli koko maan kattava raittiusyhdistys. Pelastavaan raittiustyöhön perustettiin 1888 yksityinen alkoholistiparantola Turva, joka siirtyi myöhemmin Raittiuden Ystävien haltuun. Parantolan toiminnaksi muotoutui työskentely maatilalla eri tehtävissä, sillä ruumiillisen työn katsottiin olevan paras lääke tahdon heikkoutta vastaan. Lisäksi korostettiin liikuntaa, ulkoilua ja saunomista. (Toikko 2005, 60–64.)

Vuosisadan vaihteessa hyväntekeväisyyteen perustuvasta huoltotoiminnasta alkoi kehkeytyä ammatillisempaa toimintaa. Ryhdyttiin puhumaan yksityisestä huoltotoiminnasta. Yhdistykset ja liikkeet toimivat siellä, minne julkinen huoltotoiminta ei ulottunut. Kunnat avustivatkin mielellään näiden yksityisten toimijoiden toimintaa kuin laajensivat omaansa. Yksityisen huoltotyön toimijat olivat myös esimerkkinä kunnalliselle huoltotoiminnalle. Ne toivat ja toteuttivat ulkomaisen aatevirtauksia ja toimintatapoja maahan. (Jaakkola 1994, 148.)

Myös setlementtiliike tarjosi apua sosiaalsiin ja taloudellisiin ongelmiin Pelastusarmeijan slummiasemien lisäksi. Ensimmäisenä setlementtinä Suomessa Sörnäisten kaupunginosassa Kansankoti-setlementti tarjosi apua työväestölle 1890- 1910. Perustaja Alli Trygg tutustui setlementtityöhön Yhdysvalloissa ja perusti käyntinsä jälkeen Suomeen ruokahuoneen työväestölle ja toimi työväestölle niin hengellisenä, sosiaalisena kuin henkisenä keskuksena. Työttömät kokoontuivat Kansakodin tiloissa muun muassa työnvälitystoiminnan aloittamiseksi. (Toikko 2005, 108; <http://www.setlementti.fi/historia>, 2011.)

Yhdysvaltalainen setlementtiliike sai vaikutteita brittiläisestä setlementtiliikkeestä. Amerikkalaissyntyinen, varakkaan perheen tytär Jane Addams (1860–1935) pääsi matkustelemaan Eurooppaan koulun lääkärikoulunsa keskeyttämisen jälkeen 1883–1885 ja 1887- 1888. Näillä matkoilla hän tutustui itselleen vieraaseen ilmiöön köyhyyteen ja kärsimyksen sekä Lontoossa sijainneeseen Toynbee Hall nimiseen setlementtiin ja sen toimintaan. Addams ihastui ajatukseen ja perustui ystävänsä Ellen Gates Starrin kanssa Chicagoon Hull House setlementin 18. syyskuuta 1889 hyvin köyhälle ja laiminlyödyille slummialueelle. Tavoitteena oli luoda kohtaamispaikka naapurustossa asuvalle työväestölle, joista suuri osa oli siirtolaisia. (Puurunen 2002, 12- 15, Soydan 1999, 110.)

Hull Housen toiminnan periaatteina oli asettuminen alueille, joilla oli tarvetta toiminnalle, henkilökohtainen kanssakäyminen alueen asukkaiden kanssa, kiinnostus estetiikkaan ja taiteisiin, moralisoinnin välttäminen sekä sosiaalisten ongelmien lieventäminen yhteiskunnassa ja tarve tutkimukselle. Työntekijät asuivat köyhyyden keskellä ja toiminnan tarkoitus olikin vähentää eri sosiaaliluokkien eroja yhteiskunnassa. Näin työntekijät oppivat tuntemaan ympäristön sekä ihmisryhmän kenen kanssa työskentelivät. He uskoivat, että ihmiset, jotka tuntevat toisensa myös luottavat toisiinsa. Addamsin mukaan tieteellisen sosiaalityön pitää rakentaa ihmisten vastavuoroisuutta ja sosiaalityöntekijän tulee ymmärtää asiakkaiden sanattomiakin toiveita. Sosiaalityöntekijällä tulee olla itsellään ymmärrys niistä motiiveista miksi hän on valinnut sosiaalityön. (Soydan 1999, 110–111.)

Setlementti panosti toiminnassaan taiteelliseen ilmaisuun kuten musiikkiin, maalaamiseen ja draamaan ja perusti muun muassa taideluokan, musiikkikoulun sekä järjesti teatteriesityksiä. Setlementti pyrki vaikuttamaan esteettisellä toiminnalla yksilön niin sisäiseen kuin ulkoiseen elämämpiiriin. (Soydan 1999, 113.) Erityisesti siirtolaisten sopeuttamiseen ympäristöönsä käytettiin erilaisia taiteenmuotoja (Puurunen 2002, 16).

Setlementti teki omaa sosiaalista tutkimustaan toimintansa sisällä. Pääasiallisia tutkimuskohteita olivat työolosuhteet tehtaissa, asunto-olot, terveydenhuolto ja erilaisten sairauksien esiintymisympäristöt, alkoholin ja huumeiden väärinkäyttö, lasten koulutus sekä pedagogiset ongelmat. Tutkimustulosten avulla pyrittiin vaikuttamaan ja muuttamaan asioita sekä antamaan näyttöä poliittisella tasolla ongelmista. Sosiaalityö oli tuohon aikaan kehittymätöntä ja systemaattinen sosiaalityö tai sosiaalisen olojen tutkiminen harvinaista. Jotkin setlementin työntekijät olivat Chicagon yliopistossa tai heillä oli yhteyksiä sinne, joten tutkimukset tulivat hyödynnetyiksi yliopistoissa. Tutkimuksista tehtiin myös painettuja raportteja. (Soydan 1999, 113.)

Hull House oli pian alueellaan tärkeä sosiaalinen keskus ja sen toiminta laajeni ulkopuolisten lahjoitusten avulla (Puurunen 2002, 16). Varsinaisia työmuotoja setlementillä oli kolme. Suoran sosiaalipalvelun avulla pyrittiin auttamaan ihmisiä, jotka tarvitsivat apua. Tavoite oli opettaa ihminen auttamaan itse itseään. Kouluttautuminen ja vapaa-ajan aktiviteetit olivat myös toinen päätoimintamuodoista. Kouluttautumisen osalta se oli kohdennettu lapsille kasvattamaan sosiaalista kypsyyttä kouluihin, jotka eivät pysty antamaan tyydyttävää kasvatusta täysien koululuokkien vuoksi. (Soydan 1999, 114.) Addams tarjosi myös akateemista kouluttautumismahdollisuutta aikuisille (Puurunen 2002, 16). Vapaa-ajan ryhmät ja toiminnot oli tarkoitettu lapsille ja nuorille. Setlementti rakensi muun muassa leikkikenttiä sekä liikuntasaleja ja organisoi ryhmiä ja muuta sosiaalista toimintaa. (Soydan 1999, 114.) Lisäksi setlementti oli mukana osuuskuntakoelussa sekä pyöritti kahvilatoimintaa, joka tarjosi vaihtoehdon saluunoille. Addamsilainen sosiaalityön tunnusmerkkinä on yhteisöllisyyden korostaminen ja luova toiminta. (Puurunen 2002, 16, 36.)

Kolmas toiminnan muoto olivat sosiaalireformit. Addamsilla oli kaksi sosiaalista uudistusta, joita hän painotti ja joihin halusi muutosta. Ihmisten työolosuhteet, niin lasten kuin aikuisten, olivat erittäin huonot Yhdysvalloissa. Hull House taisteli erityisesti lapsityövoimaa vastaan sekä työolojen parantamisen puolesta. Toinen iso asia oli nuoriso-

tuomioistuinten perustaminen, joista ensimmäinen perustettiin Chicagoon 1889 Hull Housen lähelle. Tällä pyrittiin erotteleman nuorisorikolliset aikuisista rikoksen tekijöistä. (Soydan 1999, 114–116.)

Suomalainen setlementtiliike sai vaikutteensa brittiläisestä setlementtiliikkeestä. Merimiespappina toiminut Sigfriend Sirenus alkoi kehittää Suomeen työväestön parissa tehtävää kristillistä toimintaa brittiläisen esikuvan mukaan palattuaan matkoiltaan Suomeen 1912. Hän korosti kristillisen työväenliikkeen merkitystä, sillä työväestön ja kirkon suhteet olivat tulehtuneet Suomessa. Englantilaisen setlementtiliikkeen mukaisesti myös Suomessa pyrittiin kohtaamaan työväestö ja köyhälistö omalla maaperällä, heidän omien tavoitteiden ja ehtojen mukaan. (Toikko 2005, 109–110.) Setlementtiliike lähti perustamaan suurimpiin kaupunkeihin toimintakeskuksia työläiskaupunginosiin. (Urponen 2005, 184). Tavoitteena oli luoda toimintaa, jossa työväestö itse voisi määritellä toiminnan sisältö ja tavoitteet sekä tuoda kirkko tuotiin lähellä ihmistä, keskelle työväestöä ja köyhien elämää sellaisessa muodossa kuin he itse halusivat. Toiminta oli kristillis-sosiaalista työtä työväestön ehdoilla. (Toikko 2005, 109–110.)

Sirenus aloitti setlementtityön Helsingissä Kallion kaupunginosassa 1919 kenraalikuvernööri Bobrikovin mukaan nimetyssä koulussa. Ensimmäinen setlementti sai nimekseen Kalliola kaupunginosan mukaan. Sen ensimmäisiä työmuotoja olivat aikuisille suunnatut yhteiskunnallisia aiheita käsittelevät luennot ja esitelmätilaisuudet, lapsi- ja nuorisotyö (poika- ja tyttökerhot), ylioppilaskotitoiminta, retket ja leirit, liikunta sekä sosiaalinen auttamistyö. (<http://www.kalliola.fi/Kalliolansetlementti/Sivut/Historia.aspx>, 2011.) Toiminnan tavoitteina oli pyhäkoulujen ja raamattupiirien avulla jakaa kristillistä sanomaa, huolto-työn muodoin auttaa alueen sairaita ja köyhiä, sivistystyöllä pitää erilaisia luentotilaisuuksia sekä tyttö- ja poikakerhoja. Työntekijät olivat pääosin vapaaehtoisia. (Toikko 2005, 112.)

2.4 Sosiaalityö 1900-luvulla – ammatillistumisen aikakausi

Suomessa 1900-luvun alussa köyhäinhoito perustui edellisen vuosisadan tapaan hoitaa vaivaisia. Pääpaino oli materialistisessa avustamisessa ja elämisen minimiehtojen täyt-

tämisessä (Emt. 137.) Vuosisadan vaihteessa suurin avuntarvitsijajoukko oli työkykyiset köyhät varsinaisten vaivaisten sijaan. Köyhyyden syiksi alettiin nähdä yhteiskunnalliset epäkohdat ja muut köyhästä itsestä riippumattomat tekijät. Vaivaishoidon käsite muut-
tuikin vähitellen köyhäinhoidon käsitteeksi. (Jaakkola 1994, 110, 117.)

Kieltolaki astui voimaan Suomessa 1919, joka kuitenkin päihteiden käytön sekä laitto-
man myynnin vuoksi lakkautettiin 1932. Tilalle tuli väkijuomalaki, jolla alkoholin
myynti rajattiin Alkoholiliikkeeseen, hintaa säädeltiin kuten myös ravintola-anniskelua.
Alkoholilaki 1936 määräsi alkoholistien hoidon kuntien vastuulle, velvoitti kunnat
järjestämään muusta huollosta erillisen alkoholistien hoidon sekä määritteli käyttöön
puuttumisen tunnusmerkit. Toimenpiteinä olivat varoitus, raittiusvalvonta ja laitoshoido.
Varoituksen jälkeen seurasi raittiusvalvonta, joka saattoi kestää kolme vuotta ja jonka
aikana ei saanut käyttää alkoholia ja tietoja asumisesta ja työstä tuli antaa poliisille ja
huoltolautakunnalle. Viimesijaista oli hoito alkoholistihuoltolassa, joka saattoi kestää
yhdestä neljään vuotta. Tämän jälkeen henkilö oli vielä puoli vuotta raittiusvalvonnassa.
(Toikko 2005, 62–64, 145–146.)

Suomalainen sosiaalihuolto oli kehittymätöntä ja se lievitti vain kärjistetyimpiä ongel-
mia. Siksi sosiaalialan järjestöt, työnantajien tukemat sosiaalitoiminta sekä erityisesti
työväestön oma-apujärjestelmät olivat tärkeässä roolissa erityisesti maailmansotien vä-
lillä. Sosiaalijärjestöistä Mannerheimin lastensuojeluliitto syntyi 1920 ja Pelastakaa
lapset ry 1922. Setlementtiliike kohdisti apunsa työväestön ongelmiin. Nuorten Miesten
Kristillinen Yhdistys toimi miesten parissa ja Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys
puolestaan mm. piti yllä huoltolaitoksia sekä hoiti sotaorpoja. Lisäksi toimintaa jatkoivat
jo 1800-luvulla aloittaneet järjestöt kuten Pelastusarmeija. Työnantajat auttoivat
tehdastyöläisiään tarjoamalla asuntoja ja tontteja, rakennuttamalla urheilukenttiä ja ui-
maloita sekä kirkkoja työntekijöiden käyttöön. Lisäksi työnantajat järjestivät kotitalous-
neuvontaa sekä perustivat ammattikouluja. Tehtaan sosiaalitoimintaa oli muun muassa
ateriat tehtaan ruokalassa, terveysterveyst palvelut sairastuvalla, tehtaan oma vanhainkoti sekä
merkkipäivien muistamiset. Kaikesta hyvyydestä huolimatta työnantaja saattoi sitoa
näin hyvän työvoiman paikkakunnalleen, vaikuttaa palkkakehitykseen tai pakottaa yli-
töihin avun saannista. Myös sairaus- ja eläkekassat yleistyivät. (Urponen 2005, 184 -
186.)

Lakien eriytyessä ja huoltotyön siirtyessä yhä enemmän julkishallinnon vastuulle, alkoi huoltotyö ammatillistua eri alojen asiantuntijoita kouluttamalla. Esimerkiksi lastenkotien johtajattarien koulutus alkoi 1918, kunnalliskotien johtajien koulutus 1921 ja 1928 oli mahdollista lastensuojelututkimuksen suorittaminen. Sosiaalihuoltajakoulutus alkoi 1942, josta valmistui kunnallisia sosiaalihoitajia. Koulutuksella pyrittiin kehittämään eriytyneitä huoltotyön muotoja kuten vaivashoidon peruja toimineita kunnalliskoteja sekä eri avohuollon muotoja. Huoltotyön käytännöt eivät olleet sillä tasolla mitä vuoden 1936 huoltolait edellyttivät. (Toikko 2005, 147–149, 156.)

Kansainvälisesti verraten esimerkiksi Yhdysvalloissa sosiaalityöntekijöiden koulutus alkoi 1898 New Yorkin COS:n organisoimana ja Mary Richmondin kannanottojen pohjalta. Ensimmäiset kurssit kestivät kuusi viikkoa, vuonna 1903 jo kuusi kuukautta ja vuoden päästä 12 kuukautta. Myöhemmin koulutus muodostui kahden vuoden mittaiseksi ja sitä varten perustettiin oma koulu New York School of Philanthropy. (Toikko 2001, 22.)

Suomen talouslama 1930-luvulla toi kulkurit ja kerjäläiset lapsineen takaisin teille vaeltamaan. Työpaikkansa säilyttäneet selvisivät lamasta, mutta työttömien tilanne oli toinen. Samoin myös heidän, jotka menettivät omaisuutensa konkurssin tai takaajaksi ryhtymisen vuoksi. Pakkokuutokaupat olivatkin yleisiä maaseudulla. Kerjuun ja työttömyyden estämiseksi perustettiin työlinja, jossa työttömät ensisijaisesti työllistettiin kuntien järjestämiin yleisiin töihin tai hätätöihin. Toissijaisena olivat valtion järjestämät varatyöt. Töiden lisäksi järjestettiin keräyksiä, jaettiin ruokaa ja perustettiin hätäasemia. Nämä avunmuodot loppuivat, kun työllistämistoimenpiteet purivat työn perässä harhailuille. (Urponen 2005, 192–194.)

Köyhäinhoito uudistui vuonna 1936 huoltolakien myötä, jotka täydensivät köyhäinhuoltolakeja vuodelta 1922 (Toikko 2005, 140). Yhdessä näitä lakeja kutsuttiin sosiaalihuollon peruslaiksi, joiden myötä sosiaalityö oikeudellistui ja sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhde alkoi määrittyä juridisesti (Lehtiniemi 2004, 30). Nämä lait koskivat kunnallisia huoltolautakuntia, lastensuojelua sekä irtolaisten ja alkoholistien huoltoa. Niillä korostettiin työn sisältöä sekä hallintoa. Ne olivat myös perusta alkavalle ammatilliselle köyhäinhoidolle. (Toikko 2005, 140–142.) Huoltolautakunta sekä apua täydentävät eri-

laiset palveluyksiköissä apua hakeva perhe kohdattiin selvittelevän kommunikaation, neuvonnan ja tapaustutkimuksen keinoin (Makkonen 1992, 16–17.)

Köyhäinhuitolaki korosti inhimillisyyttä niitä kohtaan, jotka todella tarvitsivat apua. Huomiota kiinnitettiin perheiden toimintakyvyn ylläpitämiseen ja korostettiin laitoshuollon sijaan avohuollon toimenpiteitä, kuten sijoitushoitoa yksityisiin koteihin. Laitoshoidon osalta tuli käyttöön kolme eri laitostyyppiä: vanhuksille tarkoitettut kunnalliskodit, lapsille, joita ei voinut sijoittaa yksityisperheisiin, tarkoitettut lastenkodit sekä työlaitokset. Työlaitoksilla pyrittiin estämään helpon avun saaminen eli laitoksiin sijoitetut maksoivat samansa avun omalla työllään. Laitushoito oli kuitenkin viimesijainen vaihtoehto ennen avohuoltoa ja sijoitushoidon jälkeen. (Toikko 2005, 140–142.)

Ensisijaisena auttamisen muotona laki piti kotiavustusta, jota tuli antaa myös ennaltaehkäisevänä. Työnantajan velvollisuudeksi säädettiin työntekijöiden huolenpito niin, etteivät nämä joutuneet turvautumaan köyhäinhuoltoon. Laissa kunta velvoitettiin huolehtimaan jokaisesta vaikeuksiin joutuneesta ja erityisasema annettiin alaikäisille alle 1-vuotiaille. Laki kielsi ruotuhoidon ja vaivaishuutokaupat. Avunsaajan eli köyhäinhuoltoon turvautujan piti alistua viranomaisen valvontaan. Muuttovapautta ja oleskelua voitiin rajoittaa ja pysyvästi avustettava saattoi menettää jopa äänioikeuden sekä joutua köyhäinhuoltalautakunnan holhoukseen. Sosiaalihuollon laitoksissa asuvien piti osallistua työntekoon voimien ja taitojen mukaan. Vanhuksille tarkoitettut kunnalliskodit olivat maatiloja, joissa tehtiin töitä ja joiden tuloja ja menoja kunnallishallinto tarkkaili. Työlaitoksiin sijoitettiin muun muassa elatusvelvollisuudesta laistajat, huoletonta ja siveetöntä elämää elävät naiset, alkoholiongelmaiset sekä työnteon välttäjät. Työlaitokset sekä että kasvattivat näitä ihmisiä. Työvelvollisuus päättyi, kun köyhäinapu oli korvattu, mutta laitoksissa voitiin pitää kolmekin vuotta. (Urponen 2005, 179, 182–183.)

Suurimpiin kaupunkeihin perustettiin kasvatuslautakunnat ja lastenhuolto eriytettiin köyhäinhoidosta. Samoin sairaiden hoidossa sairaus- ja mielisairasosastot tulivat vaivastalojen yhteyteen ja ne eriytyivät kaupunginsairaaloiksi. Vammaisille perustettiin erityiskouluja (esim. kuurojen koulu, sokeainkoulu) ja alkoholismia alettiin pitää sairauteena. Vuosisadan vaihteen köyhäinhoidon kehittyminen Suomessa oli hidasta ja lykkääntyi mm. kansainvälisen laman, Suomen ja venäjän suhteiden kiristymisen sekä maailmansodan vuoksi. (Jaakkola 1994, 118–121.)

Lastensuojelulaki saatiin Suomeen 1936. Suomessa oli useita lastenkoteja ja lasten asemaan oli jo aikaisemmin kiinnitetty huomiota mutta lain myötä tuli tarkennuksia lastenhuoltoon. Huostaanoton lisäksi laki tarjosi vaihtoehtoiksi lapsen epävarmaan huoltotilanteeseen suojeluvalvontaa, jossa vanhempien kanssa käytiin keskustelemassa ja neuvottiin kasvatus- ja hoitotoimenpiteistä. Vanhemmat saatettiin myös velvoittaa turvautumaan tarpeen vaatiessa kotikasvatusta tukevaan laitokseen. Laki perustui asteittain tehostuviin toimenpiteisiin. Lastenkodit tarkoitettiin 7-9 vuotiaille, tyttö- ja poikakodit 9-12 vuotiaille sekä kasvatuslaitokset yli 12- vuotiaille. Vajaamielisten hoito kuului lastensuojelun piiriin ja heille oli järjestettävä sopivaa opetusta. (Toikko 2005, 144-145.)

Samana vuonna säädetty irtolaislaki puolestaan koski henkilöitä, jotka kerjäämällä tai epäsiiveellisellä tavalla hankkivat toimeentulonsa, vieroksuivat töitä tai laiminlöivät elatusvelvollisuutensa. Laki piti sisällään asteittain kovenivia toimenpiteitä kuten lastensuojelu- ja alkoholistolaitkin. Näitä olivat varoitus, valvonta ja työlaitokseen tai pakko-työhön määrääminen, joka saattoi kestää kolme vuotta. (Emt. 146.) Suomessa irtolaisuutta ei kriminalisoitu kuten Ruotsissa ja Tanskassa (Urponen 2005, 196).

Köyhäinhoidon ohella erilaiset lähimmäisavun muodot, avustuskassat ja avustusrenkaat olivat sosiaaliturvan muotoja ennen toista maailmansotaa. Kansaneläkejärjestelmä tuli voimaan 1939 ja eläkkeitä ryhdyttiin maksamaan 1940- luvulla. Laki uudistui vielä 1952 ja 1956. Uudistettu kansaneläkelaki sisälsi tarveharkinta- ja tasaeläkeperiaatteen ja koostui tasasuuruudesta perusosasta ja tarvehankinnaisesta tukiosasta. Työeläkettä kaikille työntekijöille eli työeläkejärjestelmää kehitettiin eläkekassojen muodossa 1940-luvulta lukien. Kaikkia väestöryhmiä tyydyttävä ansiosidonnainen eläkejärjestelmä saatiin 1970-luvun alussa Suomeen. Sairausvakuutuslaki puolestaan säädettiin vuonna 1963. Vakuutus ulotettiin koskemaan koko kansaa, joka vakuutettiin sairauden, raskauden ja synnytyksen varalta niin, että korvaus koski hoitokustannuksia ja työtulon menetystä. Terveysturvalainsäädäntö tuli voimaan 1927 ja sen turvin pyrittiin takaamaan terveellinen elin- ja työympäristö sekä puhdas vesi ja pilaantumattomat elintarvikkeet. Lasten- ja äitiysneuvolatoiminta laajeni ja sairauksien hoitoa ja ehkäisyä tehostettiin (esimerkiksi tuberkuloosi). Väestön kasvua tulemaan otettiin käyttöön muun muassa äitiysavustukset 1937 ja lapsilisät 1948. (Emt. 198, 202–203, 233, 236, 238.)

Sosiaalihuollossa alkoi näkyä amerikkalaisvaikutteet ja casework ammatillisena työvälteenä (Makkonen 1992, 16–17). Suomeen social casework saapui 1940-luvulla, jota ajankohdasta voidaan sanoa sosiaalityön psykologisoinnin ajaksi. Työmuoto saapui aikaa, jolloin huoltolaille ei saatu toivottua apua sodan jälkeisiin ongelmiin kuten päihteiden käyttöön, avioeroihin sekä aviollisen seksuaalimoraalin höltymiseen. Casework perustui psykologisiin teorioihin ihmisen käyttäytymisestä sekä työn kohteen jäsentämisen avuksi käsitteellisiä ja metodisia työvälteenä. (Lehtiniemi 2004, 30.)

Casework- työmenetelmä luotiin Charity Organisation Society (COS) - järjestössä, joka oli sekä yhteiskunnallinen liike että yksilölliseen apuun keskittynyt avustajajärjestö (Toikko 2001, 22). COS oli alun perin perustettu 1869 Iso-Britanniassa, muttase kehittyi Yhdysvalloissa vaikutusvaltaisemmaksi järjestöksi vuodesta 1877 lähtien. Sen tavoitteena oli satunnaisen ja epätasaisen hyväntekeväisyyden systematisoiminen ja ammatillistaminen koulutuksen kautta. (Raunio 2004, 12.) COS kokosi yhteen eri hyväntekeväisyysjärjestöt, jotka tekivät päällekkäistä ja kilpailevaa hyväntekeväisyyttä. Yhteistyö synnytti järjestön, joka ryhtyi tieteellistämään avustamista, organisoimaan sekä kehittämään nopeita ja taloudellisia auttamiskeinoja. COS oli ylemmän keskiluokan perustama järjestö, jossa auttaminen perustui velvollisuuteen. Rikkailla ja sivistyneistöllä oli vastuu huono-osaisista. Toiminta perustui näkemykseen, jonka mukaan ihmisten ongelmien, kuten köyhyyden, johtuvan autettavan omista paheista, epäonnistumisesta tai kyvyttömyydestä. (Härkälä 1992, 5-6.)

COSin mukaan avustamisen tuli perustua kattavaan tietojen keruuseen sekä tarkkaan tarpeiden tutkimiseen, joka edellytti luottamuksellisia suhteita auttajan autettavan välillä. Apu tuli kohdistaa vain sitä tarvitseville ja sen tuli vahvistaa autettavan halua selviytyä omaehtoisesti yhteiskunnassa ja aktivoida omillaan toimeentulevaksi kansalaiseksi. Tavoitteellisessa auttamisessa tuli kiinnittää huomiota myös auttamisen toteuttamiseen. Systemaattista yksilöllistä työskentelytapaa kehitti Mary Richmond joka myös systematisoi COSn avustustoimintaa. (Raunio 2004, 13- 14.) Järjestö koulutti vierailijansa yksilöllisen avun tarpeen arviointiin ja loi tähän kirjallisen ohjeiston (Toikko 2001, 22.) Richmond piti tärkeänä sosiaalisten ongelmien diagnosointia ja siinä systemaattisten menetelmien käyttämistä. Hänen mukaan asiakkaan / autettavan auttaminen eteni dia-

gnostisen työmallin mukaisesti vaiheittaisena prosessina. Auttamisen pohjana olevan diagnoosin piti perustua monista eri lähteistä koottuun tietoon. (Raunio 2004, 14.)

Richmondin kirjallisesta tuotannosta vuonna 1917 ilmestyneessä kirjassa *Social Diagnosis* on yksi caseworkin opillisista teksteistä ja sitä voidaan pitää caseworkin synnyn keskeisimpänä tunnusmerkkinä (Toikko 2004, 23). Kirjassa Richmond kuvaa caseworkin prosessia, joka muodostuu kolmesta vaiheesta: tutkimuksesta (tiedon keruusta), sosiaalisen ongelman määrittelemisestä (sosiaalisen diagnoosin tekemisestä) sekä varsinaisesta hoidosta. Sosiaalityöntekijän tuli systemaattisesti kerätä asiakkaastaan tietoa selvittämällä yksilön kuin perheen elämänhistoria ja sosiaalinen tilanne. Yksilön auttaminen aloitettiin kotikäynnillä, koska perhe katsottiin sosiaalisesti instituutioksi. Perheen jäsenten ja sukulaisten lisäksi tietoa yksilön tilanteesta sai muun muassa lääkäriltä, papilta tai työnantajalta. Tietoa tuli kerätä mahdollisimman paljon, sillä tieto oli sosiaalityöntekijän toiminnan lähtökohta. Sillä määriteltiin perheen ongelman ydin ja jonka ratkaisemiseksi tietoa tarvittiin. (Härkälä 1992, 10.)

Suomessa köyhäinhoidon termistä luovuttiin 1950-luvulla, sillä entisenlaisia köyhiä ei enää ollut. Uutena käsitteenä sosiaalihuollon tehtävänä nähtiin kaikille kansalaisille tarjotun sosiaaliturvan tuottaminen. Vuonna 1950 uudistettiin terminologian lisäksi sosiaalihuollon hallintoa. Sosiaalijohtajan tai –sihteerin virka tuli pakolliseksi isompiin kuntiin ja huoltolautakunnan nimi muutettiin sosiaalilautakunnaksi, joka jaettiin yleiseen osastoon ja huolto-osastoon. Yleisen osaston tehtävät olivat perheasiat, lasten ja nuorten avustaminen ja työhuolto. Huolto-osasto hoiti muun muassa alkoholisti- ja irtolaishuollon. (Toikko 2005, 151.)

Köyhäinhoitolain korvasi vuonna 1956 huoltoapulaki. Huoltoavun antaminen määrättiin kunnalle ehdottomaksi velvollisuudeksi ja harkintaa voitiin käyttää vain ennaltaehkäisevässä auttamisessa. Apua ei enää sidottu kotipaikkakuntaan ja apua saattoi hakea siitä kunnasta missä avuntarve ilmaantui. Elatusvelvollisuuden laiminlyöjille oli edelleen työvelvollisuuspakko. Kuten aikaisemminkin painotettiin avohuollon ensisijaisuutta. Kuntien tuli ylläpitää kunnalliskoteja, joita pikkuhiljaa ryhdyttiin kutsumaan vanhainkodeiksi. Irtolais- ja lastensuojelulaki pysyivät ennallaan ja alkoholihuollon osalta säädettiin 1961 laki päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta. Sosiaalihuollon menetelmiä ryhdyttiin uudistamaan 1970- ja 1980-luvuilla. (Urponen 2005, 231.)

Sosiaalihuoltoa ja sosiaalipalveluiden kehittämistä varten perustettiin komitea, jonka tavoite oli kehittää sosiaalihuollosta monipuolinen sosiaalipalvelujärjestelmä. Komitean mietinnön jälkeen 1968 eroteltiin sosiaalihuolto ja sosiaalipalvelut. Sosiaalihuollolla autettiin harkinnanvaraisin toimenpitein. Sosiaalipalveluissa autettiin arkipäivän ongelmissa, joissa asiakas tuli itse hakemaan neuvoja tai työvoima-apua ilman varsinaista toimeentulon turvaamistarvetta. Pyrkimys oli päästä sosiaaliavun häpeällisestä leimasta eroon ja pyrkiä lieventämään kurinpidon ja kontrollin näkökulmaa. Tähän liittyen tehtiin päivähoitouudistus 1972 ja vuonna 1984 sosiaalihuollon kokonaisuudistusta koskevat lait. Uudistus vaikutti muun muassa valtionapuun. Se tasa-arvoisti koko maata palveluiden osalta sekä johti sosiaalityöntekijöiden pätevyysvaatimusten säätämiseen ja koulutuksen uudistamiseen. Irtolaishuolto lakkautettiin 1986. Vanhusten palvelut sekä päihdehuoltopalvelut laajenivat 1970-luvulla. Myös vammaisten asioissa tapahtui uudistuksia. Vajaamielinen käsite hylättiin ja 1978 säädetyin lain turvin taattiin kehitysvammaisille oikeus elää ihmisarvoista elämää. Kaiken kaikkiaan Suomen sosiaaliturva rakentui 1960- ja 1970-luvuilla. Sosiaalivakuutusjärjestelmä rakentui 1950-luvun lopulla 1960-luvulla ja sosiaalipalvelut muotoutuivat 1970-luvulla. Sosiaalipolitiikan osalta 1980-luku oli hienosäädön aikaa eli täydennettiin aikaisempia tehtyjä lakeja ja uudistuksia. (Emt. 243–246, 252.)

Oheiseen taulukkoon (taulukko 2) olen koonnut yhteenvedon sosiaalityön kehityksen pääpiirteistä Suomessa 1800- 1900 luvuilla. Taulukon olen jakanut aikakausiin, joihin olen nostanut aikakauden yhteiskunnallisen painotuksen, tärkeimmät lait, sosiaalisen auttamistyön menetelmät sekä yhteiskunnallisen tilanteen pääpainoja, jossa sosiaalityö kehittyi.

Taulukko 2. Sosiaalityön kehityksen pääpiirteet 1800- 1900- luvuilla Suomessa. (Kirjavainen 2012)

Aikakausi	Painotus	Lait	Menetelmät	Yhteiskunnallinen tilanne
1500 - 1800 luku	omaisuudettoman ja ammattitaidottoman tuli hankkia palvelupaikka tai kohdeltiin irtolaisena. Kirkko viimesijainen vastaanotaamaan köyhistä. Tehokas valvonta köyhien ja kerjäläisten osalta. Jako kelpvollisiin ja kelvottomiin köyhiin ja valtion ja seurakunnan vastuujako	Irtolaislainsäädäntö Hospitaalisäätö 1533 Kirkkojärjestys 1571 Kerjuusäätö 1642 ja 1698 Laki kotipaikkaoikeudesta 1788	Lähiyhteisö tärkeä, Kirkon vaivaisapu tai (luvanvarainen) kerjuu. Pakkotyö linnoituksissa Hospitaalit spitaaleille ja vaarallisille mielenvikaisille. Hospitaaleista vastasi valtio, seurakunta vastasi köyhistä ja vammaisista. Ruotu- ja elätejärjestelmä	Nälkä- ja katovuodet ja sodat vaikuttivat kerjäläisten määrään.
1800 – luku	Työkykyisten kerjäläisten seulominen työhuoneisiin Irtolaisuuden ehkäiseminen (jos ei maata, mentävä palkolliseksi tai kaupungissa holhooja) Työpakko Työkykyiset huolehtivat itsestään ja perheestään sosiaalisten ongelmien hallintaa korostettiin, ei ongelmien ratkaisemista. Ongelmia luokiteltiin kokonaisuuksiin (kelvottomat / kelpolliset) Toimenpiteet lähinnä materiaalista avustamista. Kristillistä sanomaa levitettiin, koska sosiaaliset ongelmat nähtiin synnin vaikutuksena. Syntiä vastaan taisteleva parasta köyhäinhoitoa Kansalaisliikkeet, joiden kautta valistuksella ja kasvatuksella pyrittiin vaikuttamaan sosiaalisiin ongelmiin, joihin yhteiskunnalla ei ollut resursseja reagoida	Kerjuun estäminen 1817 vaivaistenholhouksesta asetus 1852 Laillinen suojelu palkollis- ja irtolaislait 1865 Kunnalliset asetukset 1865 ja 1873 Vaivaishoitoa koskeva asetus 1879 Peräänkatsomusalueet 1879	Huollettavien jako viiteen ryhmään ja ryhmille omat toimenpiteet. Vaivaishoidon täytännönpano kunnille. Tilapäisapua tarvitsevat työkykyiset kunnille vapaaehtoista Työlaitosten ja vaivaistalojen perustaminen, avustus yhdistettiin vastikkeelliseen työhön kylä- ja pitäjänkierto sekä huutokauppa menettely (huutolaiset) Sisälähetystyö, laitos- ja seurakuntadiakonia, vankilähetys, kaupunkilähetys, Suomen vankeusyhdistys, Pelastusarmeija Kansalaisliikkeiden avulla luotiin järjestelmiä sosiaalisten ongelmien ratkaisemiseksi > järjestöjen perustaminen (hyväntekeväisyysjärjestöt, raittiusliikkeet, setlementti)	Suuret katovuodet, sotavuodet, kulkutaudit, ulkomaankaupan tyrehtyminen > vaikuttivat kerjäläisten määrään kansamieliset keskustelut yhteiskunnassa, pyrkimys kohottaa

	Hyväntekeväisyyteen perustuva huoltotoiminta kehittyi ammatillisemmaksi toiminnaksi			Suomi omaksi kansakunnaksi Sosiaalireformit Kaupungistuminen liberalismi
1900- luku	<p>Vaivaisten sijaan apua tarvitsivat eniten työkykyiset köyhät.</p> <p>Vaivaishoidon käsite muuttui köyhäinhoidon käsitteeksi</p> <p>Sosiaalihuolto kehittymättömyttä, lievitti vain kärjistyimpiä ongelmia. > sosiaalialan järjestöt, oma-apujärjestelmät, työnantajien sosiaalitoiminta tärkeässä roolissa</p> <p>Lakien eriytyminen, julkishallinnon vastuu > huoltotyö ammatillistui ja koulutukset alkoivat</p> <p>Köyhäinhoidon ohella lähimmäisavustukset, avustuskassat ja -renkaat</p> <p>Köyhäinhoito-termistä luopuminen 1950- luvulla. Sosiaalihuollon tehtävä tuottaa kaikille kansalaisille tarkoitettua sosiaaliturvaa</p> <p>Erotettiin sosiaalihuolto ja sosiaalipalvelut > Sosiaaliviraston häpeällisestä leimasta irtautuminen</p> <p>Suomalaisen sosiaaliturvan rakentuminen 1960- 1970 – luvuilla</p> <p>Sosiaalityön murros 1990- luvulla</p>	<p>Kieltolaki 1919- 1932 Väkijuomalaki</p> <p>köyhäinhoitolaki 1922</p> <p>terveydenhuoltolainsäädäntö 1927</p> <p>Huoltolait 1936 Lastensuojelulaki 1936 irtolaistolaki 1936 Alkoholistolaki 1936</p> <p>Kansaneläkejärjestelmä 1939 (1952, 1956) Sairausvakuutuslaki 1963</p> <p>Huoltoapulaki 1956</p> <p>Päihdyttävien aineiden väärinkäyttäjien huollosta laki 1961</p> <p>Päivähoitouudistus 1972</p> <p>Sosiaalihuollon kokonaisuudistus 1984</p>	<p>Alkoholistien hoito kuntien vastuulle, erillinen alkoholistien hoito ja toimenpiteet käyttöön puuttumiselle.</p> <p>MLL 1920, Pelastakaa Lapset 1922, Settlementti, NMKY, NNKY</p> <p>Työlinjojen perustaminen /yleiset tai hätätyöt)</p> <p>caseworkin työmenetelmä laitoshuollon sijaan avohuollon toimenpiteiden korostaminen kaupunginsairaalat, erityiskoulut</p> <p>lasten- ja äitiysneuvolatoiminta, äitiysavustus ja lapsilisät</p> <p>Huoltoavun antaminen kunnan ehdoton velvollisuus, harkinta ennaltaehkäisevässä auttamisessa</p> <p>Valtionapu, tasa-arvoisti koko maata palveluiden osalta, sosiaalityöntekijöiden koulutuksen uudistaminen,</p> <p>sosiaalityöltä vaaditaan tehokkuutta, tuloksellisuutta, niukat henkilöstöresurssit</p>	<p>Maailmansodat</p> <p>kansainvälinen lama,</p> <p>Suomen ja neuvostoliiton suhteiden kiristyminen</p> <p>Kansalaisista</p> <p>Suomen talouslama 1930</p> <p>Väestön kasvun tukeminen</p> <p>valtio velkaantumisen; kustannusleikkauksia julkisella sektorilla</p>

3 Vankeinhoidon ja vankilasosiaalityön kehityksen päälinjat Suomessa

3.1 Rangaistukset ennen 1800-lukua

Vankeinhoidon historian alkuvaiheissa, sukuyhteiskunnan aikaan, oikeuden loukkauksiin reagoitiin, mutta vapausrangaistusta ei tunnettu. Rangaistusjärjestelmässä oli rangaistuksina omakädenoikeus, verikosto eli kostaminen koko suvulle ja vaino. Vähitellen yleistyvät myös sakonluontoiset maksut. Ruotsissa ja sen alaisessa Suomessa olivat maakuntalait pakana- ja valtiollisen oikeuden välimuotona 1200- ja 1300-luvulla. Laissa rangaistusmuotoja olivat sakko, rauhattomaksi julistaminen sekä kuoleman- ja ruumiinrangaistukset. (Pajujoja 1987, 1- 7.) Rauhattomaksi julistaessa suku saattoi välttää verikoston julistamalla rikoksenteikijän suvun ulkopuoliseksi, jolloin tämä oli ns. vapaatarriistaa (<http://www.pykala.fi/opintowiki/tiivistelmaet/275-oikeushistoria-suomen-oikeushistorian-paeapiirteet>, 2011). Suvun valta näkyi muun muassa maakuntalain säännöksissä, joissa myönnettiin asianomistajalle määräysvaltaa seuraamusten valinnassa sekä sakkorangaistuksen laaja käyttö. Kaikki tahattomat, lievät teot sekä valtaosa törkeistä rikoksista voitiin sovittaa sakolla. Jos sakkoa jäi maksamatta, voimaan pantiin mahdollisesti määrätty vaihtoehtoinen seuraamus, joka useimmiten oli kuoleman- tai ruumiinrangaistus. Mahdollista oli myös sakon sovittaminen työllä asianomistajan luona. (Lappi- Seppälä 1982, 29–33.)

Maakuntalakeja seurasi yleiset maan- ja kaupunkilait, joissa oli merkkejä kuninkaan sekä kirkon voimistuvasta vaikutuksesta rangaistuksiin (Lappi- Seppälä 1982, 30). Yleisin rangaistus oli yhä sakko, jonka määrä vakiintui eri oikeudenloukkauksista. Samalla valinta sakon ja koston välillä ei ollut enää asianomistajan päätettävissä kuten ennen. Kun kuningas rajoitti kosta ja edisti rauhanomaisia ratkaisumuotoja, tarkoitti se kuningasvallalle lisätuloja sakkojen sekä rauhassa elävien alamaisten muodossa. Vainotut eivät tuottaneet. Tiettyjen rikosten tekeminen katsottiin loukkaukseksi myös kuningasta kohtaan, jolloin kuningas alkoi periä osuutensa sakoista. (Pajujoja 1987, 1- 7.) Aikaisemmin sakko oli kuulunut asianomistajalle ja hänen suvulleen, myöhemmin se jaettiin kuninkaalle, oikeusyhteisölle sekä asianomistajalle, kunnes 1200-luvulla sakot tulivat yksinomaan kuninkaalle maksettaviksi (Lappi- Seppälä 1982, 30). Kirkko pyrki kirkkorangaistusten avulla saamaan suurta osaa rikoksista oman tuomiovaltansa alaisuuteen.

Rovastinkäräjillä käsiteltiin muun muassa seksuaali- ja uskontorikoksia, sukulaisten kesken tapahtuneita väkivallantekoja sekä juhla- ja pyhäpäivinä tehtyjä laittomuuksia. Kun kuninkaan ja kirkon valta kasvoi, samalla myös rikoslaki tiukentui. (Pajuoja 1987, 1- 7.)

Kun hallitsijan valta vahvistui 1300- ja 1700- luvulla, syntyi ankarampien rangaistusten aikakausi (Emt. 1). Tähän vaikutti erityisesti kirkko ja kanoninen oikeus, joka toi maakuntalakeihin piirteitä Mooseksen laista. Mooseksen lain kautta motiiveiksi saatiin tuomioiden koventamiselle teokraattinen sovitusoppi ja keinoksi pelotusperiaate. Pelotusperiaate piti sisällään rikollisuutta ehkäisevän vaikutuksen, rangaistusten ankaruuden ja julkisen täytöntöönpanon. Teokraattinen sovitusoppi oikeuttaa rangaistuksen käytön uskonnollisin perustein. (Lappi- Seppälä 1982, 31, 42, 44.) Tuolloin kuoleman-, ruumiin- ja häpeärangaistukset tulivat keskeiseen rooliin. Kovat rangaistukset ilmaisivat kuningasvallan mahtia ja loivat pelokasta kuuliaisuutta rahvaaseen. Kuninkaan valta kasvoi 1500-luvun uskonpuhdistuksen jälkeen. Kuningas sai voiton kirkosta ja rikoslaista tuli kuninkaan auktoriteettia korostava väline. Jumalan käskyt ja esivallan pyrkimykset samaistettiin toisiinsa 1600- luvulla ja rikokset julistettiin synneiksi Jumalaa vastaan. Rahvaan köyhtyminen vallitsevasta hallitsemistavasta johtuen vaikutti myös rangaistuksiin. (Pajuoja 1987, 1, 7-13.)

Ruumiin- ja häpeärangaistukset (kunniattomaksi julistaminen eli yhteisöstä erottaminen, julkinen anteeksipyyntö) yleistyvät vähitellen muuntorangaistuksina, koska köyhien oli mahdotonta maksaa sakkoja. Ruoskimisen lisäksi ruumiinrangaistuksina oli käytössä kujanjuoksu, maastakarkoitus, rauhattomuus eli lainsuojattomuus sekä pakkotyökohteisiin passittaminen. (Pajuoja 1987, 7-13.) Kujanjuoksu oli 1600-luvun lopulla hyvin tavallinen rangaistusmuoto. Kujanjuoksussa syytetty riisuttiin vyötäisiään myöten alasti ja hänen piti juosta kahden, raipoilla varustetun miesrivin välitse. Jokainen lyöjä oli velvollinen lyömään rangaistavaa selkään niin lujaa kuin jaksoi. Kujanjuoksu yleistyi kun kuolemanrangaistukset harvenivat. Kujanjuoksuun tuomitsemista käytettiin myös rangaistuksen vaihtoehtona, kun tuomitulla ei ollut varaa maksaa hänelle määrättyjä sakkoja. (<http://lib.kokkola.fi/wiirilinna/poltnoi.htm>, 2011.)

Kuolemanrangaistuksissa täytöntöönpanomuotona oli yleensä julkinen mestaaminen tai hirttäminen suuressa väenkokouksessa. Suomessa oli käytössä myös kuoleman rangaistusta kovempi tuomio eli kovennettu kuolemanrangaistus. (Pajuoja 1987, 1, 7-13.)

Se saattoi tarkoittaa muun muassa ruumiinosien silpomista, elävältä polttamista, elävältä hautaamista tai kuoliaaksi kivittämistä. Kovennuksilla pyrittiin kuolemanjälkeisen ylösnousemuksen estämiseen. (<http://paakaupunkiseutu.suntuubi.com/?cat=219&lang=fi>, 2011.) Kuninkaan armahdusmenettely oli käytössä 1600-luvulla, jolla rangaistuksia voitiin lieventää tai muuttaa toiseksi. Tuomitun yhteiskunnallisen aseman ja varallisuuden mukaan samasta rikoksesta saatettiin tuomita joko sakkoon tai kuolemanrangaistukseen. Oikeudenkäytöstä tuli yksi väline, jolla ylemmät yhteiskuntaryhmät pyrkivät eliminoimaan intressiensä kannalta vaaralliset ja epämiellyttävät väestönosat. Ankara rikosoikeuden aikakausi kidutuksineen ja kuolemanrangaistuksineen oli yleiseurooppalainen ilmiö. (Pajuoja 1987, 1, 7-13.)

Vankilaksi tarkoitettuja tiloja ei tunnettu keskiajalla ja vastuu rikollisen pidättämisestä ja säilyttämisestä kuului asianomistajalle. Pidättämisen piti tapahtua verekseltään ja siihen oli oikeus vain törkeimmissä rikoksissa. Työvankeutta langetettiin maksamattomista sakoista ja sekin piti yleensä suorittaa asianomistajan luona. Jos tätä ei ollut mahdollista toteuttaa, sakon muuntorangaistuksena oli ruumiinrangaistus. Keskiajalla käytettiin myös vesileipä-rangaistusta, joka suoritettiin vankikopissa eli kistossa sekä velkavankeutta, joka oli yleensä oleskelua vankeudessa ilman työntekoa ja jolla painostettiin velallinen tai hänen läheisensä maksamaan velat. Rangaistuksen täytäntöönpanoon ei määritelty tavoitteita kuten nykyisin ja vankeus oli lähinnä suoraviivaista painostusta. (Emt. 14–15.)

Vapausrangaistukset olivat keskiajalla jokseenkin tuntematon rangaistuksen muoto. Vapaudenriistoa saatettiin käyttää osana rangaistusprosessia pääosin rikoksentekijän säilyttämiseksi sakon maksamista, oikeudenkäyntiä tai ruumiin- tai kuolemanrangaistuksen täytäntöönpanoa varten tai sitä odottaessa. Ankaraa lakia soveltavat viranomaiset ryhtyivät 1500- 1600 luvulla lieventämään ankaria rangaistuksia. Kuninkaan armahduksen lisäksi käytössä oli tuomioistuinten harjoittama rangaistuksen leuterointi. Leuterointi on menettely, jolla lain määräämää rangaistusta saatettiin välittömästi tuomitsemisen yhteydessä lieventävien olosuhteiden perusteella joko alentaa tai muuttaa kokonaan toisenlajiseksi. Ruotsi-Suomessa, erityisesti 1600-luvulla, leuteraatiomenetelmällä oli lähinnä humanisoiva vaikutus. Sillä rajoitettiin lähinnä kuoleman- ja silpomisrangaistuksia, jotka lievennettiin pääasiallisesti vapausrangaistuksiksi. (Lappi-Seppälä 1982, 37, 58–60.)

Varsinainen vankilaitos syntyi 1600-luvulla. Tuolloin ryhdyttiin toteuttamaan lääninhalintoa. Maaherrat saivat mm tehtäväkseen rangaistusten toimeenpanon valvonnan. Tehtävän eräs tarkoitus oli vähentää tutkintovankien karkaamista, johon maaherrat ryhtyivät organisoimalla pitäjänkiskojen eli vankikoppien rakentamisen. Pitäjän kistojen rinnalla alkoi lääninvankilaorganisaation muodostuminen. Sen ytimenä toimivat linnojen vankilat, jotka siirtyivät maaherrojen vastuulle. Tätä seurasi vankiloiden rakentaminen sellaisiin lääneihin, joissa ei ollut linnoja. Tämä tapahtui noin 1600-luvun puolimaissa. (Pajuoja 1987, 15–17.) Tätä ennen varhaisimpia vankiloita Suomessa olivat linnoituksissa olleet vankitilat. Kaupungeissa vankiloina toimivat varaskellarit sekä maaseudulla vangittujen tilapäiset säilytysuojat (Laitinen 2002, 293.)

Vankien kohteluun tuolloin vaikutti sääty ja tehty rikos. Aateliset paransivat olojaan omalla kustannuksella esimerkiksi parempien huonetilojen osalta. Vankeus esiintyi ensimmäisen kerran vuoden 1734 laissa yleisenä laissa mainittuna päärangaistuslajina, jota pidettiin lievimpänä rangaistuslajina. Vankeudesta ei ollut olemassa yhtenäisiä säädöksiä eikä vankeuden pituudesta yleisiä määräyksiä. (Pajuoja 1987, 15–17.) Vankeusrangaistus jakautui kolmeen erityyppiseen rangaistusmuotoon. Vankeuteen, joka oli lievin rangaistuksen laji eikä sillä ei ollut määriteltä laissa kesto. (Lappi-seppälä 1982, 79). Tavallista vankeutta ankarampi vapaudenriiston muoto oli vesileipävankeus, joka kuitenkin tulkittiin ruumiinrangaistukseksi (Pajuoja 1987, 15–17). Vesileipärangaistuksen pituus vaihteli 4- 28 vuorokauden välillä. Näitä molempia rangaistuksia käytettiin yksinomaisia tai vaihtoehtoisina rangaistuksina ruumiinrangaistuksen sijaan. Ankarin rangaistuksen muoto oli työrangaistus, joka yleensä tarkoitti pakkotyötä kehruutai raspihuoneessa sekä tilapäisissä työpaikoissa. (Lappi-Seppälä 1982, 77–78). Ankarimmillaan työrangaistus tapahtui kuninkaan linnassa, linnoituksessa tai pajassa (Pajuoja 1987, 17). Vankeutta pidettiin niin vähäisenä rangaistuksena, ettei se kelvannut edes muuntorangaistukseksi jollekin ankarampana pidetylle sanktiolle. (Pajuoja 1987, 15–17; <http://paakaupunkiseutu.suntuubi.com/?cat=219&lang=fi>. 2011.)

Vankeusrangaistus nousi päärangaistukseksi 1700-luvun lopulla, jolloin rangaistuskäytännöt lieventyivät. Tämä johtui porvariston noususta ja vaikutusvallan kasvusta. Porvaristo oli lähellä niitä yhteiskuntaryhmiä, joiden kurissa pitämiseksi ankara rikoslaki oli aikanaan säädetty. Hallitsijoiden piti uudistaa rikoslakia ollakseen mieliksi porvaristol-

le. Opillisenä perustuksena uudistuksille pidettiin valistusajan rikosoikeusoppineiden teorioita, joissa vastustettiin kuolemanrangaistusta ja muita fyysisiä sanktioita. Sen sijaan suosittiin rangaistustyötä, vankeutta ja karkotusta. Kustaa III poisti kidutuksen vuonna 1772 ja pyrki myös vähentämään kuolemanrangaistuksen käyttöä. Vankimäärä kasvoi. Toinen syy vankimäärän kasvuun oli myös tunnusvankeuden käyttöönotto, jolla pyrittiin painostamaan vahvasti epäilty tunnustamaan. Käytännössä vanki sijoitettiin linnoitukseen, jossa pappi tietyn aikavälein koetti painostaa häntä. Vankiloiden olot olivat 1700-luvun lopulla olla huonot. Vankilat alkoivat olla täynnä ja sairaudet levisivät esteettä. Tähän puututtiin Ruotsin vallan loppuaikana 1798 kuninkaallisella kirjeellä, jossa määrättiin erilaisia parannuksia vankilaoloihin kuten tulisijat vankihuoneisiin, vankien tuli saada sairaan- ja sielunhoitoa ja maanalaiset kolot tuli poistaa. (Pajuoja 1987, 18- 19.)

Sielunhoidon merkitys Suomen vankiloissa oli suuri 1700-luvulta lähtien. Pietistinen liike voimistui ja asetti suuren painon vankien sielunhoitotoiminnan tehostamiselle. Toisena toiminnan tehostajana toimi valistusfilosofia humanisuutta ja oikeudenmukaisuutta tavoittelevalla reformiohjelmalla. Pelotusperiaatteen sijaan omaksuttiin parannuseli kasvatusperiaate. Vankiloissa ei kuitenkaan tähän aikaan ollut omia pastoreita, mutta vankien kirkossa käynneistä huolehdittiin. Pastorien virat olivat usein yhteisiä muun laitoksen kanssa. Pastorin tehtäviin muun muassa kuului jumalanpalveluksen pitäminen, rippikouluopetuksen antaminen, kaste sekä vankilan kirjaston hoitaminen ja vangeille tulevien ja vankien lähettämien kirjeiden tarkastus. (Aamuvuori 1988, 31-32.)

3.2 Vapausrangaistukset ja vankilat 1800-luvulla

Suomi joutui Venäjän vallan alaisuuteen 1809. Suomalainen vankilaitos sai kehittyä autonomian aikana hallinnollisestikin itsenäisesti, sillä sitä ei yhdistetty Venäjän vastaavaan (Nygård 1998, 138). Suomen vankiloissa käytettiin vuoteen 1818 saakka Ruotsissa käytössä ollutta johto- ja ohjesääntöä vuodelta 1714. Senaatti hyväksyi vuonna 1818 kruununvankiloiden vahtimestareiden ja vartijoiden uuden ohjesäännön, joka perustui filantrooppiseen eli vankien inhimillistä kohtelua korostavan ajattelutapaan. Vankkeja muun muassa velvoitettiin kohtelevaan sävyisän vakavasti, noudattamaan hyvää järjestystä ja valvottava ettei vangeille myyt tai annettu viinaa tai olutta. Ilman maaher-

ran tai maaherranviraston lupaa eivät vangit saaneet poistua vankilasta ja ainoastaan sukulaiset saivat vartijan läsnä ollessa puhutella vankia vankilan ylimmältä rapulta. Vangeille annetun ohjesäännön mukaan heidän tuli viettää hiljaista, jumalaapelkäävää ja raitista elämää. Kirjossa ja rukoustilaisuuksissa tuli käydä ahkerasti. (Aamuvuori 1988, 12.)

Vankiluku kasvoi ja samalla sen tuomat käytännön ongelmat. Tilan puute oli suuri ongelma mutta uusia tiloja ei rakennettu suurten kustannusten vuoksi. Tämän vuoksi 1826 keisari Nikolai I antoi julistuksen, jossa hän armahti lähes kaikki kuolemaantuomitut. Tilalle tuli raippa- ja kirkkorangaistukset (sakko, jalkapuurangaistus) sekä karkotus elinikäiseen pakkotyöhön Siperiaan. Tuolloin Siperiaan karkotus koski kuolemaantuomittuja miehiä. Vuonna 1848 se ulotettiin naisiin ja hieman myöhemmin koskemaan myös muita kuin kuolemaan tuomittuja. Levottomuuksia pyrittiin hillitsemään täysissä vankiloissa tiukentamalla kuria sekä ryhtymällä hengelliseen kasvatustyöhön. Vankeus-aika oli lähinnä vain ajan kuluttamista ilman tavoitteita sisältöä. (Pajuja 1987, 22–23.)

Suomessa 1860- luvulla toteutettiin vankilauudistus, joka oli sidoksissa lainsäädännölliseen ja taloudelliseen uudistustoimintaan. Vankilauudistuksen yhteinen nimittäjä oli liberalismi. Se tähtäsi vallan painopisteen siirtymiseen porvaristolle. Samaa uudistusta toteutettiin Euroopassa 1760- luvulla. Euroopassa Ranskan suuri vallankumous nosti porvariston valtaan. Porvariston hyötyajattelu vaikutti myös rangaistuksiin, jossa tehottomaksi ja epätarkoituksenmukaisiksi koetut rangaistusvaihtoehdot korvattiin tehokkaammilla ja yhteiskunnan kannalta tarkoituksenmukaisemmilla rangaistuksilla. Rangaistuksen kohde ei ollut enää ruumis vaan sielu. Sietämättömien kipujen ja kuolemantuomion sijaan rangaistuksella pyrittiin vaikuttamaan rikoksentekijän sydämeen, ajatuksiin ja tahdonvoimaan. Tämän 1800-luvun vankilauudistuksen myötä alkoi nykyaikaisen vankilalaitoksen uudistaminen. Pyrkimyksenä oli rikoksentekijän parantaminen joka edellytti järjestettyjä vankilalaitoksia. (Emt. 23–25.)

Suomessa ei ennen ollut parantamistavoitteita vankeinhoidossa. Maassa kuitenkin toimi laitoksia 1700-luvulta, jotka toteuttivat uudistuksessa käyttöönotettuja periaatteita. Näitä olivat ojennus- ja kuritushuoneet, jotka oli tarkoitettu irtolaisväestölle. Irtolaiset eivät olleet syyllistyneet mihinkään, mutta heistä pyrittiin tekemään hyödyllisiä kansalaisia näissä laitoksissa. Kehruutalot oli tarkoitettu naisille ja raspitalot miehille. Nämä tehtä-

vät olivat tekstiiliteollisuuden työtehtäviä ja palvelivat vientiin menevää tekstiiliteollisuutta. Myöhemmin tehtävät laajenivat muita teollisuuden aloja palveleviin tehtäviin. (Emt. 25- 27.) Irtolaiset oli vielä 1600-luvulla määrätty sotaväkeen. Suomeen ensimmäiset kuritushuoneet perustettiin Vaasaan, Turkuun, Helsinkiin, Viipuriin ja Käkisalmeen vuonna 1624 säädetyn kerjuusäännöksen mukaisesti. Turkuun perustettiin maan ensimmäinen kehruhuone 1737. Kehruuhuoneet oli tarkoitettu pääasiallisesti vain naispuolisille irtolaisille ja kerjäläisille, mutta pian ne muodostuivat tavallisiksi rangaistuslaitoksiksi vähäisemmistä rikoksista tuomituille naisille ja miehille. (Lappi-Seppälä 1982, 95- 96.)

Suomen autonomian ajan vankilat jaettiin viidenlaisiin vankiloihin. Kruununvankiloita perustettiin jo 1634, jotka toimivat lähinnä tutkinto- ja velkavankien säilytyspaikkoina, vesi-leipärangaistusten ja lievien vankeusrangaistusten täytäntöönpanolaitoksina. Linnavankila, työ- ja ojennuslaitos sekä tunnustusvankila sijaitsivat Vaporin linnoituksessa. Linnavankila oli varsinainen rangaistuslaitos. Tunnustusvankeutta käytettiin rikoksista epäiltyjen syyllisyyden selvittämiseen. Työlaitoksissa oli sekä irtolaisuudesta tuomittuja että rikoksentekejiä. Kehruuhuoneet olivat naisvankien sekä naisirtolaisten säilytyspaikka. (Emt. 107–109.)

Laitoselämää hallitsi kova kuri ja ankara työntekeä, joilla pyrittiin kitkemään irtolaisista laiskuus ja opettamaan heidät elättämään itsensä. Irtolaisten ojennus- ja kuritushuoneissa ilmeni väärinkäytöksiä porvariston osalta ja työolot olivat surkeat. Jopa työläisiä yritettiin saada pakkotyöläisiksi huoneisiin työvoimapulan ollessa suuri ja kustannukset haluttiin pitää pienenä. Vankila katsottiin sopivaksi paikaksi myös vaaralliseksi luokitellulle erilaiselle, joka oli saatava pois ns. normaalien yhteisöjäsenten keskeltä. (Paju 1987, 25- 27; Nygård 1998, 139, 141- 145.)

Väestön jatkuva kasvu toi 1800-luvulla maanteille lisääntyvästi kerjäläisiä ja liikkuvia sesonkityöläisiä. Tuolloin annettiin asetus yleisistä työpaikoista ja yleinen palkollissääntö, jotka määrittivät tarkemmin irtolaisen käsitteen. Irtolaiseksi määriteltiin ilman laillista suojelua olevat eli ilman luvallista ammattia tai palveluspaikkaa vailla olevat henkilöt kuten rikoksista rangaistut työttömät, mustalaiset ja palveluspaikastaan erotetut palkolliset. Nämä henkilöt piti hallinnollisin toimin ottaa sotaväkeen tai sulkea työlaitoksiin, joissa heidän tuli elättää itsensä. Ojennuslaitoksia olivat esimerkiksi kehruu-

huoneet, joissa olot olivat huonot ja ahtaat. Niissä vankeusaika mitattiin lankavyyhtenä ja karstausrangina, ei vuosina. Ahkera työntekijä sai lyhyemmän tuomion. Ojennuslaitosten uudistamiseen ryhdyttiin 1820-luvulla. Komiteamietinnössä vuonna 1823 esitettiin 1800-luvun lopun vankilauudistuksen keskeiset opit, jossa vangit ehdotettiin jaettaviksi luokkiin käytöksen ja edistymisen perusteella. Yöksi vangit tuli sijoittaa omiin yksinäisselleihin, etteivät paatuneimmat rikolliset turmele muita. Käytännössä tuolloin ainut muutos oli, että Viaporin (Suomenlinnan) vangit jaettiin venäläisen mallin mukaan työkomppanioihin ja irtolaisvangit erotettiin rangaistusvangeista. Viaporissa käytettiin sotilaskuria ja sotaväen rikoslakia. Irtolaisvangit jaettiin komppanioihin ja kunnostautuneita vankeja saatettiin ylentää korpraaleiksi. Vaatetuksen ja ruuan osalta irtolais- ja rangaistusvangit olivat samojen periaatteiden alla. Mutta vapautumisaikaa ei irtolaisvangeille määritelty. Kun vanki ”parantui”, hänelle tuli luovuttaa työpalkka, joka jäi vaate- ja ruokakuluista. (Pajuoja 1987, 27–30.)

Rangaistuslaitoksissa työn teon laita oli niin ja näin, mutta ojennuslaitokset toimivat 1600-luvun tiukan järjestelmän alaisena. Esimerkiksi Viaporissa töitä tehtiin valoisina kuukausina 14 tuntia vuorokaudessa, kehruhuoneissa töitä tehtiin 16- 17 tuntia päivässä. Vankeusaika olikin paljon ankarampi irtolaisuuden vuoksi työvankeudessa olevilla kuin niille, jotka olivat rikoslain rikkomisen vuoksi telkien takana. Tähän eriarvoisuuden puututtiin 1860-luvulla käynnistyneellä vankilauudistuksella jolloin ryhmät katsottiin samanarvoisiksi ulottamalla kasvatustavoite myös rangaistusvankeihin. Käytännössä tämän tavoitteen toteutumisen aikoihin irtolaisen määritelmä oli käynyt tarpeettomaksi. Irtolaissäännökset kumottiin 1883. (Emt. 27–30.)

Suomessa valtiopäivät kutsuttiin koolle 1863, jossa aloitettiin uuden rikoslain valmistelu. Siellä hyväksyttiin suuntaviivat rangaistusjärjestelmän perusteista ja 1866 annettiin asetus vapausrangaistusten täytäntöönpanosta. (Laitinen 2002, 293.) Uudistuksiin ei ollut syynä vankilatilojen ahtaus tai olojen kehnous vaan rangaistusjärjestelmää ryhdyttiin tarkastelemaan tehokkuuden ja hyödyn näkökulmasta. Vankien kasvattaminen takaisin yhteiskuntaan nähtiin hyödyllisenä. Parantamalla vanki saatiin elinkeinoelämälle ahkeria kansalaisia. Suurimmaksi ongelmaksi koettiin yhteisvankeus, jossa katsottiin paatuneimpien rikollisten opettavan kokemattomille lisää paheita. Vankien erottamista ja eristämisjärjestelmää kokeiltiin Yhdysvalloissa 1790-luvulla. Filadelfialaisessa järjestelmässä uskonnolla oli keskeinen merkitys. Rikoksentekijät suljettiin yksinäisselleihin,

jossa heidän oli ajateltava omaa huonouttaan. Yksin ollessa vanki joutui vastakkain Jumalan ja omantunnon kanssa ja päätyi näin katumukseen ja parannukseen. Työtä vanki ei tehnyt, ettei huomio kiinnittyisi maallisiin asioihin. Toinen järjestelmä, jota kehiteltiin, oli auburnilainen eli vaitiolojärjestelmä. Tässä painotettiin vankien totuttamista työntekoon, täsmällisyyteen ja järjestykseen. Vankien elämää säännösteltiin tiukalla päiväjärjestyksellä ja valvonta oli jatkuvaa. Ankaralla vaitiolovaatimuksella estettiin vankeja oppimasta huonoja tapoja toisiltaan. (Emt. 31- 32.)

Englannissa ja Irlannissa puolestaan kehitettiin 1850-luvulla vankeinhoitojärjestelmä, joka perustui progressiivisuusperiaatteeseen. Tämä tarkoitti vankien jakamista rikollisuuden laadun ja persoonallisuuden turmeltuneisuuden mukaan. Rikollisuudesta parantumisen edistyessä vanki siirrettiin alemmasta ylempään vankiluokkaan ja samalla hänen oikeutensa ja vapautensa lisääntyivät, kunnes oli mahdollisuus päästä ehdonalaisuuteen. (Emt. 32.)

Suomessa otettiin käyttöön näistä kaikista järjestelmistä jotain kuten yksinäissellit, hiljaisuus, työvelvollisuus ja edistymisperiaate. Nämä kaikki periaatteet vahvistettiin 1866 rangaistusten täytäntöönpanoasetuksella. Asetuksen mukaan vankiin kohdistettiin ensin ankarimmat kasvatuskeinot, joita pikku hiljaa lievennettiin. Esimerkiksi kuritushuonerangaistusta suorittava vanki aloitti pakkoluokassa, josta saattoi yletä oppi- ja koeluokkaan vankilan johtokunnan antamien arvosanojen perusteella. Pakkoluokassa vanki oli koko vuorokauden yksinäissellissä. Oppiluokassa työtä sai tehdä muiden vankien kanssa, mutta yöt ja vapaahetket piti viettää yksin sellissä. Laajemmat oikeudet myönnettiin kirjeenvaihtoon, omaisten tapaamiseen ja kirjojen lainaamiseen. Asetus jakoi vapausrangaistukset kolmeen luokkaan eli kuritushuone-, vesileipä- ja vankeusrangaistukseen. Ylivoimaisesti käytetyin oli kuritushuone. Tavanomainen vankeus oli lievien rikosten seuraamus, joka jaettiin progressiivisuusperiaatteen mukaisesti vuonna 1891 kahteen luokkaan. Todellisuudessa ero kuritushuoneluokkien ja vankeuden välillä jäivät vähäiseksi, kun molemmissa tehdään vankityötä, ansaittiin säästörahaa, asuttiin yhteisselleissä eikä vaitiolovaatimusta sovellettu. (Emt. 32 -33.)

Kuopion lääninvankilassa tämä merkitsi 1866 annetun väliaikaisen rangaistusten täytäntöönpanoasetuksen mukaisesti vankilaan saapuneen vangin eristämistä yksinäisyyteen. Oltuaan yksinäisyydessä 8-9 kuukautta vanki pääsi yhteishuoneisiin. Lisäksi asetukses-

sa edellytettiin vangeille annettavasta pakollisesta uskonto- ja alkeisopetuksesta. Kuopion vankilan vankikoulussa vuonna 1898 opetusta oli 32 viikkoa jota oli kahdeksan tuntia viikossa. Miesvankeja opetti kansakoulun opettaja ja naisvankeja pastori. (Aamuvuori 1988, 21, 28.)

Porvarilliseen ajatusmaailmaan soveltuivat hyvin filadelfialainen, auburnilainen ja progressiojärjestelmät. Vankia pidettiin siveellisesti sairaana ja henkilökunnan tuli uskottava vangin paranemisen mahdollisuuteen eikä vankia saanut kohdella yhteiskunnan ulkopuolisena hylkiönä. Vangista tuli herättää voimia positiiviseen toimintaan. Vankilatyöllä pyrittiin kasvatuksen ohella peittämään vankilakustannuksia. Vangeille annettiin mahdollisuus myös koulunkäyntiin, koska rikoksen syyksi useimmiten katsottiin tietämättömyys. Ammattiopinnoilla pyrittiin turvaamaan mahdollisuus elantoon rehellisellä työllä vapaudessa. Näihin yritettiin saada vanki motivoitumaan ja tuntemaan halua kiusausten välttämiseen. Tähän pyrittiin murtamalla ankarin pakkokeinoin vangin mielenlaatu. Kasvattajien tarkoituksien omaksumisen jälkeen pyrittiin tarjoamaan vangille positiivisia kannustamia parannukseen ja toimintavapauksia laajennettiin. Tavoitteet olivat hienot, mutta todellisuus kuitenkin toinen. Vuonna 1865 tehdyllä tarkastusmatkalla uudistuksia ajaneet K.G. Ehrström ja Adolf Grotenfelt havaitsivat isoja epäkohtia vankeinhoidossa. Vankeja ei ollut erotettu toisistaan, alkeisopetusta ei ollut järjestetty, ammattiopetus oli puutteellista ja vartijoita oli liian vähän. (Pajuoja 1987, 33- 34.) Tärkein tekijä 1800-luvun laitoksissa oli säilytysvarmuus eikä niinkään koulutukselliset, kuntoutukselliset, hygieeniset tai ammatillisen näkökohdat (Nygård 1998,151).

Adolf Grotenfelt piti uskonnollista kasvatusta yhtenä tärkeänä keinona vangin parantamisessa sairaudesta nimeltä rikollisuus. Vankeinhoidon tavoitteena oli 1800-luvun loppupuolella kasvatuksen ja ohjeistuksen avulla rikollisen parantaminen. Tätä varten ryhdyttiin myös perustamaan kokopäivätoimisia vankisaarnaajan virkoja jo 1800-luvun puolivälin jälkeen. Vankiloissa oli jo tätä ennen käynyt pappeja opettamassa ja lohduttamassa vankeja vapaaehtoisten evankelistojen ohella. Vankien huoltoon liittyviä tehtäviä tekivät myös mm. Suomen vankeusyhdistys sekä vankiloiden muu henkilöstö. Filantrooppisen myötätuntoisen ajattelun myötä myös ylempien kansanosien hyväntekeväisyyttä kohtaan kasvoi. Tämä näkyi erityisesti vapautuvien vankien auttamisella. (Lehtinen 2004, 39.)

Vankilauudistus 1800- luvun lopulla pääsi toteutumaan kunnolla vasta kun valtion osuus kokonaiskustannuksista nousi. Vankeinhoitohallitus perustettiin 1881, vankiloiden virka- ja palveluskunnan määrää ja rakennetta kehitettiin vastaamaan lainsäädäntöä, vanhoja vankiloita korjattiin ja uusia vankiloita rakennettiin kolmea eri tyyppiä: kuritushuoneita, lääninvankiloita ja työlaitoksia, joihin myös laadittiin omat ohjesääntönsä. Kuritushuoneet eli keskusvankilat valmistuivat 1870-luvun loppuun mennessä, lääninvankilat 1880-luvulla ja ensimmäinen vankeinhoitohallituksen alainen nuorille tarkoitettu kasvatuslaitos aloitti toimintansa vuonna 1890. (Pajuoja 1987, 34–37; Laitinen 2002, 295.) Ensimmäinen uudenaikaisen ajattelutavan mukainen sellivankila rakennettiin 1870- luvun alussa Hämeenlinnaan (Laitinen 2002, 294).

Kuritushuoneille annettiin ohjesääntö 1886 ja lääninvankiloille 1891. Vankien parantumiselle asetetut tavoitteet uudelleen arvioitiin 1890- luvulla, koska rikoksenuusijoiden määrä oli suuri. Vankimäärä kasvoi ja aiheutti ongelmia vankiloissa eikä eristystä tai luokkajakoa voitu toteuttaa. Uskonnon rooli ja kouluopetus supistuivat. Rangaistukset eivät olleet tehokkaita, sillä pakkotyötä ei voitu järjestää riittävästi ja eristyssellien puutteen vuoksi rangaistuksia ei voitu toteuttaa. Suurin ongelma olikin turvallisuuden ja järjestyksen säilyminen. Tätä kaikkea yritettiin parantaa kohdistamalla parannusyritykset nuoriin ja ensikertalaisiin, perustamalla vankisiirtoloita sekä ottamalla käyttöön enenevässä määrin ehdonalainen vapaus. Vuonna 1889 valmistui rikoslakiuudistus, joka lähti klassisen rikosoikeuden periaatteesta. Tämän mukaan rangaistuksen on oltava oikeudenmukainen sovitus rikolliselle teolle ja vasta tämän jälkeen rikollisen parantamiseen tähtäävää. Eli vankilassaoloaika oli saatava tuntumaan todella rangaistukselta. Seuraamusjärjestelmän kannalta olennaista laissa oli vapausrangaistuksen ja sakon hallitsevuus, joista tuli päärangaistuksia. Siperiaan karkottaminen sekä ruumiin- ja häpeärangaistukset lopetettiin ja kuolemanrangaistus säilyi ainoastaan valtionrikoksesta ja murhasta. Viimeisiä Venäjän vallan aikaisia uudistuksia oli 1897 voimaan tullut ulosottolaki, jolla poistettiin aikanaan rangaistuksena ollut velkavankeus. (Pajuoja 1987, 34–37.)

3.3 Vapausrangaistukset ja vankilat 1900- luvulla

Vuoden 1906 valtiopäivä uudistuksen myötä kaikki yhteiskuntaryhmät pääsivät päättämään eduskunnassa maan asioista. Erityisesti työväenluokka ohjelmassaan puolusti kaikkein köyhimpien väestöosien elinehtojen parantamisen ja piti rikollisuuden yhtenä

syynä yhteiskunnallisiin epäkohtiin. Valtaapitävät tahot taas katsoivat teollistumisen ja kaupungistumisen aiheuttavan yleisen moraalin löystymistä ja rikollisuuden lisääntymistä. Tästä näkökulmasta rikolliset ja pahatapaisten lapset piti sijoittaa maalle. Vankeinhoitolaitoksen virkamiesten mielestä puolestaan sosialismi oli syynä yhteiskunnan levottomuuteen, vankimäärän kasvuun ja pahatapaisten lasten määrään nousuun. (Pajujoja 1987, 37.)

Suomen rikosoikeuteen tuli uusia muutoksia 1900-luvun alussa. Vankeinhoitohallitus antoi vuonna 1912 määräyksen kaikille vankiloille koko maassa, jolla kiellettiin kenenkään laitoksen kuulumattoman henkilön käydä vankilassa tahi vankien puheilla, jollei tällä ollut virka-asemansa puolesta siihen oikeutta. Lupa vierailuun tuli saada jokaiseen käyntiin erikseen vankilan johtajalta. Tätä ennen suomalaisissa vankiloissa oli käynyt paljon niin suomalaisia kuin ulkomaalaisia evankelistoja kuten Mathilda Wrede. Tämä oli kuolinisku muun muassa Wreden tyylliselle vapaaehtoistyölle. Vankien henkilökohdainen hoito rajattiin vankeinhoidon ammattilaisille. Tämän jälkeen ainoat viralliset tehtävät, joihin naiset saattoivat miehisissä vankiloissa päästä, olivat naisvankien vartija tai vahtirouva sekä naisten työohjaajan tai opettajan virat. Yhteiskunnallis- poliittinen myllerrys oli Suomessa 1900-luvun alussa syntyjä venäläistämistoimista sekä sosialismin lyödessä itsensä läpi työväenliikkeessä. Suomen vankiloissa oli 1900-luvun alussa paljon sosialisteja vankeina. Nämä kritisoivat vankilan oloja muun muassa lakkoilemalla, muulla yhteistoiminnalla sekä välittämällä lehdistöön vankeinhoidon puutteista. Kokolessa oli mm 1905 ”silakkakapina”, jossa vaadittiin parempaa ruokaa sekä 1912 järjestetty ”lääkärilakko”, joka kohdistettiin vankilan tuolloin toimineen lääkärin käyttöön. (Antikainen 2004, 129 – 130, 161, 167 – 168, 176.)

Kriminaalipolitiikka lieventyi 1800-luvun puolesta välistä lähtien aina sisällissotaan saakka. Sisällissodan myötä voitokas osapuoli antoi suuntaviivat kriminaalipolitiikalle itsenäisyyden ensimmäisille vuosikymmenille. (Pajujoja 1987, 38–42.) Sisällissodan päätyttyä valkoisten voittoon hävinneitä punakaartilaisia pidettiin sotavankileireillä. Syksyllä 1918 nämä leirit ja yli 25000 vankia luovutettiin silloisen vankeinhoitohallituksen alaisuuteen. Suuren vankimäärän tuomat ongelmat pyrittiin ratkaisemaan pakko-työlaitoksilla, armahduksilla ja ehdollisella vankeusrangaistuksella, joka otettiin Suomessa käyttöön 1918. (Laakso & Salminen 1989, 15–16.) Se perustui ajatukselle, ettei lyhytaikainen laitoksessa olo ketään paranna eikä sillä ole pelotusfunktiona suurempaa

merkitystä. Käytännössä tähän kuitenkin vaikutti sisällissota, sillä punaisia vankeja oli paljon. Jollain tavalla oli vältettävä ehdottomiin vankeusrangaistuksiin tuomitseminen, joka olisi ollut käytännössä vaikea toteuttaa. Päiväsakkojärjestelmä puolestaan otettiin käyttöön 1921. (Lappi-Sepplä 1982, 144–147.)

Sisällissodan jälkeen uuden vallankumouksen pelossa kontrollipolitiikka kiristyi, joka ilmeni vankimäärän kasvuna. Vankien määrä kuvastuu suhteuttaessa se väkilukuun. Vasta 1970-luvulla vankien suhteellinen määrä laski 1800-luvun lopun ja vuosisadan vaihteen tasolle. Vankien määrään 1920- ja 1930-luvulla selittää osin kieltolakirikollisuuskin. Vuonna 1925 annettiin vankeinhoitolaitosasetus, jolla määriteltiin vuosikymmeniksi kriminaalipolitiikan suuntaviivoja. Asetuksen mukaan vankilassaolon tuli vaikuttaa rikolliseen parantavasti. Ihanteena oli siveellinen ja ahkera yksilö, joka sopeutui vallitseviin yhteiskunnallisiin oloihin – aivan kuten 1800-luvulla. Vankien kohtelussa oli kuitenkin eroja. Tavoitteena oli 1920- ja 1930-luvulla ihmisen rikollisen luonteen muuttaminen (taudista parantaminen) luonnontieteellis- sosiologisin menetelmin yksilökohtaisen kasvatuskäsittelyn kautta. Jos rikollinen ei osoittanut parantumisen merkkejä, saatettiin hänet jättää pakkolaitokseen loppuelämäkseen saaden toistuvasti uusia, hallinnollisin perustein määrättyjä jatkoajoja. Parantumiseen pyrittiin tiukalla kurilla, pienillä käytöspalkkioilla, säännöllisellä päiväjärjestyksellä, eristämisellä sekä kovalla työnteolla. Tarkoitus oli murtaa ihmisen ehdolliset refleksit ja tarjota uusia tilalle. Tuohon aikaan vankien oikeuksia kavennettiin, vankilavirkailijoiden toimivaltaa laajennettiin, sovellettiin pitkiä valvonta-, koe- ja yliajoja ja vankiin kohdistettiin pakkotoimia. Käytännössä vankien oikeusturva heikkeni. (Pajuja 1987, 38–42.)

Seuraamusjärjestelmän muutokset heijastelevat aina myös yhteiskunnallista poliittista tilannetta. Suomessa 1930-luvulla kommunistien toiminnan kitkemiseksi säädettiin tasavallansuojelulaki sekä muutettiin painovapaus – ja rikoslakia. Vallanpitäjien näkökulmasta poliittinen vasemmisto samaistettiin rikollisuuden kaltaiseen yhteiskuntavastaiseen ilmiöön, joten rikoslaissa muutettiin ns. sosialistipykälää ja valtiopetossäännöksiä. Lisäksi vuonna 1932 otettiin käyttöön pakkolaitosseuraamus kroonisista rikoksensuorisijoita varten, jotka tekivät toistuvasti rikoksia ja olivat jatkuvasti rangaistuslaitoksissa. Pakkolaitosseuraamuksella rikoksenteijät eristettiin yhteiskunnasta ja suljettiin pakkolaitokseen epämääräiseksi ajaksi. Harkinnanvaraisia rangaistuksia laajennettiin vuonna 1934 siirtämällä ammattimaisesti tai tavanomaisesti väkijuomalainsäädäntöä vastaan

rikkoneet rangaistuksen suorittamisen jälkeen vielä epämääräiseksi ajaksi pakkotyöhön. Lisäksi kiristettiin ehdollisen rangaistuksen käyttöalaa. Vuosikymmenen puolivälissä otettiin käyttöön kastraatio ja sterilisaatio rikollisille, jotka katsottiin sukuviettingsä vuoksi vaaralliseksi. Tuohon aikaan Saksassa oli rotuhygieniä ajatus vallalla, Suomessa kieltolaki ja pulavuodet. (Emt 42–43.)

Suomessa vankilat täyttyivät ja vuonna 1930 otettiin käyttöön laki kovennetusta vapausrangaistuksesta eli vesileipärangaistus. Siihen edellytyksenä oli enintään kuukauden rangaistusaika ja tuomitulla sellainen terveydentila, että saattoi ilman terveydellisiä haittoja rangaistuksen kärsiä. Yksi vesileipävankeuspäivä vastasi viittä tavallista rangaistuspäivää. Näin rangaistusajat saatiin lyhenemään ja kiertoa vankiloihin. Rangaistusten muuntojen ohella rakennettiin lisää vankiloita kuten Konnunsuon, Sukevan ja Riihimäen keskusvankilat. Nämä aloittivat toimintansa suonkuivatusta varten perustettuina siirtoloina ja varavankiloina. Lisää vankiloita rakennettiin 1935 neljän vankilan verran. (Pajuoja 1987, 43.) Nuoria rikoksentekijöitä koskevaa lainsäädäntöä uudistettiin ja laki tuli voimaan 1943. Tarkoituksena oli kohdentaa nuorille omat soveltuvat erityistoimenpiteensä. Voimaan tuli muun muassa toimenpiteistäluopumissäännökset ja niihin liitettiin yhteydenotto sosiaaliviranomaisiin. Lisäksi ehdollisen rangaistuksen käyttömahdollisuuksia lievennettiin ja otettiin käyttöön valvontamenettely. (Lappi-Seppälä 1982, 148.)

Kriminaalipolitiikka alkoi asteittain lieventyä 1944. Kurinpitorangaistuksista poistettiin pimeään selliin sulkeminen ja raipparangaistukset. Lisäksi progressiivijärjestelmää lievennettiin mahdollistamalla ensikertalaiselle kuritushuonevangille suoraan oppiluokkaan pääsy pakkoluokasta. Joissain tapauksissa saattoi ehdonalaiseen vapauteen päästää suoritettuaan puolet rangaistusajasta. Vangin elämäntilanne pyrittiin ottamaan huomioon. Täytäntöönpanoa oli mahdollista lykätä sairauden tai raskauden vuoksi. Lisäksi oli mahdollisuus päästä tapaamaan sairasta läheistä tai päästä osallistumaan hautajaisiin. Vankien työpäivä lyhentyi kymmenestä kahdeksaan tuntiin vuonna 1946. Tuolloin myös luovuttiin vesileipärangaistuksesta ja perustettiin työsiirtoloita toteuttamaan uusia kriminaalipoliittisia tavoitteita. (Pajuoja 1987, 44–45 .)

Työsiirtoloilla ei ollut ulkomaisia esikuvia ja ne erosivat avolaitoksista, koska niissä ei ollut vartijoita, vangeille maksettiin palkkaa ja niissä luovuttiin progressiivijärjestelmäs-

tä. (Laakso & Salminen 1989, 26). Työsiirtolaan pääsivät lieviin rangaistuksiin tuomitut sekä ensikertalaiset. Siellä työskenneltiin kuten siirtotyömiehet: omissa vaatteissa ylläpito kustantaen. Siirtolan alueella oli kuitenkin pysyttävä, sääntöjä noudatettava ja alistuttava tulojen käytön rajoituksiin. Sanktio sääntöjen rikkomisesta oli siirtolassa vietyt ajan menetys ja tuomion mukainen vankeus. (Pajuoja 1987, 44–45 .) Työsiirtoloissa ajatuksena oli pyrkiä sijoittamaan vanki hänelle soveltuvaan työhön, jotta voitaisiin liisästä tämän mahdollisuuksia elättää itsensä vapautumisen jälkeen. Työt painottuivat 1950-luvulla lentokenttä- ja tietöihin. (Laakso & Salminen 1989, 26.)

Tutkintovankien työpakko ja kuolemantuomio poistettiin 1940 – luvun lopussa. Samalla ehdollisen rangaistuksen käyttömahdollisuuksia laajennettiin sekä perustettiin ehdonalaisesti vapautuneille työleirejä työsiirtoloiden tapaan. Lisäksi tupakointi sallittiin suljetuissa laitoksissa. Nuorten rikostekijöiden osalta lainsäädäntöä uusittiin jo 1940, jolloin osalle rangaistuksen saaneista perustettiin nuorisovankila, jossa ensisijaisesti tavoiteltiin kasvatuksellisia päämääriä. Näin ollen ehdonalaiseseen vapautuminen oli mahdollista vasta, kun se nähtiin kasvatuksellisesti sopivaksi. Vuonna 1953 poistettiin nuorisovankiloista aikaisemmin käytetty kahden vuoden pidennys kuritushuonevangeille ja vuosi vankeusvangeille. (Pajuoja 1987, 44–45 .)

Avolaitosjärjestelmää laajennettiin 1950- luvun alkupuolella, jolloin vajaassa kymmenessä vuodessa luotiin Suomeen kolmitahoinen avolaitosjärjestelmä. Työsiirtolat olivat tarkoitettu lieviin rangaistuksiin tuomituille ja ensikertalaisille, joihin passitettiin ilman vankilassa käyntiä. Vankisiirtolat olivat vankeus- ja kuritushuonerangaistusten loppuajaksi varten. Työleirit olivat puolestaan ehdonalaisesti vapautuneille, joilla pyrittiin helpottamaan vankien palaamista työelämään. Aikakaudelle on ominaista, että vankien kohtelun epäkohtia huomattiin, niiden olemassaolo myönnettiin ja muutoksilla niihin myös puututtiin. Tähän kriminaalipolitiikan suunnanmuutokseen liittyi poliittisen tilanteen muutos. Toisen maailmansodan jälkeen vasemmisto sai otteen vallasta ja pääsi vaikuttamaan yhteiskunnan instituutioihin kuten vankeinhoitolaitokseen. Aikaisemmin yhteiskuntaa pidettiin hyvänä ja lakeja rikkonutta pahaa ihmistä pyrittiin muokkaamaan hyväksi. Vasemmisto kiinnitti huomiota yhteiskunnan tilaan ja kysyi miksi parantaa ihmistä jos rikollisuuden syy on kapitalistisen järjestelmän epäoikeudenmukaisuus ja siinä harjoitettu riisto ja sorto. (Emt. 45- 46.)

Vankeinhoidon takatalvi koettiin 1950-luvun keskivaiheilla, jolloin palattiin sotien välisen aikakauden ajattelutapaan kriminaalipolitiikassa. Vuoden 1954 mietinnössä vankiloiden uudistustoimet tuomittiin yhteiskunnan turvallisuudelle vaarallisina. Tuolloin pakkolaitosten eristämisen edellytyksiä väljennettiin, rangaistusten täytäntöönpanoa tiukennettiin ja ensikertalaiset kuritushuonevangit luettiin taas pakkoluokkaan. (Emt. 46-47.)

Sodan jälkeen vankeinhoidon keskustelua sävytti käsitys siitä, että vankeinhoito voi parantaa vangit ja sen täytyy myös pystyä siihen. Lisäksi käytiin kansainvälistä keskustelua vankiloiden roolista joko rangaistuslaitoksina tai hoitolaitoksina. Vankeinhoidon ylijohtajan Valentin Soine otti Vankeinhoito-lehden artikkelissaan kantaa 1961 rangaistusten täytäntöönpanon haittavaikutusten lieventämisestä. Tuolloin hän kirjoitti vankilan henkilökunnan tehtävästä ja roolista rangaistuksen täytäntöönpanossa. Artikkelin mukaan henkilökunnan tuli mahdollisuuksien mukaan huolehtia siitä, että rangaistusten haittavaikutukset lievenevät ja rangaistusaika tulisi tehokkaasti hyväksikäytettyä. (Laakso & Salminen 1989, 27–41.)

Yhteiskunnallisen tilanteen muuttuessa 1960-luvulla muuttui myös suhtautuminen vankeinhoitoon vallalla olevan funktionalistis-yhteiskunnallisen ihmiskäsityksen mukaisesti. Vankien kohtelun tavoitteeksi nousi yksilön paluu moniarvoiseen yhteiskuntaan sen toimivaksi jäseneksi. Vankeja ei enää kasvatettu vaan koulutettiin mahdollisimman tuottavaksi ja työ- ja kilpailukykyisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Heitä tuli kohdella demokratian nimissä inhimillisesti ja tasapuolisesti. Uusklassisen vankeinhoitoideologia perustui yksilön vapaudelle, jonka mukaan yksilö on vapaa valitsemaan rikoksen tai olemaan sen valitsematta. Yksilöön ei pyritä vaikuttamaan sillä perusteella minkä valinnan hän on tehnyt vaan hän suorittaa teosta vain teosta määrätyn rangaistuksen. Lisäksi korostettiin yhdenvertaisuusperiaatetta. Enää ei sovellettu yksilöllistä harkintavaltaa tai hoitotoimenpiteitä vaan rangaistus ja täytäntöönpano määräytyivät suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rikoksenteosta ilmenevän syyllisyyden perusteella pelkkänä vapaudenmenetyksenä. Uusi kriminaalipoliittinen näkemys manifestoitui muun muassa 1969 vapausrangaistuskomitean mietinnössä, joka oli pohjana 1975 annetulle asetukselle rangaistusten täytäntöönpanosta. Keskeisimmät uudistukset asetuksessa olivat kuritushuonerangaistusten poistaminen, avolaitostoiminnan laajentamista sekä progressiivijärjestelmästä luopuminen, joka merkitsi eri vankiluokkien poistumista. Jo ennen asetusta,

vuonna 1971, oli tehty uudistuksia vankien lomajärjestelmään sekä pakkolaitosuudistus, jossa varkausrikoksiin syyllistyneitä ei pidetty enää yhteiskunnalle vaarallisina henkilöinä ja eristämistä supistettiin. (Pajuoja 1987, 47–48 .)

Vankeinhoitolaitoksen työtoimintaa kehitettiin erityisesti 1970- ja 1980-luvuilla. Tuolloin rakennettiin lisää teollisia tuotantotiloja, sillä maatalouden ylituotannon vuoksi vankilat joutuivat supistamaan ja luopumaan maatilataloudestaan. Lisäksi laadittiin lääninvankilaohjelma. Sen tarkoitus oli vankeinhoitolaitoksen laitostkannan kehittäminen ja vankilapaikkojen tasaisempi jakaantuminen. Tähän pyrittiin perustamalla uusia lääninvankiloita sekä pienempiä laitoksia ympäri Suomea. Vankien määrä väheni 1970-luvun lopusta 1990-luvun loppuun saakka tuntuvasti. Syinä tähän oli muun muassa ikärakenteessa tapahtuneet muutokset sekä yhdyskuntapalvelun käyttöönotto vuonna 1994 vaihtoehtona ehdottomalla vankeusrangaistukselle alle kahdeksan kuukauden pituisissa tuomioissa. Lainsäädännöllisissä muutoksissa huomioitavaa oli varkausrikoksista ja rattijuopumuksista tuomittujen vankien määrän vähentyminen. Rangaistuksen täytäntöönpanosta annetun asetuksen jälkeen 1975 vankeinhoidon sisältöä jouduttiin tarkistamaan. Vankien perus- ja ammattikoulutusta laajennettiin ja monipuolistettiin. Teollisen työtoiminnan roolia jouduttiin muuttamaan, sillä erityisesti 1980-luvulta lukien yhä useammat vangit olivat tottumattomia työnteekoon. Lisäksi uutena toimintamuotona olivat 1990-luvun puolivälistä tulleet erilaiset toimintaohjelmat vankiloihin, joilla pyrittiin vähentämään rikosten uusimisriskiä. (Laitinen 2002, 306.)

Oheiseen taulukkoon (taulukko 3) olen koonnut yhteenvedon vankeinhoidon kehityksen tavoitteista, painotuksista, kohteesta sekä vankeinhoidon keinoista Suomessa 1200-1900-luvuilla Makkosta (2009) mukaillen. Taulukon olen jakanut aikakausiin, joihin olen nostanut aikakauden kriminaalipoliittisen painotuksen, vankeinhoidon tavoitteet, kohteen sekä keinot.

Taulukko 3. Vankeinhoidon kehityksen tavoitteet, painotukset, kohde sekä keino 1200-1900- luvuilla Suomessa. (Kirjavainen 2012)

Krim.poli aikakausi	Krim.pol painotus	Vankeinhoidon tavoite	Vankeinhoidotyön kohde	Vankeinhoidotyön keino
1200-1300 luku	Maakuntalait, kuningas rajoitti kosta, rovastin-käräjät, kuninkaan ja kirkon vallan kasvu kiristi rikoslakia	Kuningas edisti rauhanomaisia tapoja – lisätuloja sakoista niin valtiolle kuin kirkolle	ruumis	sakko, rauhottomaksi julistaminen, kuoleman- ja ruumiinrangaistukset
1300-1600 luku	kuninkaanvalta vahvistui, teokraattinen sovitusoppi, dualistinen ihmiskäsitys, kalvinismi (laiskottelu on syntiä ja työ jokaisen velvollisuus)	rikokset syntyä Jumalaa vastaan, oikeuskäytäntö yksi väline eliminoida vaarallista väestönosaa,	pelokas rahvas = kuuliainen rahvas	kuoleman-, ruumiin- ja häpeärangaistukset, vapausrangaistuksen varhaismuodot, tuomitun yhteiskunnallinen asema ja varallisuus vaikuttivat rangaistukseen
1700-luku	porvariston vaikutusvallan kasvu, rikoslain muokkaus, utilitaristinen rangaistusteoria, filantrooppinen ajattelutapa, valistusfilosofia	vankien kohtelu muutui, suosittiin rangaistustyötä, vankeutta, karkotusta	ruumis	Kidutus poistettiin, vankimäärä kasvoi
1800-1850 luku	Venäjän vallan alaisuus	itsenäinen järjestelmä, uusia tiloja ei rakennettu	ruumis	Kuolemaantuomitut armahdettiin, raippa- ja kirkkorangaistukset
1860-	liberalismi, vankilauudistus, tehokkuus-, hyöty- ja kasvatusnäkökulma, filadelfialainen, auburnilainen ja progressiojärjestelmät	tehottomat rangaistukset korvattiin tehokkuudella ja yhteiskuntaa hyödyttävillä muodoilla	sielu ja sydän, irtolaiset ja rangaistusvangit	sielu, pyrittiin vaikuttamaan sydämeen, ajatukseen, tahdonvoimaan = parantaminen, ojennus- ja kuritushuoneet, vankilat
1880-1900	klassisen rikosoikeuden periaatteet, rikoslakiuudistus	vankeinhoitohallitus, kuritushuoneet, lääninvankilat ja työlaitokset ja ohjesäännöt		rangaistuksen oltava oikeudenmukainen sovitus teolle ja rikolliseen parantamiseen tähtäävää toissijaisesti

Taulukko 4. Kriminaalipoliittiset aikakaudet Makkosen (2009) mukaan.

Kriminaalipoliittinen aikakausi	Krim.poliittinen painotus	Vankeinhoidon tavoite	Vankeinhoitotyön kohde	vankeinhoitotyön kohde
1900- 1950	Rangaistuksella yksilöä varoittava vaikutus, pakkokasvatususko, valtion korostunut rooli	Rikollisuuden syiden hävittäminen	Yksilön (mieli, myöh. käyttäytyminen muuttaminen, moraalisten heikkouksien oikaiseminen, vangin parantaminen	Yksilöllinen käsittely, työn kautta kasvattaminen, tieteisiin nojaava ammatillistuminen (esim. huolto-virkailijat)
1960- 1980	Rangaistuksen yhteiskuntaa varoittava vaikutus	Palvelujen tarjonta	Vangin yhteiskuntakelpoisuuden vahvistaminen, vangin subjektiivisuuden korostus, vangin työkykyisyyden säilyttäminen, taustalla edelleen yksilöllisten ongelmien korostaminen	Työ kasvatusmenetelmästä resurssiksi, ammattitaidon parantaminen, asiantuntijuus, palvelujen tarjonta
1990- luku	”Vaarallisena” pidettyjen ryhmien tunnistaminen, luokittelu ja hallinta, yksilöllisen muutoksen mahdollistaminen, kuntoutuksen renessanssi	Seuraamuksiin tuomittujen elämänhallinnan parantaminen tulostavasti ja rationaalisesti toteutettujen rikosseuraamusalan toimien avulla, oikeanlaisten toimien kohdentaminen oikealla tavalla	Riskiryhmien identifiointi ja yksilöllinen kuntoutus	Riskiluokitus, kriminogeenisten tarpeiden arviointi ja siitä riippuvat keinot, kognitiivis-behavioraaliset ohjelmat, manuaalinen keskeisyys, vankeinhoidollisten ja kriminaalihuollollisten keinojen yhdistäminen rikosseuraamusalan ”keinovalikoimaksi”

3.4 Huoltovirkailijan työnkuvan synty ja muotoutuminen 1940- 1960 luvuilla

Vapautuvien vankien työnsaantiin ryhdyttiin kiinnittämään huomiota vuosisadan alussa. Tätä työtä teki erityisesti vuonna 1869 perustettu Suomen vankeusyhdistys. Sotien jälkeen vankiloissa sallittiin vapaaehtoinen sosiaalityö, vaikkakin siihen sekoittui paljon uskonnollista työtä mukaan. Hengellinen toiminta vilkastui vankiloissa vuoden 1947 jälkeen. Vapaaehtoiset hengellistä työtä tekevät tahot oikeutettiin pitämään hartaustilaisuuksia vankilassa sekä puhuttamaan vankeja sielunhoidollisessa tarkoituksessa. Lisäksi sosiaalisen ja hengellisen työn tueksi perustettiin AA-ryhmiä. (Aamuvuori 1988, 118.)

Toisen maailmansodan jälkeen ajatus ihmisen muuttumiskyvystä ja kasvatettavuudesta yhdistettynä vaatimukseen hyvinvoinnin tasaisemmasta jakaantumisesta loi uskoa myös rikollisuuteen vaikuttamisesta. Tähän pyrittiin lainrikkojan moraalia vahvistamalla sekä käsittelemällä yhteiskunnan tuotantosysteemiin sopeutumattomia. Tämä luonnontieteiden nousuun liittyvä ajatusmalli antoi uskoa huoltovirkailijoiden tekemän työn kasvatavaan ja kuntouttavaan vaikutukseen. Samalla se oli myös huoltovirkailijan ammattikunnan synnyn peruslähtökohtia. (Makkonen 1992, 14.)

YK:n kansainvälisessä konferenssissa 1950-luvun puolivälissä tarkistettiin vankikäsitteilyn vähimmäissääntöjä sosiaalisuojeluteorian ajattelun suuntaiseksi. Suomen edustaja konferenssissa tuolloin oli vankeinhoidon ylijohtaja Valentin Soine. Kriminaalipolitiikan harjoittaminen sosiaaliteorioiden mukaisesti edellytti uudenlaisen vankeinhoitohenkilöstön tarvetta eli valistustyötä tekevien ammattikunnan (muun muassa huoltovirkailijat ja psykologit). Näistä uusista ammattikunnista tuli osa laitoksen humanisuuden takaavaa ilmapiiriä. Soine teki 1940- luvulla Yhdysvaltoihin stipendiaattimatkan ja toi Suomeen esikuvan huoltovirkailijan tehtävälle ja sisällölle. Yhdysvalloissa ammatillista auttamistyötä rakennettiin tuolloin Mary Richmondin social Diagnosis teoksen myötä. Tämä henkilökohtaisen huollon työmenetelmä tuli suomalaiseen vankeinhoitoon toisen maailmansodan jälkeen. (Emt. 41–47.)

Yhdysvalloissa caseworkin kehitys oli voimakkaimmillaan 1930-luvulla ja sen kehittäjä Mary Richmond kritisoi voimakkaasti vanhaa rangaistusluontoista sosiaalihuoltoa. Yhdysvalloissa toimi vankiloissa usein yliopistollisen koulutuksen saanut parolofficer, joka hoiti vankien yhteiskunnallisia suhteita sekä toimi vangin vapautumisen valmistelijana. (Emt. 45.)

Suomen vankiloihin perustettiin ensimmäiset huoltovirkailijan / huoltoasiamiesten toimet vuosina 1946–1947 (Santala & Toivonen 1971, 14). Vankiloista ensimmäiset huoltovirkailijat saivat Keravan nuorisovankila, Riihimäen keskusvankila sekä Hämeenlinnan keskus- ja lääninvankila (Kuittinen & Rönkä 1991, 24). Tämä ei ollut kuitenkaan mikään uusi työmuoto. Aikaisemmin sosiaalihoitoa vankiloissa tekivät yksityiset henkilöt kuten muun muassa Mathilda Wrede ja Suomen vankeusyhdistys (entinen yhdyskuntaseuraamustoimisto, nykyinen rikosseuraamuslaitos) sekä jo vankilassa työskentelevät henkilöt kuten johtajat, pastorit ja opettajat. Pastorien ja opettajien ammattikuntien työllä oli jo tuolloin vuosisataiset perinteet vankeinhoidossa, mutta huoltovirkailija oli uusi ammattikunnan edustaja. (Emt. 3.)

Keskusvankilat eli suurimmat rangaistusten täytäntöönpanovankilat saivat huoltovirkailijan virat viimeistään 1950-luvulla, pienemmät puolestaan 1960- tai 1970-luvulla. Käytännössä tätä virkaa useimmiten hoiti joku vankilan virkamies joko oman toimensa ohella tai siirrettynä tekemään huoltovirkailijan tehtäviä. (Emt. 3.) Alussa huoltovirkailijatoimen haltijat tulivat sisäisin virkojenjärjestelyin. Vuonna 1954 huoltovirkailijoita pystytettiin ottamaan ylimääräisinä toimenhaltijoina vankiloihin. Tässä vaiheessa vaadittiin ylimääräiseltä toimenhaltijalta tarpeellinen ammattikoulutus ja perehtyneisyys ammattialaan sekä vankien kanssa toimivat joutuivat vankeinhoidontarkastajalle suorittamaan suullisen kuulustelun vankeinhoito- ja kasvatusopista. (Santala & Toivola 1971, 14.)

Huoltovirkailijan tehtäviä ei ollut määritelty säädösten tasolla. Vankeinhoidolaitoksesta annetun asetuksen (17.2.1950/86) 27 §:n mukaan huoltoasiamiehen tuli avustaa pastoria muun muassa vangin puhuttelussa tämän saavuttua vankilaan, vapautuessa ja muulloinkin, erityisesti, jos vanki on sairaana, rikokseen johtaneiden vaikuttimien selvittämisessä, ohjaamisessa parannukseen, yhteydenpidossa rikoksentekijäin huoltoon harrastaviin järjestöihin ja yksityisiin henkilöihin sekä yhteistoiminnassa näiden kanssa vangin kasvattamiseksi yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi, henkilökohtaisten tietojen keräämisessä vangeista, toimeentulon hankkimisessa vapautuvalle vangille ja vangin ja hänen omaistensa välisten hyvien suhteiden edistämisessä. Tämän asetuksen 109 §:ssä edellytettiin, että ansiotoimen hankkimiseksi tai muun välttämättömän huollon järjestämiseksi vapautuville vangeille on ajoissa ryhdyttävä kaikkiiin mahdollisiin toimenpiteisiin. Tätä tehtävää eli yhteydenpidon hoitamista vangin ja hänen omaistensa välillä, pidettiin huoltovirkailijan työnkuvaan kuuluvana. (Karsikas 1997, 6-7.)

Huoltovirkailijan työnkuvan tarkoitukseksi alkuvaiheessa määriteltiin rikoslain kanssa ristiriitaan joutuneiden rangaistukseen tuomittujen henkilöiden palauttaminen lainalaiseen elämään. Tuolloin vankilan huoltotyö jaettiin neljään osa-alueeseen eli vankien henkilökohtaiseen huoltoon, yhteydenpitoon vankien ja omaisten välillä, vangittujen omaisten huoltoon ja vapautuvien vankien huoltoon. (Emt. 7.)

Huoltovirkailijoiden työnkuva oli liittynyt alkuvuosina läheisesti vankilapastorien toimintaan, jota myös ylijohtaja Valentin Soine kuvasi avatessaan vankilain pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivillä 1961. Tästä jatkoi huoltovirkailija Yrjö Roppo, joka kuvasi työtään huoltovirkailijana yhtä vaihtelevaksi kuin elämä puheenvuorossaan neuvottelupäivillä. Hän toi puheenvuorossaan esille aikakautensa huoltovirkailijan työnkuvaa tarkemminkin. Vankilan työjärjestys määritteli huoltovirkailijan työtä ja työ sisälsi paljon kansliatyötä (Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961, 1, 57). Näistä toimitustehtävistä ei suurinta osaa pidetty huoltovirkailijan työnkuvaan kuuluvana kuten asiakirjojen kokoamista muille työntekijöille sekä kirjeenvaihdon valvontaa (Santala & Toivonen 1971, 60).

Huoltovirkailijan työnkuvaa kuului tutustua vankia koskeviin asiakirjoihin ja puhuttaa vankia, kun hän saapui vankilaan sekä vankilassa ollessa. Lisäksi huoltovirkailijan tuli tutustua vangin luonteeseen, tehdä huomioita niistä vaikutteista ja tekijöistä, joiden vuoksi hän oli rikoksen tehnyt sekä ohjata vankia parannukseen. Huoltovirkailijan tuli pitää yhteyttä ja tehdä yhteistyötä vangin huoltoa harrastaviin järjestöihin ja henkilöihin sekä yhteistyössä näiden kanssa kasvattaa vankia yhteiskuntakelpoiseksi kansalaiseksi. Huoltovirkailija oli myös henkilö, joka auttoi vankia hoitamaan ulkopuolelle jäänyttä omaisuutta, avusti vankia toimeentulon hankkimisessa vapautumisen varalle sekä piti yllä ja koetti solmia vangin ja omaisten välisiä suhteita. Myös yhteistoimintaa pastorien kanssa on työjärjestyksen mukaan oltava, koska huoltovirkailijan tuli avustaa pastoria eräissä tehtävissä. Käytännössä yhteistoimintaa ei juuri ollut vaan molemmille muotoutui omat sektorit vankityössä. (Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961, 57, 60.)

Huoltovirkailija Yrjö Roppo kuvaa huoltovirkailijan välittäjäksi, sopeuttajaksi, avustajaksi vangin ja yhteiskunnan välillä sekä ihmisen veljeksi. Huoltovirkailija toimii vangin ja omaisten sekä vangin ja työnantajan välillä välittäjänä ja sovittelijana. Lisäksi hän toimi avustajana eri oikeusasteilla sekä muille viranomaisille. Huoltovirkailija oli myös

kasvattaja, joka ohjasi ja kasvatti oikeaan ajattelutapaan ja terveeseen suhtautumiseen asioihin. Vangin luottamuksen voittaminen oli tärkeä osa huoltovirkailijan työtä. (Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961, 57–58.)

Huoltovirkailija Yrjö Roppo nosti suuren vankimäärän lisäksi esille pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäiville vankien vilpillisyyden työtä hankaloittavana tekijänä. Apua pyysi ja puheille pyrki vankeja, jotka valehtelivat, esittivät vaatimuksia tai pyrkivät saamaa asiattomia etuja. Työpaikan hankkimisen Roppo koki hankalaksi vangeille, varsinkin rikoksenuusijoille. Tässä tärkeää olivat huoltovirkailijan suhteet niihin työnantajiin ja yhteisöihin, jotka vankeja haluavat auttaa. Mitä enemmän ja onnistuneemmin huoltovirkailija teki työtään, sitä enemmän työlle oli tarvetta. (Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961, 59–60.)

Erityisesti 1960-luvulla sosiaalityössä varauduttiin yksilöihin kohdistuvan sopeuttamistehtävien lisääntymiseen. Hyvinvoinnin kasvu oli riippuvainen tuottavista kansalaisista ja heikkojen kansalaisten säilyttäminen yhteiskuntakelpoisina tarvittiin tehostuvia sopeuttamispalveluita. Tähän pyrittiin yksilökohtaisella, vangin yksilölliset olosuhteet ja ominaisuudet huomioonottavalla huollolla. Suomessa casework, henkilökohtainen huoltotyö määriteltiin vankeinhoidossa auttamistoimeksi, joka oli kasvattamista, tukemista, silmien avaamista toisen edellytyksistä lähtien. (Makkonen 1992, 20, 47.)

Vankeinhoito- lehden artikkelissa 1963 R. K Luukkonen toi esille oman aikakauden ajatuksia sosiaalikuraattorin työnsaralta. Hän painotti sosiaalikuraattorin työssä liikkeelle lähtöä ja henkilökohtaista yhteydenottoa muihin viranomaisiin kaikissa huoltoasioissa. Lisäksi hän piti tärkeänä suhdetoiminnan luomisen vankilan ulkopuolelle esimerkiksi työnantajiin ja viranomaisiin, jotta erilaiset ennakkoluulot hälvenisivät vankilasta ja vangeista. Luukkonen piti tärkeänä myös toisten viranomaisten ammattitaidon kunnioittamisen sekä heidän työnsä arvostamisen, johon saattaa vaikuttaa työntekijän oma tietämättömyys mutta ehkä myös vankien välittämät virheelliset tiedot viranomaisten menettelystä. Luukkosen mielestä henkilökohtaiset neuvonpidot vankien asioista olisivat parempi tapa hoitaa vangin tai vapautuvan asioita kuin kirje- tai puhelinyhteydenpito esimerkiksi viranomaisten tahoilla. Asiat pystyttäisiin hänen mielestä selvittämään tehokkaammin ja samalla oppisi tuntemaan toisia viranomaisia ja heidän menettelytapoja. (Luukkonen 1963, 27–28.)

R K Luukkonen nosti tärkeimmiksi tehtäviksi yhteydenpitämisen vangin ja ulkomaailman välillä, huolenpidon vangin omaisista ja vapautuvan vangin huollon. Yhteydenpidossa piti pyrkiä löytämään sukulainen tai joku muu taho (seurakunta) kirjeenvaihtoon vangin kanssa, jotta siteet ulkomaailmaan eivät katkeaisi. Huoltovirkailijan oli tutustuttava vangin lähiympäristöön käymällä vangin kodissa sekä mahdollistamalla tapaamisia, jotta oppisi tuntemaan perhesuhteet. Huoltovirkailija auttoi perhettä tarjoamalla keskusteluapua vangin perheelle, toimeentuloon ja elatukseen liittyvissä asioissa tarjoamalla apua ja neuvoa. Noin kolme kuukautta ennen vapautumista huoltovirkailija alkoi valmistella vapautumista mahdollisesti yhdessä Vankeusyhdistys ry:n kanssa. Huoltovirkailija avusti työpaikan saamisessa, vaatetuksesta sekä siitä, että vanki pääsee kotipaikkakunnalle. Jos vapautuvalla ei ollut hakijaa, huoltovirkailijalla oli mahdollisuus saattaa vapautuva koti- ja työpaikkakunnalleen. (Luukkonen, 1948, 13–17).

Huoltovirkailijan työnkuva oli laaja ja tarkasti määritelty, vaikkei siitä ollut erillisiä säädöksiä. Huoltovirkailijan toimenkuvaa hoitivat alkuvaiheessa vartijat oman toimen ohella. Koulutus laajaan vaativaan tehtävään saatiin vuonna 1949, jossa se aloitettiin yhteiskunnallisessa korkeakoulussa. Vuonna 1955 koulutus siirtyi vankeinhoitolaitoksen omaksi koulutukseksi. Vuonna 1950 annetulla asetuksella tästä virkamiestutkinnoista tuli vartijoiden lisäksi myös huoltovirkailijan ammattipätevyyden tuottava tutkinto. Huoltovirkailijain koulutuksesta vastasi oikeusministeriön vankeinhoito-osasto, joka sijaitsi Helsingin keskusvankilan yhteydessä. Pääsyvaatimuksena vankeinhoitotutkinnon oppikurssille oli vähintään kuuden kuukauden työskentely vankeinhoitoalalla sekä vähintään keskikoulun oppimäärän suorittaminen. Oppikurssi kesti kolme lukukautta ja lisäksi neljän kuukauden pituisen tenttijakson. Pääaineita olivat hallinto-oikeus, vankeinhoidon hallinto-oppi, rikos- ja rikosprosessioikeus, julkinen talous, laitostalous, psykologia, kriminologia sekä seuraamusjärjestelmän sosiologia. Lukuvuosien välillä opiskelijat olivat harjoitteluissa eri laitoksissa. (Santala & Toivola 1971, 15–16, Makkonen 1992, 51.)

3.5 Huoltovirkailijan työnkuva kehittyminen 1970 – 1990 luvulla

Suomen vankiloissa huoltovirkailijan työn oli haastavaa alkuaikoina suuren vankimäärän vuoksi. Esimerkiksi 1960- luvulla Helsingin keskusvankilassa oli yli 600 vankia ja yksi huoltovirkailija. (Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961, 59–60.) Vuonna 1971 huoltovirkailijoista tehdyn tutkimuksen mukaan keskimäärin yhtä huoltovirkailijaa kohtaa oli tuolloin 236 vankia. Pienimmillään määrä oli noin 50 vankia ja suurimmissa vankiloissa noin 550 vankia. Vielä 1970-lvulla huoltovirkailijan tehtäviä hoiti vankiloissa ammatillisesti epäyhtenäinen joukko. Osalla huoltovirkailijan tehtäviä hoitavia oli vankilassa päätehtävänään joku muu virka tai toimi. Tehtäviä ei myöskään vielä tuolloin ollut yleisesti lailla tai asetuksella määriteltä, joten eri vankilat itse määrittivät laitospäätönsä huoltovirkailijan tehtävät. Vuonna 1971 tehdyssä tutkimuksessa Huoltovirkailijat vankiloiden sosiaalityössä Suomen 18 päätoimisesta huoltovirkailijasta yksi oli naispuolinen ja muut miehiä. (Santala & Toivola 1971, 17, 26, 46.)

Huoltovirkailijat vankiloiden sosiaalityössä- tutkimuksessa vuodelta 1971 Suomen 18 päätoimisesta huoltovirkailijoista suurin osa kuvasi pääasiallisimmaksi työtehtäväkseen toimistotyöt. Henkilökohtaista huoltotyötä tehtiin viikoittain keskimäärin vain tunnista kahteen vankien kanssa. Keskustelukertoja kertyi yhtä vankia kohden kaksi vangin rangaistusaikana ja keskusteluaika oli keskimäärin kymmenen minuuttia. Huoltovirkailijan työnkuvassa harvemmin autettiin sosiaali- tai oikeusturvaan liittyvissä asioissa, mutta vapautumisen valmisteluun huoltovirkailijat osallistuivat usein. Suurimmaksi haittatekijäksi koettiin huoltovirkailijoiden vähyys vankiloissa. Ongelmalliseksi nähtiin tuolloin osin myös koulutuksen puutteellisuus sekä toimen hoitamisen oman toimen ohella ja työjärjestyksen puuttumisen. (Emt. 32–39, 62–63.)

Yksilökohtainen sosiaalityö sai väistyä 1960- ja 1970 lukujen taitteessa. Huoltamisena ja hoitamisen sijaan vankilasosiaalityötä ryhdyttiin markkinoimaan palveluna. Sen käyttäminen oli normaalia kansalaispalvelua, jossa painotettiin neuvontaa ja ohjausta. Asiakas, vanki nähtiin omien asioiden asiantuntijana ja subjektina työntekijä-asiakas vuorovaikutussuhteessa. Myös ammattinimike muuttui huoltovirkailijasta sosiaaliohjaajaksi vuonna 1982. Vangeille pyrittiin tarjoamaan mahdollisuus opiskeluun, neuvontaan, hoitoon ja erilaisiin yhteiskunnan niin sanottuihin normaalipalveluihin. Tämän yhteiskun-

takelpoisuuden vahvistamisen nähtiin säilyttävän ja parantavan vangin ammattitaitoa ja työkykyisyyttä. (Makkonen 1992, 3, 5, 15.)

Vuonna 1950 annettu asetus huoltoasiamiehen tehtäväkuvasta muutettiin 1986, jolloin tarkat tehtäväkuvaukset jätettiin pois. Vankeinhoito-osasto määritteli sosiaalihoitajan tehtävät vuonna 1985 osoittamassaan kirjeessä vankiloille (Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston kirje nro 4023/6/83/26.6.1985). (Karsikas 1997, 7.) Näihin ohjaajan tehtäviin määriteltiin muun muassa neuvontaa, opastus ja auttaminen yhteiskunnan sosiaalipalvelujen hankkimisessa ja käytössä, sekä huolehtia tarvittaessa vangin sosiaalipalvelujen järjestämisestä, arvioida vangin toimeentuloturvan tarvetta, huolehtia tarvittavista toimenpiteistä vapautumisen varalle sekä toimia tarpeen mukaan yhteistyössä viranomaisien, yhteistyötahojen ja järjestöjen kanssa (Karsikas, Siltanen 2001, 2). Vankeinhoitolaitoksesta annetun asetuksen 25 §:n mukaan vankilan virkamiesten tehtävistä (pois lukien muun muassa johtaja ja apulaisjohtaja) ja virkaan kuuluvasta ratkaisuvallasta määrätään vankilan johtokunnan vahvistamassa työjärjestyksessä (Karsikas 1997, 9). Yksittäiset vankilat ovat tämän ohjeen pohjalta laatineet ja soveltaneet vankilakohdaisia sosiaalityöntekijän toimenkuvia (Makkonen 1992, 4).

Suomessa nostettiin 1980-luvulla esille apuprofessionaalinen sosiaalityö, jota myös vankilasosiaalityö on. Apuprofessionaalisella sosiaalityöntekijällä tarkoitetaan sosiaalialan ammattilaisia, jotka ovat muiden julkisten tai puolijulkisten organisaatioiden kuin sosiaalihuollon palveluksessa ja nämä ammattikunnat ovat syntyneet valmiiseen professionaaliseen kontekstiin. Näiden ammattikuntien tehtävänä on toimia välittäjänä kahden erilaisen kulttuuri- ja toimintaympäristön välillä ja muun muassa tulkkina vangin ja muiden organisaatioiden viranomaisien välillä. Koska apuprofessiot ovat ulkomailta Suomeen tulleita, ei niille ole tullut samanlaista välitystehtävää ja merkitystä kuin esimerkiksi USA:ssa. Niinpä suomalaisenkin sosiaalityön apuprofessiot ovat olleet enemmän tyhjän päällä kuin ulkomailla. Tämä on vaikuttanut vankilasosiaalityön tehtävään ja rooliin huomioiden, että vankilasosiaalityötä vankilan ehdoilla ja asettamilla raameilla. (Emt. 24–25.)

Sosiaalityöntekijän nimike vankeinhoitoon tuli 1.12.1991 lukien (Karsikas 1997, 6). Sosiaalityön ammattikuvaa työtehtävien osalta vankilassa tutkineiden Kuittisen ja Rönkön tutkimuksessa (1991) vankilan sosiaalityöntekijän tuli (tutkimuksen ajankohdan aikaan 1990-luvulla) pyrkiä omalta osalta ehkäisemään ja vähentämään vankien sosiaa-

lisia ongelmia ja huolehtimaan vangin vapauteen valmistamisesta ja jälkihuollosta yhteistyössä eri tahojen asiantuntijoiden kanssa. Tavoite oli tutustua mahdollisimman monen vankilassa olevan ongelmiin ja pyrkiä parantamaan heidän sosiaalista tilannettaan ja suoriutumismahdollisuuttaan vapautumisen jälkeen. Sosiaalityöntekijöiden asiakastyöstä valtaosa oli keskusteluja vangin kanssa sekä toimimista palveluiden ja tietojen välittäjänä vangin ja eri yhteistyötahojen välillä. Lisäksi vankia neuvottiin ja autettiin mahdollisuuksien mukaan työ-, asunto- ja muissa sosiaalisissa asioissa. Vangin vapautumista valmisteltiin rangaistusajan loppuvaiheessa yhdessä sosiaali- ja työvoimaviranomaisten sekä kriminaalihuoltoyhdistyksen työntekijöiden kanssa. Sosiaalityöntekijä teki myös lausunnon ehdonalaisesta vapauttamisesta, jossa esille tuodaan sosiaalinen tilanne vapauttamishetkellä, rangaistuksen aikaiset tärkeimmät toimenpiteet sekä arvio valvonnan tarpeesta. (Kuittinen & Rönkä 1991,13, 15.)

Sosiaalityöntekijän tuli auttaa vankia hoitamaan keskeneräisten asioiden selvittämiseksi, joita siviiliin oli mahdollisesti jäänyt. Tulohaastattelu on sosiaalityöntekijän tehtäviin kuuluvaa, jossa selvitettiin tulotilanne. Samalla haastattelussa täytetään asiakirja, joka on koulutuksen, kuntoutuksen ja sosiaalitoimen viranomaisten käyttöön tarkoitettu. Tätä toimenpidelehteä täydennetään tarpeen mukaan rangaistuksen aikana. Tähän toimenpidelehteen merkitään muun muassa vangin henkilötiedot, koulutus, työkokemus, mahdolliset aikaisemmat vapautumiset ja valvonnat, eläkkeet, elatusvelvollisuudet sekä yhteydenpidot eri viranomaistahoihin. (Emt. 15.)

Vankiloissa tehtävää sosiaalityötä ei lainsäädännössä ole määritelty. Vankilasosiaalityötä voidaan määritellä sosiaalihuoltolailla (179.1982/710), jossa sosiaalityöllä tarkoitetaan 18 §:n mukaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilöiden ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. Sosiaalihuoltoasetus (607/83) 7 §:n mukaan sosiaalityötä toteutetaan yksilö-, perhe- ja yhdyskuntatyönä sekä muina tarpeellisina menetelminä.

Myös rangaistuksen täytäntöönpanolaissa (RTL) viitataan vankilasosiaalityön tehtäviin seuraavasti. RTL:n 5 luvun 6 §:n mukaan (nuoriso)vankila on opastuksella ja neuvonnalla ohjattava vapauduttuaan sijoittumaan kykyjään ja taipumuksiaan vastaaviin tehtäviin. Ohjauksessa on erityisesti kiinnitettävä huomiota opintojen harjoittamiseen, ammatinvalintaan, kansalaiskasvatukseen sekä työllisyys- ja asuntokysymyksiin ja

muihin vapautumisen jälkeen ilmaantuviin ongelmiin. Vankeinhoitoasetuksessa mainitaan sosiaalityön roolista vangin vapautuessa. Asetuksen 59 §:n mukaan vangin vapautumista varten on ryhdyttävä tarpeellisiin toimenpiteisiin hänen vapauttamiseensa liittyvien asioiden järjestämiseksi. Vapauttamista valmisteltaessa on vankia neuvottava ja yhteistyössä asianomaisten viranomaisten kanssa mahdollisuuksien mukaan avustettava työllisyys-, asunto- ja muissa sosiaalisissa asioissa.

Vankiloiden sosiaalityöntekijät työnkuva on yleensä henkilökohtaista työtä, joka sisältää muun muassa yhteydenpitoa sosiaalitoimistoihin vangin asioissa. Lisäksi tehdään perhetyötä sekä osallistutaan vankien selviytymistä edistävään toimintaohjelmatyöskentelyyn, esim. päihdekuntoutukseen. Sosiaalityöntekijöiden tehtävissä on sekä vankeinhoitoon liittyvää vangin suoriutumismahdollisuuksia edistävää työtä että yhteydenpitoa yhteiskunnan tukijärjestelmiin. (Karsikas & Siltanen 2001, 2-3.)

Vankeinhoitoalan ammatillinen koulutus oli 1980-luvulla opetusministeriön hallinnon ulkopuolista koulutusta, josta vastasi oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Vartija- ja ylivartijakurssin lisäksi oli vankeinhoitotutkinto, joka antoi pätevyyden mm. apulaisjohtajan, opettajan, sosiaaliohjaajan ja opinto-ohjaajan virkoihin ja toimiin. Lisäksi oli virkoja ja toimia, joihin kelpoisuuden sai joko vankeinhoitotutkinnolla tai vankeinhoitoalan ulkopuolisella koulutuksella. (Vankeinhoitoalan ammatillisen koulutuksen uudistaminen 1983, 4, 6.)

Vankeinhoitotutkinnon tavoitteena oli, että tutkinnon suorittanut tunsi yhteiskunnan perusrakenteet ja toiminnot, rikollisuuteen ja sen yhteiskunnalliseen sääntelyyn vaikuttavat tekijät, perehtyi julkishallintoon ja vankeinhoitolaitoksen asemaan, organisaatioon ja tehtäviin sekä laitosta ohjaaviin normeihin ja toimintatapoihin, tunsi laitossyhteisön dynamiikan ja siihen vaikuttavat tekijät, omasi tiedollisia ja taidollisia valmiuksia esimestehtäviin sekä oli hyvin perehtynyt koulutuksen jälkeen niihin tehtäviin joihin tutkinto antoi pätevyyden. Tutkinnon suorittaminen kesti neljä lukukautta, joista yksi oli harjoittelujakso. Opintoviikkoja oli kaiken kaikkiaan 52. Opetusta oli viidestä pääaineesta sekä täydentävistä sivuaineista, joista pääaineita olivat kriminologia ja seuraamusjärjestelmän sosiologia, psykologia, rikos- ja prosessioikeus, hallinto-oikeus sekä julkinen talous ja laitostalous. Pääosin koulutus-, kuntoutus- ja sosiaalitoiminnoissa työskentelevien ammatillinen koulutus on suuremmaksi osaksi vankeinhoitolaitoksen ulkopuolella hankittua. (Emt. 11–12, 37.)

4 Mathilda Wrede, suomalaisen vankilasosiaalityön äiti

4.1 Hengellinen herätys ja vankilatyöhön tutustuminen

Vankien sielunhoidon ja yhteiskuntaan sopeuttamisen edelläkävijänä sekä suomalaisen vankilasosiaalityön äitinä voidaan pitää suomenruotsalaista aatelista Mathilda Augusta Wredeä (8.3.1864 Vaasa – 25. 12.1928 Helsinki). Wreden kutsumuksena oli hädänalaisyten ja yhteiskunnallisten huono-osaisten kaikenlainen auttaminen. Erityisesti vankien sielunhoidon Wrede koki kutsumukseksi. Olennaista hänen auttamistoiminnassaan oli uskonnollinen julistus ja evankeliointi, jota hän teki vankien parissa vuosina 1883–1913 eli 30 vuoden ajan. (Antikainen 2004, 10.) Wrede Hän vieraili vankiloissa, keskusteli vankien kanssa uskonnollisista kysymyksistä, piti puhe- ja raamatunselitystilaisuuksia, jakoi vangeille uskonnollista kirjallisuutta ja kävi näiden kanssa kirjeenvaihtoa. (http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010.)

Wrede koki hengellisen heräämisen 19 – vuotiaana vapaakirkon järjestämässä saarnamies Carl Orestian tilaisuudessa. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 29). Tämän uskonnollisen herätyksen koettuaan hän omisti elämänsä vankien ja vähäosaisten auttamiselle (http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010). Vapaakirkollisuus merkitsi Wredelle uskonnollisen heräämisen sekä elämäntapojen muutoksen (perheen evankelioiminen, maallisista huvituksista luopuminen) ohella sitä, että hän huolestui rikollisten hengellisestä tilasta (Antikainen 2004, 30).

Wrede oli tottunut näkemään vankeja jo lapsuudessaan. Wreden isä oli Vaasan läänin kuvernööri ja virkansa puolesta Vaasan lääninvankilan johtaja. Vankeja työskenteli myös vankilan ulkopuolella ja heitä kävi toisinaan erilaisissa töissä myös perheen piha-piirissä. Vuonna 1883 luottovanki Otto Herman Gustafvasson tuli korjaamaan Wreden huoneen lukkoa. Kuvernööri Wrede antoi tyttärensä puhutella häntä. Wrede kertoi vankille Jumalasta ja kokemastaan heräämisestä. Yllätykseksi vanki pyysi häntä tulemaan vankilaan, jotta hän voisi kertoa asiasta muillekin vangeille. Wrede lupasi tulla heti

seuraavana sunnuntaina, mutta isä oli jyrkästi tätä vastaan. Lopulta isä kuitenkin suostui sillä ehdolla että vankilan vahtimestari ja vartija olisivat paikalla tyttären tavatessa vankeja. Isän aatellinen tausta, virka-asema ja ammatti kuvernöörinä sekä Vaasan vankilan johtajana helpotti Wreden julistustoiminnan alkua. ((http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010, Antikainen 2004, 26, 30, 41, Hurskainen 2004, 57–58.)

Wrede sai aloittaa vankilavierailunsa jo valmiiksi pohjustetulla maaperällä. Vaasan vapaakirkolliset olivat jo kauan ennen Wredeäkin tehneet hengellistä työtä vankien parissa. Alba Hellman aloitti vankilavierailut jo 1860-luvulla ja hänen jälkeensä työtä jatkoi Alban sisar Hilda. Tämän mielenkiinnon siirtyessä toisaalle, jatkoi Wreden Henrik-veli vankilavierailuja ennen siskoaan. Paikallisen vapaakirkollisten johtajahahmona toimineen Alba Hellmanin merkitys oli Wreden toiminnalle suuri ja hän oli jopa riippuvainen tämän ohjauksestaan ja neuvoista. (Antikainen 2004, 30–32, Hurskainen 2004, 58.)

Toimintansa alkuvaiheissa Wrede oli vasta 19-vuotias naimaton nainen, joka ylitti yleiset sopivaisuussäännöt kahdenkeskisillä tapaamisilla miesvankien kanssa. Wrede toimi tavalla, joka poikkesi hyväosaisten sivistyneistönaisten harjoittamasta perinteisestä hyväntekeväisyydestä.

(http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010-) Wrede uskoi, että vaikka yhteiskunta oli tuominnut vangit, rikollisia tekoja tehneet ja siten syntisyytensä osoittaneet ihmiset saattoivat vielä muuttua. Muutoksen tärkein tekijä oli hänen mielestään usko. Sisäinen parantuminen ja sielun pelastuminen oli mahdollista uskon avulla. Vankiloissa Wrede luki Raamattua ja keskusteli vankien kanssa kahden kesken tai ryhmissä. Hän opetti muun muassa Pelastusarmeijan lauluja sekä jakeli Raamattuja, Uusia testamentteja, Psalmeja ja raamattukortteja. (Antikainen 2004, 38.)

Wreden käynnit Vaasan vankilassa jatkuivat toukokuulle 1884, jolloin Wredet muuttivat Rabbelugnin kartanoon Anjalaan kuvernöörin irtisanoutuessa virastaan Vaasassa (Antikainen 2004, 26). Wrede halusi jatkaa julistustyötä kotiseudullaan. Hän kutsui sunnuntaisin väkeä koolle lukeakseen heille Raamattua ja pitääkseen hengellisiä puheita. Wrede yritti aloittaa myös raittiustyötä ja keräsi nimiä raittiusyhdistyksen perustamista varten, mutta ei saanut tuolloin riittävää kannatusta tälle aatteelle. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 27.)

4.2 Virallisen julistustyön alkaminen

Wrede kaipasi vankilatyötä Anjalassa asuessaan. Hän oli ahkerassa kirjeenvaihdossa vaasalaisten vankien kanssa ja avusti myös joitain heistä taloudellisesti. Kirjeenvaihdolla hän pyrki hoitamaan uskon tulleiden vankien sieluja sekä seuraamaan heidän elämää. Wrede kirjoittikin vankeinhoidon ylitirehtöörille Adolf Grotenfeltille ja anoi kirjallista lupaa käydä Suomen vankiloissa. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Hurskainen 2004, 67.)

Kirje mukanaan Wrede tapasi ylitirehtöörin henkilökohtaisesti ja keskusteli mahdollisuudestaan vankilavierailuille, joihin sai myös luvan. Luvan myöntämiseen vaikutti Wreden aatellisen isän myönteinen kanta, oikeusoppineen langon perehtyneisyys vankeinhoitoon ja hänen läsnäolo vierailulla sekä ylitirehtöörin ajatus, että Wreden suunnitelmat olisivat ohimenevää ihanteellisuutta, joka olisi lyhytkestoista eikä aiheuttaisi haittoja vankiloissa. Tirehtööri Grotenfelt kirjoitti kirjeen Turun, Helsingin, Hämeenlinnan ja Lappeenrannan vankiloihin ja suositteli, että Wrede saisi vierailla rangaistus- ja työvankiloissa sekä keskustella vankien kanssa yksityisesti. Lisäksi ylitirehtööri esitti lisäksi lupaa jakaa uskonnollista kirjallisuutta ehtona, että jaettava kirjallisuus olisi vankilasaarnaajien tuntemaa. (Antikainen 2004, 50 -51, Hurskainen 2004, 68- 69.) Luvan saatuaan Wrede lähti pian helsinkiläisiin vankiloihin lankonsa kanssa. Varsinaiset vankilakäynnit Wrede aloitti 1885 Lappeenrannasta ja Viipurista, jossa hänellä oli tuttuja vankeja Vaasan ajoilta. Hän vietti runsaasti aikaa myös Suomen suurimmassa vankilassa Turun Kakolassa. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Hurskainen 2004, 71.)

Vankeinhoito Suomessa oli uudistumassa Wreden aloittaessa omaa julistustyötään. Ylitirehtööri Grontenfelt kuului uudistajiin, jotka olivat luomassa 1860- luvulta lukien toteutettuja vankeinhoidon uudistuksia. Hänen vaikutuksestaan muun muassa ruumiin- ja häpeärangaistuksiin perustunut järjestelmä muuttui vankeja inhimillisemmin kohteleviksi ja kasvattaviksi. Suomalainen vankilauudistus sai vaikutteita ulkomailta. Parannusjärjestelmän tarkoitus oli parantaa vanki pahoista tavoista yhteiskunnan rehelliseksi alamaiseksi ja sitä sovellettiin erityisesti kuritushuonevankeihin. Uskollisen kasvatuksen, työnteon ja kurin myötä vankia autettiin parantumaan rikollisuudesta. Nuoren Mathilda Wreden näkemys ja julistustyö sopi tähän parannusjärjestelmään. (Hurskainen 2004, 70.)

Uskonnolla oli vankeinhoidossa merkittävä asema. Uskonnollisen kasvatuksen ja julistuksen sekä sielunhoidon tehtävänä oli muokata sielultaan sairaasta rikollisesta moraaliltaan terve alamainen. Uskovan ihmisen ajateltiin elävän siveellisesti. Vankeinhoidollisen teorian ja uskonnollisen käsityksen mukaan rikollisen piti ensin tunnustaa rikoksensa ennen kuin paraneminen moraalista alennustilasta pystyi alkamaan. Tätä työtä tekivät niin vankilasaarnaajat kuin ulkopuoliset uskonjulistajat. Ylitirehtöörin suositus kuritushuoneiden vankilasaarnaajille ja kuvernöörien suositus papistolle lääninvankihuoneilla vastaanottaa Wrede ei pelkästään mahdollistanut Wreden toimintaa. Pappien henkilökohtaiset näkemykset uskon kysymyksiin ratkaisivat oliko Wreden vastaanotto ystävällistä vai pakon sanelemaan kohteliaisuutta. (Antikainen 2004, 80- 82.)

Wreden vastaanottoon vaikutti vankilasaarnaajien uskonnollisen näkemyksen lisäksi vankilatyyppejä. Työvankiloihin sijoitettiin irtolaisia ja lyhyisiin vankeusrangaistuksiin tuomittuja vankeja, lääninvankiloihin ja kuritushuoneisiin puolestaan pidempiä tuomioita saaneita vankeja. Eri vankiloissa uskonkasvatuksen asema oli hieman erilainen ja se vaikutti siihen kuinka Wrede suhtauduttiin. Lääninvankiloissa ja kuritushuoneissa oli uskonnollinen toiminta runsasta, sillä rangaistus- ja tutkintavangeille katsottiin syyllisyyden tunnustamisen olevan tärkeää. Mielenmuokkaukselle oli paremmat olosuhteet, sillä näissä rangaistuslaitoksissa vangit olivat pidempään kuin työvankilassa. Siellä oli työn tekemisellä suurempi rooli. Irtolaisuuden selkein ilmenemismuodon, toimeettomuuden, katsottiin parhaiten paranevan pakkotyöllä – ei henkisin keinoin. Työtoiminnan häiriötöntä edistymistä pidettiin tärkeänä. Lappeenrannan työvankilassa työhuoneilla vieraillessa (1885) Wrede saikin harvoin tavata varsinaisia työvankeja. Lisäksi Wreden seurassa oli, erityisesti työhuoneilla käydessä, useampikin vankilan työntekijä. Wreden käytöksen valvonnan lisäksi tähän lienee syynä turvallisuusnäkökulmat, sillä työhuoneilla vangeilla oli käytössä erilaisia työvälineitä. (Emt. 83–85.)

Wrede sai vankiloissa yleensä suopean vastaanoton. Ylitirehtöörin suositus ja myönteinen suhtautumistapa vaikutti useimmiten myös vankiloiden tirehtöörin suhtautumistapaan. Suomen suurimmassa vankilassa Kakolassa eli Turun rangaistusvankilassa Wrede sai itse päättää kuinka työskentelisi. Kakolan vankilasaarnaaja antoi oman työhuoneensa Wreden käyttöön ja hän sai puheiden pitoon käyttöönsä kirkon. Kirkkotilan käyttö merkitsi Wreden rinnastamista vankilasaarnaajaan ja hän sai suuremmat valtuudet kuin mitä ylitirehtööri oli edes suositellut. Wrede oli kuitenkin henkilökunnan seurannan alla ja

henkilökunta kuunteli Wreden puheita kirkossa vankien joukossa. Wrede sai luottamukselliset välit niin vankilan johtajaan kuin saarnaajaan. Vuonna 1885 hänelle annettiin lupa matkustaa vankivaunuissa yhdessä vankien kanssa, vaikka yleensä vartijoilla ei ollut lupaa päästään ketään ulkopuolista vankivaunuun. Ilmeisesti yksi syy Wreden saamaan erityiskohteluun oli se, että Kakolan viranomaiset huomasivat Wreden julistuksen olevan eduksi ja hyödyksi vankeinhoidolle. Vangit käyttäytyivät aikaisempaa paremmin ja eräs yksi laitoksen hankalimmista vangeista oli Wreden ansiosta muuttunut rauhallisemmaksi ja ryhtynyt lukemaan Raamattua. Wreden asemaa Kakolassa ei muuttunut vankilasaarnaajien kuin tirehtöörinkään vaihtuessa. (Emt. 62 – 66.)

Hämeenlinnan naisvankilassa eli kuritus- ja työhuoneella Wrede kävi ensimmäisen kerran 1885. Täälläkin luottamus Wredeen oli suuri, sillä hän sai vankilan naisvahtimestarilta avaimet käytävän ja sellien oviin ja hänellä oli mahdollisuus liikkua vankilassa oman halun mukaan. Ylitirehtöörin luvalla ei kuitenkaan ollut mahdollisuutta päästä lääninvankihuoneisiin eli lääninvankiloihin. Näihin piti lupa pyytää läänin kuvernööriltä, jonka suosio oli Wredelle tärkeä, jotta evankelointityön voisi viedä lääninvankihuoneisiin. Wreden isän yhteiskunnallinen asema Vaasan entisenä kuvernöörinä ja hänen suhteidensa avulla lupa järjestyi helposti. Turun lääninvankilassa vastaanotto oli myönteinen, vaikka Wredeä seurattiin kaikkialle. Wrede otettiin hyvin vastaan myös Viipurin lääninvankilahuoneella sekä Hämeenlinnan ja Mikkelin lääninvankiloissa. Asemansa ja yhteiskunnallisten suhteiden avulla Wrede sai hyvän jalansijan niin rangaistus- kuin lääninvankiloissa. Joillakin paikkakunnilla vastaavanlaisia naisten vankilavierailuja vastustettiin, sillä näillä maallikkosaarnaajilla ei ollut vastaavanlaisia merkittäviä yhteiskunnallisia suhteita käytettävissään. Näiden suhteiden ja asemansa avulla Wrede saavutti kuvernöörien ja ylitirehtöörin suosion, mikä oli mittaamattoman arvokas etu. Näin hän oli riippumaton läänin muiden virkamiesten ja vankilajohtajien asenteista. (Emt. 66- 68.)

Viipurin vankilassa Wrede kävi saattaessaan vankeja Siperiaan, jonne eri vankiloista tulleet vangit sijoitettiin muutamaksi päiväksi odottamaan yhteiskuljetusta. Siperiaan lähetettiin pakotyöhön loppuelämäkseen sellaisia miehiä ja naisia, joiden vaihtoehto olisi ollut kuolemantuomio. Lisäksi Siperiaan meni niin kuritushuone- kuin työvankeja, jotka olivat käyttäytyneet hyvin ja olivat suorittaneet suurimman osan tuomiosta. Silloin Siperiaan pääsi omasta aloitteesta uudisasukkaaksi. Suurimmalle osalle lähtijöistä Sipe-

riaan lähtö merkitsi lopullista eroa omaisista ja Suomesta. Erityisesti Kakolassa oli paljon Siperiaan lähteviä vankeja, joiden sieluista Wredellä oli erityinen huoli. Hän lähti saattamaan vankeja ja julistamaan heille evankeliumia. Samalla hän jakoi lähtijöille neulomiaan sukkia, lapasia ja kaulaliinoja. (Hurskainen 2004, 76- 77.)

4.3 Auttamistyön professioituminen

Wrede halusi työssään samaistua vankien asemaan. Empatian tuli näkyä konkreettisina tekoina. Tällä Wrede halusi vankien näkevän hänen empatiansa ja vakuuttuisivat hänen tunteistaan heitä kohtaan. Näin hän saisi vangit vastaanottavaiseksi uskonnolliselle julistukselle. Samaistumisen lisäksi Wrede teki erilaisia sopimuksia vankien kanssa. Jotta Wrede saisi vangin kuuntelemaan omaa julistustaan, hän lupautui kuuntelemaan vangille tärkeitä asioita. Tämä poikkesi luterilaisten kirkonmiesten harjoittamasta vankilasielunhoidosta. Wreden sopimukset osoittavat, ettei hän ollut kiinnostunut vangeista, jotka eivät suostuneet kuuntelemaan hänen julistustaan. Wrede pyrki olemaan vankien ystävä. Hän välitti vangeille tietoa heidän ystävistään, jakoi ruoan vangin kanssa, matkusti samassa vankivaunussa eikä paljastunut vankien tupakan salakuljetusta, vaikka olisi ollut tähän velvollinen. Ystävyyden kautta Wrede pyrki tuottamaan vankilatyön sukupuolettomuuden mielikuvaa. Tähän Wreden oli pyrittävä säilyttääkseen siveellisen naisen maine, sillä hän pelkäsi sukupuolen vaikuttavan evankeliointiin. Naiseuden korostaminen oli epäsuotavaa, sillä vankeja yritettiin opettaa luopumaan epäsideellisuudesta ja intohimoista. Miehiin vetoava naisellisuus olisi saattanut vaarantaa vankien itsehillintää ja – kuria. (Antikainen 2004, 69–73.)

Wredellä oli yläluokkaisen asemansa puolesta velvollisuus huolehtia vähäosaisemmista, vaikka intoa työnsä hän sai kristillisestä vakaumuksestaan. Wreden ei tarvinnut olla huolissaan toimeentulostaan, mutta alaikäisenä hän tarvitsi isän suostumuksen toimilleen. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010.) Wreden evankelioimisen rinnalle alkoi tulla nopeasti materiaallinen ja taloudellinen auttaminen. Wreden työ sai sosiaalisen työn piirteitä, kun hän huomasi niin vankien kuin perheiden inhimillisen hädän. Evankelioinnin ohella maallisen elämän järjestäminen tuli välttämättömäksi. Wrede välitti vankien terveisiä omaisille sekä tuki vankien perheitä rahallisesti. Vapautuville hän hankki vaatteita, työkaluja ja rahaa sekä auttoi usein myös työpaikan hankkimisessa. Vuonna 1885 Wrede alkoi myös vaatettaa Siperiaan lähetettäviä rangaistus-

vankeja. Taloudellinen apu oli kaiken kaikkiaan pienimuotoista ja avun antaminen perustui enemmänkin sääty-yhteiskunnan hierarkkisiin rakenteisiin ja velvollisuuksiin. (http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010; Antikainen 2004, 57.)

Vaikka Wrede teki vankilatyötä lähes ammattimaisesti, se oli hyväntekeväisyystyötä, sillä hän ei saanut työstään palkkaa (Hurskainen 2004, 90). Työidentiteettiään Wrede joutui pohtimaan 1889. Tuolloin hän alkoi luoda itselleen ammattia vankilatyöstä, jossa oli jo itsenäinen, omaehtoinen toimija. Wreden pyrkimystä ammatillisempaan toimintaan osoitti kiinnostus ammattimaisempaan pukeutumiseen, joka esimerkiksi Pelastusarmeijalla oli käytössä. Hän kehittikin oman vaatimattoman työasun itselleen. Toinen ammatillisemman toiminnan merkki oli painettu joulukirje. Joulukirjeen painaminen oli tarpeen, sillä henkilökohtaisen kirjeen kirjoittaminen vangeille oli jo mahdottomuus laajan kirjeenvaihdon vuoksi. Wrede joutui henkilökohtaisessa elämässä suurten päätösten eteen ja pohtimaan sitoutumistaan vankilatyöhön kosinnan myötä. Sitoutuminen vankilatyöhön merkitsi naimattomuutta. Wrede valitsi vankilatyön. (Antikainen 2004, 77- 80.)

Isä ja muut sukulaiset olivat avustaneet taloudellisesti Wreden tekemää hyväntekeväisyystyötä, mutta isän kuoltua kesällä 1892 omaisuus jaettiin ja perheen antama apu loppui. Vuonna 1894 Wrede muutti Helsinkiin. Hänellä oli muutamia ulkomaisia rahoittajia, joiden turvin hän saattoi jatkaa työtään. Näitä rahoittajia olivat muun muassa Wreden pietarilaiset ystävät, ruhtinaat Paul Nicolay ja Paul Lieven. Avustustoimintaan kului yhä enemmän rahaa, sillä anomuskirjeiden määrä kasvoi vuosi vuodelta. Usein hän meni henkilökohtaisesti viemään avustusta tai muuta tukea avun tarvitsijoille, jotka yleensä olivat vankien omaisia tai vapautuvia vankeja. Kustannuksia aiheuttivat myös vangeille jaettavat painotuotteet kuten Raamatut ja hengelliset lehdet. Hän etsi myös työtä vapautuville vangeille, johon pyysi apuun ylhäisiä ystäviään. Vuonna 1888 senaatin maanviljelystoimikunta myönsi Wredelle vapaalipun junamatkoihin, joten hän saattoi matkustaa Suomessa rajoituksetta ilman kuluja. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Hurskainen 2004, 91.)

Uskonnollisen julistuksen sekä raha- ja vaateavustustoiminnan lisäksi Wrede auttoi vankeja tekemään armahdusanomuksia ja valituksia. Tämä oli uusi sosiaalisen toiminnan muoto hänelle ja alkoi 1890-luvun lopussa. Joskin muun muassa armoanomuksissa

Wrede vetosi sukulaisiin ja ylhäisiin ystäviinsä, jotta nämä edistäisivät hakemusten käsitteilyä. Wreden toiminta kiinnosti myös lehdistöä ja tätä kautta hänen toimintansa sai julkisuutta. Useimmiten tätä julkisuutta toi hänen sukupuolensa, ei niinkään puhdas julistustyö. Wrede sai muun muassa kutsun osallistua 1890 järjestettyyn vankeinhoidollisia kysymyksiä käsittelevään, kansainväliseen penintentiäärikongressiin, jossa hän puheessaan korosti uskontoa vankien parantamisen kaikkein tärkeimpänä keinona. Tämä uutisointiin nimenomaan sen takia, että hän oli ainut nainen kongressissa. (Antikainen 2004, 94- 95, 99.)

Wrede sai arvostusta 1900-luvun alun Suomessa myös sosialistivangeilta, koska hän auttoi vankeja ja heidän omaisiaan. Työtä mitä mikään muu taho ei vankeinhoidossa tai yhteiskunnassa tehnyt. Vankilanjohtajia tai saarnaajia ei ohjattu huolehtimaan vankien yhteyksistä ulkomaailmaan eikä käytössä ollut progressiivinen järjestelmä tuntenut sellaista työkäytäntöä. Uudenlaiset poliittiset vangit tulivat vankiloihin 1900-luvun alussa ja muuttivat Wreden työn sisältöä ja työmuotoja. Hän vähensi uskonnollista julistusta ja painotti toiminnassaan humanista puolta. Lisäksi Wreden joulukirjeet vangeille muuttivat ajan saatossa yhä yhteiskunnallisemmiksi, sillä hän toi niissä osin verhotusti yhteiskunnallista tilannetta esille. Vankeinhoidon virkamiehet puolestaan pitivät uudentyyllisiä vankeja ja heidän sosialistista katsomustaan yhteiskuntajärjestystä tuhoavana. (Emt. 143- 145.)

Vankeinhoidon viranhaltijat perustivat 1892 oman alan yhdistyksen, jonka tarkoitus oli koota vankeinhoidon virkamiehiä keskustelemaan vankeinhoidollisista kysymyksistä ja antaa lausuntoja vankeinhoidon käytännöllisistä asioista. Virassa olevien vankeinhoidon ammattilaisten lisäksi yhdistykseen saattoi päästä kutsujäsenenä. Myös Wrede kutsuttiin yhdistykseen. Häntä ei enää pidetty vankeinhoidon ulkopuolisena vaikuttajana, vaan yhdistyksen jäsenenä hänet voitiin luokitella vankeinhoidon puoliviralliseksi toimijaksi. (Emt. 111.)

4.4 Turvakotitoiminta

Wrede perusti 1886 yhdessä veljensä Henrikin kanssa turvakodin vapautetuille miesvangeille. Sisarukset aloittivat oman turvakotitoiminnan 1880-luvulla aikaan, jolloin Suomeen kuin ympäri Eurooppaa ja Pohjois-Amerikkaa perustettiin turvakoteja ylä- ja

keskiluokkaisten yhtenä hyväntekeväisyysmuotona. Wreden sisarusten turvakodin syntyyn vaikutti Henrik – veljen kuulemat elämäntarinat Siperiassa. Henrik Wrede toimi Britannian ja Raamattuseuran asiamiehenä ja kuuli Suomesta karkotettujen rangaistuvankien elämäntarinoita. Näiden mukaan vankilasta vapautunut ajautui usein työpaikan puuttuessa uudelleen rikosten pariin hankkiakseen itselleen ruokaa ja vaatteita. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 57–59; http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010.)

Sisarusten isä lahjoitti hanketta varten Tuomioja-nimisen torpan, joka sai uuden nimen Toivola. Ensimmäinen Toivolan asukas oli mies, jonka Wreden sisarukset lunastivat vankilasta maksamalla hänen sakkonsa. Vastineeksi mies työskenteli Toivolassa. Aluksi asukkaiksi valittiin vain vapaaehtoisia, tuttuja uskovia vankeja. Toivola toimi maanviljelyä harjoittavana työsiirtolana sen aatteellinen tausta tuli käsityksestä, jonka mukaan terve ja rehellistä työtä tarjoava maaseutu oli siveellisyyttä turmelevaa teollistunutta kaupunkiseutua parempi. Näin suhtauduttiin maaseutuun ja taajamiin myös 1860-luvun vankeinhoidon lainsäädäntötyön aikana. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 57–61, http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010.)

Toivolassa noudatettiin samoja periaatteita ja käytäntöjä kuin muissakin turvakodeissa. Kodin johdon toimesta asukkaiden toimintaa ohjattiin ja edistymistä seurattiin. Asukkaiden oletettiin noudattavan tarkasti määriteltyä päiväohjelmaa, suorittavan annetut tehtävät ja kuuntelemaan kodin pitäjien kristillis- moraalista opastusta. Sisarusten tarkoitus oli tukea uskonnollisen herätyksen saaneita vankeja, ei niinkään vankeinhoidon kohentaminen tai uusintarikollisuuden vähentäminen. Koti esti lankeamasta rikoksiin ja varjeli miesten uskonelämää. (Antikainen 2004, 60 – 61.)

Vankeinhoidon ylitirehtööri Grotenfelt vieraili Toivola- kodissa 1886. Vierailun jälkeen Suomen vankeusyhdistys päätti tukea sisarusten vankisiirtolaa taloudellisesti eli sinne sijoitettiin ”jouko miehisiä holhotteja” (s.68). Vankeusyhdistyksen tuki oli erittäin merkittävä turvakodin taloudelle, mutta välillisesti myös Wreden arvostukselle vankeinhoviranomaisten parissa. Toivola-kodista vankilatrehtöörit saattoivat hankkia pitkäaikaisen työn vapatuville vangeille. (Emt. 68 – 69.)

Henrik asui Toivolassa, mutta Mathilda Wrede kävi siellä Rabbelugnista käsin. Wrede jätti Toivolan kokonaan veljensä hoidettavaksi jo parin vuoden jälkeen ja keskittyi taas pelkästään hänelle tuttuun vankilatyöhön. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 60–61, http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010.) Syinä tähän oli muun muassa Wreden huono tietotaito maanviljelyksestä sekä vankien ohjaamisesta. Hän tiesi osaavansa vankilatyön johon hänellä oli myös kutsumus. Sisaruksille tuli myös uskonnollisia näkemyseroja, jotka tuohon aikaan jakoivat vapaakirkollisia. Lisäksi hänen taloudelliset mahdollisuudet paranivat, kun hänelle myönnettiin vapaalippu rautateille. Sen avulla Wrede sai vapaasti matkustella ympäri Suomen ja kuljettaa veloitusetta kirjapakettejaan vankilapaikkakunnille. Lisäksi hän sai Englannista rahallista apua julistustyöhön. (Hurskainen 2004, 89.)

Toivolan toiminta jatkui vuoteen 1897 asti, jolloin senaatti lopetti sen avustamisen (Antikainen 2004, 60–61). Avustusten epääminen liittyi niihin muutoksiin, joita oli vankienhoidossa tapahtumassa senaatin määräysten vuoksi (Emt. 90).

4.5 Wreden toiminnan yhteiskunnallinen kritiikki ja aseman kyseenalaistaminen vankienhoidossa

Joissakin vankiloissa Wreden toiminta joutui tarkkailun alle, kun kirkollisen luterilaisuuden ote kiristyi, papiston asenteet vapaakirkollisiin maallikkosaarnaajiin tiukentuivat ja ryhdyttiin vetoamaan vierailijoiden luterilaisesta opista poikkeavaan uskonnollisuuteen. Kontrollin avulla pyrittiin kitkemään kaikenlainen lahkolaisuudeksi tulkittu uskonnollinen julistus. Wredeä kohtaan suhtautuminen alkoi muuttua 1889 eli kolmisen vuotta laajamittaisen toiminnan aloittamisen jälkeen. Eri vankiloilla ja vankilasaarnaajilla oli kuitenkin eri näkemyksiä Wreden toiminnasta ja toisissa vankiloissa hän sai osakseen enemmän arvostusta työlleen kuin toisessa. Esimerkiksi Turun vankiloissa Wredeä arvostettiin suuresti. Vankeinhoitohallitus antoi vuonna 1892 määräyksen vankienhoidon ylitirehtööri Gripenbergin johdolla, joka koski maallikkojen uskonnollisia tilaisuuksia ja lähinnä rajoitti niitä. Rajoitus koski erityisesti ulkomaalaisia saarnaajia. Suomalaisten saarnaajien tilaisuuksista jätettiin päätävältä paikallisen vankilatiireh-

töörrien päätettäväksi. Tilaisuudet eivät kuitenkaan saaneet vaikuttaa vankien työtoimintaan osallistumiseen. Samana vuonna vankeinhoidon viranhaltijoiden yhdistys otti kantaa maallikkosaarnaajiin. He hyväksyivät ulkopuolisten toiminnan sillä ehdolla, että he alistuivat vankilan valvontaan niin kirjallisuuden kuin suullisen esityksen suhteen. Uudelleen luterilainen kirkko tunsu maallikot uhkaksi noin 13 vuotta Wreden toiminnan aloituksesta vuonna 1897, jolloin maallikoiden toiminta alistettiin yhä enemmän vankilapapiston valvontaan. Tuolloin senaatin oikeustoimituskunta pohti asiaa ja talousosaston päätöksellä kaikki vankiloiden uskonnollinen kasvatus ja sielunhoito tulivat olla vankilan johtokuntien ja saarnaajien valvonnassa ja sen luvalla harjoitettua. Tämä koski myös vankilan ulkopuolisia henkilöitä. Wrede sai ensimmäistä kertaa rajoituksia toimintaansa valtakunnan tasolla ja hänen toiminta alistettiin aatellisesta säädystä ja vankeinhoitohallituksen myöntämästä luvasta huolimatta. (Antikainen 2004, 86- 87, 93, 107–108, 117–122.)

Suomen vankiloissa otettiin käyttöön 1890-luvun alussa vuonna 1889 hyväksytty rikoslaki. Progressiivisen vankeinhoidon hallinto ja toiminta uudistuivat niin kuritushuoneilla kuin lääninvankihuoneissa. Lääninvankiloissa piti olla 1891 vankilatrehtöörit eivätkä kuvernööreille alisteiset linnanpäällysmiehet johtaneet lääninvankiloita. Wrede sekä muut vankilan ulkopuoliset toimijat tulivat riippuvaiseksi koko vankeinhoitoa ohjanneesta vankeinhoitohallituksesta sekä lääninvankiloiden virkamiehistä. Sääty-yhteiskunnan vahva rooli alkoi murentua. (Emt. 107–108.)

Yhteiskunnallis- poliittinen myllerrys 1900-luvun alussa toi vankilaan uudenlaisia vankeja venäläistämiskauden kiristyessä ja poliittisen ilmapiirin muuttuessa. Näiden poliittisten vankien myötä vankiloihin syntyi yhteiskunnallisesti aktiivinen ja valveutuneempi vankiluokka, joille lakkoilu ja muu yhteistoiminta oli tuttu vaikuttamisen väline. He olivat vankeja, jotka puolustivat Suomea ja joita pidettiin kansallismielisinä henkilöinä, ei rikollisina. (Emt. 130- 134.) Wrede tuki näiden vankien pyrkimyksiä, minkä vuoksi hänen toimiaan alettiin tarkkailla. Wrede vähensi uskonnollista sanomaansa alkaen puolustaa vankien oloja. Tällä hän tavoitti sosialistivankeja sekä tuki näiden uudistusvaatimuksia. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010.) Esimerkiksi vuonna 1907 vangit nousivat useampaan kertaan vastustamaan vankilan oloja ja sääntöjä Kakolassa. Tuolloin arvosteltiin lehdistössä muun muassa sairaanhoito- oloja sekä vankila olojen epäinhimillisyyttä yleensäkin. Myös Wrede arvosteli sairaan- ja terveydenhoidon tilaa

vankiloissa ja esitti parannusehdotuksia niin itse laitoksia kuin vankeinhoitohallitusta (Antikainen 2004, 138).

Yleisen keskustelun aikoihin 1908 muun muassa Helsingin keskusvankilassa oli vankien syömälakko. Tähän kaikkeen arvosteluun vankeinhoitolaitos reagoi kapinoinnin pelossa rajoittamalla mm ulkopuolisten pääsyä vankilaan – joka koski myös Wredeä. (Laitinen 2002, 298.) Virkamiehet pitivät aatelista evankelistaa uhkana yhteiskuntarauhalle 1900-luvun alun Suomessa. Hänen pelättiin yllyttävän vankeja sosialistiseen kapinaan. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Antikainen 2004, 148.) Kukaan vankeinhoidon ulkopuolinen ei saanut tavata vankeja kahden kesken. Kun tällaiset tapaamiset kiellettiin, Wrede lopetti vankilakäyntinsä kokonaan, koska hän ei halunnut ulkopuolisten kuuntelevan arkaluontoisia keskusteluja. Wredelle ei kerrottu, että kiellon syyt olivat poliittiset. Hän otti asian henkilökohtaisena loukkauksena. (http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede, 2010; Hurskainen 2004, 130–132.)

Toisen lähteen mukaan 1912 annettu määräys, jossa ulkopuolisten käynnit vankiloissa kiellettiin koko maassa kaikilta vankilan ulkopuolisilta henkilöiltä ilman yksilöityä erillistä lupaa vierailua kohti, nähtiin olevan erityisesti Wredeä vastaan tehty määräys. Wreden nähtiin olevan osasyynä vankiloiden kapinoihin 1900-luvun alussa, joihin hän oli kannustanut vankeja kriittisillä kommentteillaan vankilaoiloista. Lisäksi Wreden julistus-toiminnan muuttuminen avustustyöksi, sosialistien avustaminen ja näiden luottamuksen nauttiminen nähtiin toiminnan muuttumiseksi poliittiseksi. (Antikainen 2004, 167 – 170.)

Wrede sairasteli paljon 1907–1908, jonka vuoksi hän joutui vähentämään vankilavierailuja. Aikaa vei myös sukulaisten auttaminen, joita oli karkotettu kenraalikuvernööri Bobrikovin toimesta maasta. Vankiloihin syntynyt vankiryhmä, poliittiset vangit, eivät olleet samalla tavalla vastaanottavaisia uskonnolliselle julistukselle kuin aikaisemmin tuomioitaan kärsineet. Tämä vähensi uskonnollisen julistustyön määrää sekä muutti vankikirjeiden sisältöä toisen tyyliksi ja pois jäi uskonnollinen pohdinta ja kielenkäyttö. Vangit myös osoittivat Wredelle yhä enemmän konkreettisia avunpyyntöjä mm valituskirjelmien ja armahdusten tekoon. Wrede kuitenkin pyrki auttamistyössään edelleen evankelioimaan myös poliittisia vankeja. (Emt. 137- 145.)

1900-luvun yhteiskunnallisen murroksen myötä Wredestä kasvoi alun uskonnollisen sanoman levittäjästä vankeinhoidon kriitikko. Oma sairastelu, uskonnollisen ajattelun muutos, julistustyön vähentyminen ja vankien ongelmien kuuntelu sai Wreden huomaamaan suuria puutteita vankeinhoidossa. Wredestä tuli vankien etujen ajaja ja puolustaja, joka uskalsi asettua esivaltaa edustavien vankeinhoidon virkamiehiä vastaan. Tähän vaikutti myös samaistuminen vankeihin sekä vangeilta saadut avun pyynnot etujensa ajamiseen. (Emt. 150 - 152.)

Wreden vankilatoiminta päättyi lopullisesti 1913 (Emt. 175). Tämän jälkeen Wrede suuntautui kansainväliseen rauhantyöhön ja osallistui Kansainvälisen sovintoliiton kokouksiin sekä toimi järjestön edustajana Suomessa. Sovintoliitto oli ensimmäisen maailmansodan alla perustettu kristillinen tunnustusten välinen pasifistinen järjestö, joka vastusti asepalvelusta ja korosti Kristuksen rakkautta rauhan synnyttäjänä. (http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0, 2010.)

Vankilatyön ohella jo 1910-luvulla Wreden auttamishalu kohdistui muun muassa lappalaisten elinoloihin ja eläintensuojeluun. Venäjän vallankumouksen jälkeen Wrede auttoi Suomeen pakenevia venäläisiä ja toimi 1920-luvulla Valamon munkkien puolestapuhujana. (Antikainen 2004, 10.) Kaiken muun työn ohella Wrede auttoi tarvittaessa entisiä vankeja ja heidän omaisiaan, jotka pysyivät niin aineellista kuin hengellistä apua. Suomen itsenäistymisen jälkeen entiset poliittiset vangit lähestyivät Wredeä keskustelun tai avun pyynnön merkeissä. Samoihin aikoihin Wrede sai myös kutsun palata vankilatyöhön Kakolan vangeilta. (Hurskainen 2004, 130–132.) Vankeinhoitohallitus sai tuolloin uuden ylijohtajan, jonka myötä vankeinhoitohallituksen kanta muuttui Wredeä ja hänen toimintaansa kohtaan. Wredelle taattiin jälleen esteetön pääsy vankien luokse 1917 ja hänet kutsuttiin vankeinhoitoa uudistavan komitean jäseneksi. Tähän työhön Wrede ei kuitenkaan osallistunut ollenkaan. (Antikainen 2004, 175.) Wrede vieraili vankilassa, muttei huonontuneen terveyden vuoksi enää jaksanut aloittaa uudestaan vankilatyötä (Hurskainen 2004, 132).

5 Sosiaalityön ja vankilasosiaalityön historiallinen kehittyminen

5.1 Miten vankilasosiaalityö on syntynyt ja kehittynyt Suomessa

Suomalainen vankilan sosiaalityö on kehittynyt vähitellen yksityisestä hyväntekeväisyystyöstä palkkatyöksi ja ammatiksi. Kristillisellä uskolla ja evankelioinnilla on kehittymishistoriassa suuri rooli. Ennen köyhäinhoitoa ja vielä sen aikanakin kristillisen elämän nähtiin olevan ratkaisu kurjille ja langenneille, joiden ongelmat ajateltiin synnin vaikutuksena. Evankelioinnin merkitys ja rooli vaihtelivat vuosisatojen aikana yhteiskunnallisen kehityksen ja painotuksen sekä julkisen ja poliittisenkin mielipiteen myötä.

Vaikka varsinainen vankilaitos syntyi jo 1600-luvulla, sai sielunhoito suuremman merkityksen vankeinhoidossa 1700-luvulta lähtien. Tässä taustavaikuttajana toimi pietistinen liike sekä valistusfilosofia, joka painotti reformiohjelmassaan humanisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Tavoitteena oli kasvattaa vankeja muun muassa kirkossa käynneillä. Tuolloin ei vielä vankiloissa ollut omia pastoreita, vaan virat olivat useamman laitoksen yhteisiä.

Virallinen köyhäinhoito kuului 1800-luvulta lähtien kunnalle. Vankiloissa työskenteli omia pastoreita ja seurakunta hoiti epävirallisen vaivaishoidon. Köyhäinhoidon rinnalle tuli 1800-luvulla työmuodoksi kristilliseen palveluun perustuva sosiaalityö, johon kuului pyyteetön palvelu ja sosiaaliin ongelmiin vastaaminen antamalla mahdollisuus omaksua kristillinen usko. Olennaista ei ollut materiaallinen apu vaan ihmisen sisäinen uudistuminen.

Vankeusrangaistusta suorittavien vankien ja vapautuvien vankien kanssa kristilliseen palveluun perustuvaa sosiaalityötä tekivät muun muassa Suomen Kirkon Sisälähetysseura, Vapaaseurakunta sekä Suomen vankeusyhdistys. Liberalismin ja vankilauudistusten myötä rangaistuksilla pyrittiin vaikuttamaan ajatuksiin ja tahdonvoimaan ja parantamaan vankia. Työmuotoina olivat muun muassa vierailut vankien luona, hengellisen kirjallisuuden jako, yhteydenpidon edesauttaminen vangin ja omaisten välillä sekä pienimuotoinen materiaallinen auttaminen vapautumisvaiheessa.

Vankeinhoidossa vartijat ja papit huolehtivat vankien kristillisestä kasvattamisesta sekä uskonto- ja alkeisopetuksesta, jotka voidaan nähdä nykyaikaisen vankilasosiaalityön ensimmäisinä työmuotoina. Kokopäivätoimisia vankisaarnaajan virkoja ryhdyttiin perustamaan 1850-luvun jälkeen työtehtävien ja uskonnollisen kasvatuksellisten roolin merkityksen kasvaessa yhteiskunnassa. Uskonnon merkitys vaihteli vankeinhoidollisten painotusten ja yhteiskunnallisten tilanteiden mukaan. Suuren vankimäärän vuoksi ei 1890-luvun lopulla voitu enää rangaistuksia suorittaa tehokkaasti ja tämä merkitsi uskonnon ja kouluopetuksen supistumista.

Vielä 1900-luvulla köyhäinhoidon painotus oli materialistisessa auttamisessa, vaikka köyhäinhoitolaki korosti inhimillisyyttä niitä kohtaan, jotka tarvitsivat apua. Suomalaisessa sosiaalihuolto oli vielä kehittymätöntä ja osan sosiaalityöstä tekivät muun muassa kansalaisjärjestöt ja kristilliset toimijat.

Huoltovirkailijan työn kaltaista työtä suomalaisissa vankiloissa teki jo Mathilda Wrede oman toimintakautensa aikana (1883–1913). Wrede aloitti kutsumustyönsä evankelioinnilla, kirjeenvaihdolla vankien kanssa sekä uskonnollisen kirjallisuuden jakamisella. Tämä työmuoto sopi 1860-luvun vankeinhoidon uudistuksiin, joissa tavoitteena on vankien parantaminen. Välineenä tähän olivat kuri ja työ uskonnon ohella. Yhteiskunnalliset ja poliittiset sekä vankiaineksen muutokset muuttivat hänen julistustyötään vähitellen materialistisen ja taloudellisen auttamisen suuntaan ja työ sai sosiaalisen työn piirteitä. Puhtaan evankelioinnin rinnalle tuli pian maallisen elämän järjestämisen välttämättömyys taloudellisesti ja materialistisesti. Wrede ryhtyi myös auttamaan vankeja armahduskirjeiden teossa. Vankeinhoitohallituksen määräyksellä vuonna 1912 vankilavierailu ulkopuolisten toimesta kiellettiin yhteiskunnallisten muutosten johdosta, jolloin vankiloissa tehtävä sosiaalinen työ jäi vankiloiden pastoreiden ja muun vankilahenkilökunnan tehtäväksi.

Tilanteen muutti social caseworkin rantautuminen Suomeen 1940-luvulla. Tästä sosiaalityön työmuodosta haettiin apua sodan jälkeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin, kun samanaikaisesti sosiaalityön tekeminen alkoi siirtyä vapaaehtoisilta tahoilta alan ammattilaisille. Samaan aikaan myös vankilasosiaalityö sai vaikutteensa Yhdysvalloista, caseworkin työmuotojen pohjalta. Vankeinhoidossa tuli vallalle uusklassinen ideologia, jossa tavoitteena oli yksilön paluu yhteiskunnan toimivaksi jäseneksi. Vankeja tuli kohdel-

la demokratian nimissä inhimillisesti ja tasapuolisesti ja kasvatuksen sijaan kouluttaa mahdollisimman työ- ja kilpailukykyisiksi yhteiskunnan jäseniksi.

Vankilasosiaalityö voidaan paikallistaa virallisesti syntyneeksi 1950 – luvulla. Tuolloin Suomen vankiloihin saatiin ensimmäiset huoltovirkailijat ja vankiloihin uusi ammattikunta. Pastorin työnkuva muuttui alun uskonnon- ja alkeisopetuksesta yhteiskunnallisemmaksi, johon pastorit saivat huoltovirkailijat avuksi. Työnkuvat muotoutuivat pastorien hengellisen työn ja huoltovirkailijoiden sosiaalisemman auttamisen työmuotoihin. Huoltovirkailijan työnkuva alkoi muistuttaa nykyistä sosiaalityötä haastattelujen, verkostoyhteistyön sekä vapautuvan vangin vapausajan suunnittelun muodossa.

Huoltovirkailijan työnkuvasta ei annettu erillisiä säädöksiä ja toimenkuvaa hoitivat vankilan henkilökunta oman toimen ohella, kunnes tehtäviin saatiin koulutus 1955 ja ryhdyttiin myös perustamaan omia toimenhaltijoita tehtävään. Huoltovirkailijan työnkuva on suhteellisen nuori, kuten myös suomalaisen sosiaalihuoltojärjestelmänkin. Vankeinhoidossa on vaikuttanut useat eri painotukset yhteiskunnallisista tilanteista johtuen, kunnes 1950- ja 1960-luvulla kriminaalipoliittinen ilmapiiri muuttui inhimillisemmäksi ja mahdollisti myös omalta osaltaan huoltovirkailijan työnkuvan syntymisen.

5.2 Miten Mathilda Wrede on vaikuttanut suomalaisen vankilasosiaalityön syntyyn

Mathilda Wrede teki huomattavan elämänuran vankien auttajana ja oli aikansa merkittävä yhteiskunnallinen vaikuttaja. Häntä pidetäänkin vankien sielunhoidon ja suomalaisen vankilasosiaalityön äitinä.

Wrede eli ja vaikutti aikana, jolloin yhteiskunta muuttui vahvasti. Venäläiset viranomaiset halusivat ottaa lujemman otteen suomalaisesta yhteiskunnasta venäläistämisen nimissä, mutta toisaalla nouseva työväenliike oli nostamassa päätään. Suurlakon ja Viaporin kapinan jälkeen vankiloihin tuli poliittisesti valveutuneita vankeja, jotka arvostelivat voimakkaasti niiden oloja. Vanginvartijat ryhtyivät ajamaan etujaan, mikä kiristi heidän ja virkamiesten välejä. (<http://www.tunturisusi.com/mattihaapoja/mathilda.htm>, 2012.) Tämä aikakausi oli myös Wreden toiminnan eräs taitekohta.

Wreden aloittaessa evankeliointia, vankeinhoitohallituksen ylitirehtöörinä toimi Adolf Grotenfelt, joka halusi kehittää vankiloita kasvatuslaitosten suuntaan. Vankeinhoidossa oli vallalla tuohon aikaan edistyksellinen suuntaus, jonka mukaan vangin ajateltiin olevan parannettavissa rikollisista taipumuksistaan uskonnollisen kasvatuksen ja työnteon avulla. Tämä ajatus vaikutti suuresti Wreden mahdollisuuksiin aloittaa julistustyö vankiloissa. Wrede sai luvan vankilavierailuihin vuonna 1884, koska tuolloin toiminut vankeinhoidon ylitirehtööri näki evankelioinnin olevan yksi kasvatuksellinen menetelmä parantaa vankeja.

Wreden julistustoiminta oli laajaa ja paneutuvaa. Häntä ryhdyttiinkin kutsumaan 1890-luvulla kunnianimellä "Vankien ystävä" ja hän sai puolivirallisen aseman vankeinhoidossa. Wreden vaikutus vankeihin oli suuri ja monet kääntyivät uudelle tielle hänen julistuksensa johdosta. Vaasan vapaakirkolliset olivat jo kauan ennen Wredeäkin tehneet hengellistä työtä vankien parissa, mutta Wreden aloittaessa omaa toimintaansa, oli yhteiskunnallinen tilanne kypsempi ottamaan vastaan hengellisen julistustyön vankiloissa osaksi rangaistuksen kasvatuksellista näkökulmaa.

Wrede koki kutsumukseensa erityisesti vankien sielunhoidon. Olennaista hänen auttamistoiminnassaan oli uskonnollinen julistus ja evankeliointi, jota hän teki vankien parissa vuosina 1883- 1913 eli 30 vuoden ajan. Uskonnolla on ollut vankeinhoidossa merkittävä asema. Uskonnollisen kasvatuksen ja julistuksen sekä sielunhoidon tehtävä oli muokata sielultaan sairaasta rikollisesta moraaliltaan terve alamainen. Uskovan ihmisen ajateltiin elävän siveellisesti. Vankeinhoidollisen teorian ja uskonnollisen käsityksen mukaan rikollisen piti ensin tunnustaa rikoksensa ennen kuin paraneminen moraalista alennustilasta pystyi alkamaan.

Mathilda Wrede oli toisenlainen kuin toiset sen aikaiset vankilaviranomaiset, joiden tehtävänä oli parantaa vanki pahoista tavoistaan kurin, kovan työn ja katumuksen kautta. Wrede puhui vangeille armahtavasta Jumalasta, joka rakastaa syntistä ihmistä sekä kohteli vankeja kunnioittavasti ja tasa-arvoisesti. Se oli monille elämän varjopuolella eläneille ja kovia kokeneille vangeille vapauttavaa evankeliumia. (<http://www.tunturisusi.com/mattihaapoja/mathilda.htm>, 2012.) Wreden toiminnan hyödyt nähtiin ja tunnustettiin vankeinhoidossa jo toiminnan alkuaikoina. Hän sai niin vangeilta kuin vankeinhoidossa toimivilta tuen ja kannustuksen jatkaa hengellistä auttamistyötään.

Wreden evankelioimisen rinnalle tuli nopeasti materiaallinen ja taloudellinen auttaminen ja työ sai sosiaalisen työn piirteitä. Evankelioinnin ohella maallisen elämän järjestäminen tuli välttämättömäksi, joten hän välitti vankien terveisiä omaisille, tuki vankien perheitä rahallisesti sekä vapautuville vangeille hän hankki vaatteita, työkaluja ja rahaa ja auttoi usein myös työpaikan hankkimisessa. Taloudellinen apu oli kuitenkin pienimuotoista. Uskonnollisen julistuksen sekä raha- ja vaateavustustoiminnan lisäksi Wrede auttoi vankeja tekemään armahdusanomuksia ja valituksia. Tämä oli uusi sosiaalisen toiminnan muoto hänelle ja alkoi 1890-luvun lopussa.

Wrede sai arvostusta 1900-luvun alun Suomessa erityisesti sosialistivangeilta, koska hän auttoi vankeja ja heidän omaisiaan. Tämä oli työtä mitä mikään muu taho ei vankeinhoidossa tai yhteiskunnassa tehnyt. Vankilanjohtajia tai saarnaajia ei ohjattu huolehtimaan vankien yhteyksistä ulkomaailmaan eikä käytössä ollut progressiivinen järjestelmä tuntenut sellaista työkäytäntöä. Wreden työn sisältö ja työmuodot muuttuivat kun hän vähensi uskonnollista julistusta ja painotti toiminnassaan humanista puolta. Vaikka Wrede teki vankilatyötä lähes ammattimaisesti, se oli hyväntekeväisyystyötä, sillä hän ei saanut työstään palkkaa. Wrede loi itselleen ammatin vankilatyöstä, jolla kentällä hän toimi itsenäisenä ja omaehtoisena toimijana. Wrede kutsuttiin jäseneksi vankeinhoidon viranhaltijoiden yhdistykseen vuonna 1892, joka merkitsi, ettei Wredeä enää pidetty vankeinhoidon ulkopuolisena vaikuttajana, vaan vankeinhoidon puolivirallisena toimijana.

1900-luvun yhteiskunnallisen murroksen myötä Wredestä kasvoi alun uskonnollisen sanoman levittäjästä vankeinhoidon kriitikko. Uskonnollisen ajattelun muutos, julistustyön vähentyminen ja vankien ongelmien kuuntelu sai Wreden huomaamaan suuria puutteita vankeinhoidossa. Tähän vaikutti myös samaistuminen vankeihin sekä vangeilta saadut avun pyynnöt etujensa ajamiseen. Wredestä tuli vankien etujen ajaja ja puolustaja, joka uskalsi asettua esivaltaa edustavien vankeinhoidon virkamiehiä vastaan.

Kansainväliset yhtymäkohdat

Vankilasosiaalityön synnyn alkuaikoina, Mathilda Wreden elin- ja toimintakauden aikana, toimi yhdysvalloissa kaksi ammatillisen sosiaalityön pioneeria Mary Richmond ja Jane Addams. Nämä kolme naista olivat lähes saman ikäisiä ja he vaikuttivat lähes sa-

maan aikaan. Wrede toimi 1883- 1928 (45 vuotta), Richmond 1888–1928 (40 vuotta) ja Addams 1889- 1935 (46 vuotta). Taulukkoon 5 olen koonnut Wreden, Addamsin ja Richmondin elämänkaaren, jossa olen kuvannut naisten syntymävuoden, toiminnan alkuvuoden sekä kuolinvuoden.

Taulukko 5. Koonti Wreden, Addamsin ja Richmondin elämänkaaresta. (Kirjavainen 2012)

Henkilö	Syntymä	Toiminnan alku	Kuolin vuosi
Mary Richmond	1861-----	1888-----	1928
Jane Addams	1860-----	1889-----	1935
Mathilda Wrede	1864-----	1883-----	1928

Suomalaisen vankilasosiaalityön syntyyn vaikuttivat vankilapastorien ja kriminaalipoliittisten aikakausien ohella Wreden julistustyö ja sen laajamittaiset vaikutukset, jotka myös vankeinhoidossa tunnustettiin. Kansalaisliikkeistä muun muassa settlementti jatkoi vähempiosaisien auttamista, kuten Suomen vankeusyhdistys. Suomalaista sosiaalisen työn kentällä oli ja oli ollut monenlaista toimijaa ennen kuin social casework rantautui Suomeen. Aika lienee ollut kypsä ammatillisemmalle toiminnalle sotien jälkeisen Suomen jälleenrakentamisessa myös sosiaalihuollon kentällä. Suomalaisen sosiaalityön synnyssä löytyy siis historiallinen käden jälki niin Wredeltä, Addamsilta kuin Richmondilta.

Kaikilla naisilla oli mielenkiinnon kohteena ja kohderyhmänä vähempiosaiset ihmiset. Addamsin mielenkiinnon kohteena olivat erityisesti naiset ja lapset sekä heidän asemansa, työläisten ja siirtolaisten oikeudet sekä rauhan asia. Richmond puolestaan COSn työn puitteissa ja ystävällisenä vierailija huolehtia kaikkien apua tarvitsevien tilanteista ja asemasta. Wreden erityisenä kohderyhmänä olivat vangit ja vankien asema.

Addams ja Wrede olivat taustaltaan varakkaista perheistä, joissa isällä oli näkyvä yhteiskunnallinen asema. Richmond puolestaan tuli vaatimattomista oloista ja oli kokenut itse niin köyhyyttä kuin työläisen raskaan aseman. Kaikilla kolmella naisella oli lapsuudestaan hyvin kantaaottava elinympäristö, jossa he kasvoivat yhteiskunnallisiksi vaikut-

tajiksi. (Puurunen 2002, Davis 1973, Soydan 1999, Antikainen 2004, Hurskainen 2004, <http://learningtogive.org/papers/paper119.html>, 2011.)

Nämä kolme naista toteuttivat elämäntyötään monella eri tavalla. Kaikki olivat henkilökohtaisesti tekemisissä kohderyhmänsä ja mielenkiinnon kohteen kanssa. He tunsivat näiden elämänpiirin, ongelmat sekä elämisen ehdot. Jane Addams ja Mathilda Wrede osallistuivat maailmanlaajuisiin konferensseihin oman elämäntyönsä mukana. Richmond puolestaan toimi kouluttajana ja puhujana kuten Addamsinkin. Kaikille naisille yhteistä on kirjallinen tuotanto joko kirjeinä Wreden lailla tai kirjallisen tuotantona kuten Richmond ja Addams.

Addamsin ja Wreden maine kasvoi heidän tehdessään työtään vähempiossaisten auttamiseksi. Maineen avulla he pääsivät paremmin tekemään työtään, tuomaan julki haluamiin tavoitteita, ajamaan haluamiaan asioita sekä tekemään työtään tunnetuksi. Molemmilla on myös historiassa vaihe, jossa heidän toimintaansa kritisoitiin ja toimintaa jopa vaikeutettiin. Myöhemmin heidän ajatuksensa saivat jälleen arvostusta. Wrede on nostettu Suomen yleisradion (YLEn) äänestyksessä sadan suurimman suomalaisen joukkoon ja Addams sai Nobelin rauhapalkinnon. Richmondin kirjallinen tuotanto ja hänen näkemyksensä caseworkista on saanut kannatusta ja kritiikkiä osakseen vuosisatojen ajan, mutta häntä pidetään richmondilaisen caseworkin, kuten myös amerikkalaisen caseworkin luoja.

Nämä kolme naista olivat lähes samanikäiset ja vaikuttaneet samoihin aikoihin. Richmond ja Addams vaikuttivat Yhdysvalloissa ja Richmond kirjallisessa tuotannossaan viittaa Addamsinkin elämäntyöhön. Heidän työnsä ei kuitenkaan ole vaikuttanut Wreden vankilatyöhön eikä päinvastoin. Tärkeä yhteiskunnallinen näkökulma on kuitenkin, että suomalaisen sosiaalityön kehitykseen ovat ulkomaiset vaikutteet tuoneet paljon. Ilman settlementti toimintaa ja caseworkin rantautumista Suomeen ei ammatillista sosiaalityötä olisi sellaista kuin se nyt on. Vankilan huoltovirkailijan työnkuvan saapuminen ajoittuu caseworkin rantautumiseen Suomeen. Olisiko muuten vielä 1950-luvullakaan saatu Suomen vankiloiden ensimmäisiä huoltovirkailijoita Wreden hyvin pohjustamalle maaperälle?

Taulukko 6. Yhteenveto Wreden, Richmondin ja Addamsin kohderyhmästä, toiminnasta, konkreettisesta toiminnasta ja tuotannosta sekä merkityksestä nykypäivälle. (Kirjavainen 2012)

	Jane Addams 1860–1935	Mary Richmond 1861–1928	Mathilda Wrede 1864–1928
Kohderyhmä	Naisten ja lasten asema Työläisten ja siirtolaisten oikeudet Rauhan asia	Apua tarvitsevat ihmiset (köyhät, vammaiset, lapset)	Vankien asema
Toimintamuodot	Kirjallinen tuotanto Puhujakiertueet Hull House Järjestötoiminta Konferensseihin osallistuminen	Kirjallinen tuotanto Kouluttaja	Evankeliointi Kirjeet Konferensseihin osallistuminen Hyväntekeväisyystyö Työsiirtola- / turvakoitoiminta
Vaikutus, tuotanto	Kirjallinen tuotanto Yhteiskunnallinen uudistamistyö Vaikutus settlementin tunnettavuuteen Nobelin rauhanpalkinto 1931	Kirjallinen tuotanto Case Work metodi Sosiaalinen tutkimus Sosiaalityöntekijöiden koulutus	Vaikutus vankilasosiaalityön syntyyn
Merkitys nykypäivään	Yhdyskuntatyö Yhteisöllinen sosiaalityö Rakenteellinen sosiaalityö	Tapauskohtainen sosiaalityö	vankilasosiaalityö

5.3 Miksi vankilasosiaalityö on eriytynyt marginaalisosiaalityön erityisalaksi

Huono-osaisuuden kasautumista on ollut kautta aikojen ja moniongelmaisuuteen on pyritty vastaamaan monin eri tavoin. Marginaalisosiaalityön asiakaskunta koostuu ihmisistä, joiden elämässä on syrjäytymisen, köyhyyden, velkaantumisen, vaikeiden toimeentulo-ongelmien, monikulttuurisuuden, työttömyyden, kriminalisoitumisen ja muiden eri ongelmien kasautumista. Marginaalisosiaalityö pitää sisällään psykososiaalista ja ennaltaehkäisevää työtä, arviointia sekä moniammatillista yhteistyötä. (http://www.sosnet.fi/Lisensiaatinkoulutus/Marginalisaatiokysymysten_sosiaalityo.iw3, 2012)

Jo vuosisadan vaihteessa hyväntekeväisyystyöstä alkoi tulla ammatillisempaa toimintaa. Yhdistykset ja liikkeet toimivat sillä työsaralla, jonne julkinen huoltotoiminta ei ulottunut. Kunnat avustivat mielellään näiden yksityisten toimijoiden toimintaa kuin laajensivat omaansa (Jaakkola 1994, 148). Kunnallisen huoltotoiminnan lisäksi kirkolliset toimijat ja erityisesti vankiloissa vierailevat evankelistat, täydensivät valtiollista vastuuta vankiloiden työmuodoista sekä vapautuvien vankien auttamisessa. Siksi nämä ulkopuoliset toimijat saivat toimia hyvinkin pitkään vankiloissa aina 1900 – luvulle saakka, kunnes yhteiskunnallinen tilanne muutti evankelistojen ja vankilavierailijoiden aseman.

Huoltovirkailijat / sosiaalityöntekijät on yksi erityisammattikunta vankilassa pastorien, opinto-ohjaajien, opettajien ja psykologien ohessa. Huoltovirkailijan ammattikunta on nuori, mutta esimerkiksi opettajilla ja pastoreilla on vuosisataiset perinteet ammattikuntana. Myös ammattinimike on ehtinyt lyhyen historian aikana muuttua usein muun muassa huoltovirkailija, huoltoasiamies, sosiaaliohjaaja, sosiaalityöntekijä, erityisohjaaja.

Mathilda Wreden oman aikakautensa pioneerityön jälkeen toisena vankiloiden huoltovirkailijan työnkuvan syntymisen pioneerina voidaan pitää vankeinhoitolaitoksen ylijohtajana vuosina 1945- 1969 toiminutta Valentin Soinea. Soineella on ollut ratkaiseva merkitys ammattikunnan synnylle ja sen työn sisällölliselle muotoutumiselle 1940-luvulla. Vankeinhoidon ylijohtajana hänellä oli mahdollisuus tutustua uusiin kriminaalipoliittisiin ajatuksiin maailmalla ja tuoda niitä suomalaiseen vankeinhoitoon siinä määrin kuin se oli mahdollista.

Huoltovirkailijan työnkuvan muotoutuminen alun pastorien ja opettajien avustavista tehtävistä omaksi ammattialakseen on ollut hidas prosessi. Huoltovirkailijan oman kohdealueen ja työvälineiden selkeä rajautuminen jäi tapahtumatta, koska huoltovirkailijat tulivat avustaviin tehtäviin ja työnkuva muotoutui käytännön tarpeiden mukaan. Lisäksi huoltovirkailijan työnkuvaa hoidettiin useissa vankiloissa alkuvaiheessa muun toimen ohella. Huoltovirkailijalla ei ole ollut selkeää kohdealuetta työssään.

Wreden pohjustamalla maaperällä vankilasosiaalityön jäi elämään vankilan pastorien työnkuvassa ja pyrki muovautumaan vankeinhoidon tarpeisiin haasteellisesta lähtötilanteesta huolimatta. Huoltovirkailijan työnkuva rantautui Suomeen toisen maailmansodan jälkeen vaiheessa, jossa suomalaisessa vankeinhoidossa käytiin keskustelua inhimillisen vankeinhoidon ja kovan kurin roolista vankeusrangaistuksen suorittamisesta. Kovan linjan kannattajat kuvaisivat vankiloita liian mukaviksi paikoiksi, jonne haluttiin. Peh-

meämmän linjan kannattajat, joihin Soine kuului, kannattivat auttamista, ymmärtämistä ja ihmisarvon kunnioittamista. (Makkonen 1992, 39–41.)

Vankiloita ja vankeja ei tavoittanut kunnan tai seurakunnan köyhäinhoito. Vankiloiden sielunhoito- ja sosiaalityötä tekivät vankiloiden oma henkilökunta sekä vapaaehtoiset evankelistat ja Suomen vankeusyhdistys. Vankiloiden sosiaalityö on siis ollut oma erityinen ja erilainen sosiaalityön muoto aikakaudesta riippumatta. Näistä lähtökohdista johtuen voidaan vankilasosiaalityön ja työnkuvan määritelmän puuttumista ymmärtää. Huoltoasiamiehen työnkuvassa annettiin asetus 1950. Kuitenkaan säädösten avulla ei tehtävän kuvaa ole määritetty. Vankilasosiaalityöllä ei ole omaa ohjeistusta ja lainsäädäntöä edelleenkään ja työhön rinnastetaan niin sosiaalihuoltolain, vankeinhoitolaitoksesta annettuja asetuksia ja lakeja kuin myös vankilan johtokunnan vahvistamia työjärjestyksiä, joiden pohjalta on laadittu vankilakohtaisia sosiaalityöntekijän toimenkuvia.

Näin ollen sosiaalityöntekijän rooli ja tehtävät voivat eri laitoksissa vaihdella paljon nykyäänkin. Sosiaalityöntekijä ei välttämättä tee kokopäiväisesti sitä mitä ymmärretään sosiaalityöllä, koska työhön heijastuu vankeinhoidolliset perinteet ja työ on alisteista vankilan muun toiminnan intresseille (Valkama 2009, 9.)

Huoltovirkailijan työnkuvaan tuli muutosta 1960-luvulla. Kasvatus ja hoito-ajattelumallista luovuttiin. Huoltamisena ja hoitamisen sijaan vankilasosiaalityötä ryhdyttiin markkinoimaan palveluna, jonka käyttäminen oli normaalia kansalaispalvelua. Painotus oli neuvontaa ja ohjausta. Yhteiskuntakelpoisuuden vahvistamisen nähtiin säilyttävän ja parantavan vangin ammattitaitoa ja työkykyisyyttä. Tämä vei huoltovirkailijan työtä ideologisen pohjan, koska ammattikunta oli rakentunut esikuvansa mukaan yksilökohtaiselle sosiaalityölle.

Huoltovirkailija on ollut ammattikunnan syntymästä lähtien ristitulella. Sille ei ole löytynyt omaa paikkaa kunnan, valtion ja seurakunnan kontekstista. Se on ollut oma erillinen inhimillisyyden saareke vankeinhoidon ja rangaistusten kovassa maailmassa. Se ideologista jalustaa on ravisteltu aikakausien aatemyrskyjen mukana ja ammattikunnan nimi on muuttunut näiden mukana. Huoltovirkailijan ammattikunta ei ole saanut omaa tehtävänkuvaa lakiin ja asetuksiin, mutta se joutuu toteuttamaan useiden lain pykälien mukaisesti toimintaansa.

Huoltovirkailijan ammattikunta tuli organisaatioon, jossa sille ei ollut ennalta suunniteltua, selkeää paikkaa eikä työnkuvaa. Vuosikymmenien ajan huoltovirkailijat ja nykyiset sosiaalityöntekijät ovat joutuneet tekemään itseään ammattikuntana tarpeelliseksi sekä hakemaan omaa professionaalista profiiliaan (Makkonen 1992, 61). Vankeinhoito on vanha laitosorganisaatio, joka kantaa edelleen mukanaan vuosikymmenien ristiriitoja oikeanlaisen vankeinhoidon muodoista. Vankila on suljettu ja totaalinen, sinne joudutaan usein miten vastentahtoisesti.

Vielä 2000-luvulla voidaan sanoa suomalaiseen vankilasosiaalityöhön vaikuttavat vanhat vankeinhoidolliset perinteet. Vankilan sosiaalityö on edelleen alisteista vankilan muun toiminnan intresseille ja sosiaalityöntekijän rooli ja tehtävät eri laitoksissa voivat vaihdella paljonkin.

Vankila on toimintaympäristönä suljettu ja sosiaalityön kentässä hyvin erilainen työympäristö kuin moni muun sosiaalityön toteutustaho. Makkonen (1992) pohtii miten tehdä sosiaalityötä niin, että toiminta ei olisi ristiriidassa toimintaympäristön kanssa, mutta toisaalta ei myöskään olisi syrjäytymistä edistävää sekä miten sisällyttää työskentelyotteeseensa sosiaalityön lähtökohta luottamuksesta asiakkaan kykyyn tehdä valintoja, kun asiakkaan valinnat ovat johtaneet hänet vankilaan? (Makkonen 1992, 6).

Taulukko 7. Vankilasosiaalityön kehityksen pääpiirteet Suomessa 1800- 1900- luvuilla.

(Kirjavainen 2012)

Aika- kausi	Painotus	Lait	Menetelmät	Yhteiskunnalli- nen tilanne
1800- 1900- luku	<p>Filadelfialainen järjestelmä; uskonnolla keskeinen merkitys</p> <p>Suomen vankeusyhdistys syntyi 1865</p> <p>Vankeinhoitoreformi</p> <p>Uskonnon rooli ja kouluopetus supistui</p> <p>Kristillisen elämän myötä monien ongelmien ratkaisu, sosiaaliset ongelmat synnin vaikutuksena > syntiä vastaan taisteleva parasta köyhäinhoitoa,</p> <p>Kristilliseen palveluun perustuva sosiaalityö</p> <p>sisälähetys: suojeleva- ja kokoava työ</p> <p>Kristillisen palvelumuotoja laitos- ja seurakuntadiakonia</p> <p>Julistustoiminnan muuttuminen avustustyöksi</p>	<p>Rangaistusten täytäntöönpano asetus 1866</p> <p>Vankeinhoitouudistus</p> <p>Ohjesääntö kuritus- huoneille 1886 ja lääninvankiloille 1891</p> <p>Määräys 1892 joka rajoitti maallikkojen uskonnollisia tilaisuuksia</p> <p>Maallikojen toiminta alistettiin vankilapiston valvontaan 1897 (senaatin oikeustoimikunta)</p>	<p>Yksinolo yksinäiselleissä, jossa vanki joutui vastakkain Jumalan ja oman tunnon kanssa > päätyminen katumukseen ja parannukseen</p> <p>Vankilatyö, mahdollisuus koulunkäyntiin</p> <p>Suomen vankeusyhdistyksen järjestämät hartaushetket vankiloissa, vapaaehtoisten kouluttaminen vankivierailijoiksi, uskonnolliset kirjeet vangeille</p> <p>seurakuntien vastuulla epävirallinen vaivaishoito eli kristillinen palvelu (sis. materiaalsen, ei-materiaalsen ja hengelliset tarpeet), Diakonissojen tehtäviin mm. vapautuvien vankien ja muiden moraalisesti vaarassa olevien auttaminen</p> <p>Vapaakirkollinen sisälähetys ja vankilälähetys ((Alba, Wrede) > Raamattujen jakoa, vankikirjeenvaihto, keskustelut, taloudellinen ja materiaallinen avustaminen</p>	<p>Porvarillinen ajatusmaailma valloillaan > uskottava vangin parantumisen mahdollisuuteen</p> <p>Vankilauudistus: vankeinhoitohallitus perustettiin, vankiloita korjattiin ja rakennettiin</p> <p>Suuret katovuodet,</p> <p>sotavuodet,</p> <p>kulkutaudit,</p> <p>ulkomaankaupan tyrehtyminen</p> <p>> vaikuttivat kerjäläisten määrään</p> <p>Venäläistämistoimet</p> <p>Sosialismi</p>

1900-1950-luku	<p>Kiellettiin laitokseen kuulumattoman henkilön käydä vankilassa tai vankien puheilla, jollei oikeutta virka-aseman puolesta tähän.</p> <p>Ajatus ihmisen muuttumiskyvystä ja kasvatettavuudesta > usko rikollisuuteen vaikuttaminen</p> <p>Yhdysvalloista malli huoltovirkailijan tehtävälle</p> <p>Suurimpiin rangaistuksen täytäntöönpanovankiloihin huoltovirkailijat</p>	Vankeinhoitolaitoksesta annettu asetus / huoltoasiamiehen tehtäväkuva	<p>Vankien henkilökohdainen huolto rajattiin vankeinhoidon ammattilaisille (pastorit, opettajat, johtajat)</p> <p>YK:n konferenssi 1950-luvulla: vankikäsittelyn vähimmäissääntöjä sosiaalisuojeluteorian ajattelun suuntaiseksi > valistustyötä tekevän ammattikunnan syntyminen</p> <p>Casework, yksilökohdainen sosiaalityö</p>	<p>Sosialismi</p> <p>Vankilaolojen kritisointi, kapinat vankilassa</p> <p>Sisällissota</p> <p>Toinen maailmansota</p>
1960-1990-luku	<p>Pienempiin vankiloihin huoltovirkailijat</p> <p>Yksilöihin kohdistuvan sopeuttamistehtävän lisääntyminen</p> <p>Vankilasosiaalityötä markkinoidaan palveluna; normaalia kansalaispalvelua</p> <p>Apuprofessionaalinen sosiaalityö</p> <p>Yhteiskuntakelpoisuuden vahvistaminen</p>	<p>Tarkat huoltovirkailijan tehtäväkuvaukset jätettiin pois ja vankeinhoito-osasto määritteli kirjeellä sosiaaliohjaajan tehtävät (1986)</p> <p>Laissa ei ole määritetty vankiloissa tehtävää sosiaalityötä</p>	<p>Huoltotyö: vankien henkilökohtainen huolto, yhteydenpito vankien ja omaisten välillä ja vapautuvien vankien huolto</p> <p>Neuvonta ja ohjaus Vanki omien asioiden asiantuntija ja subjektina työntekijä-asiakas vuorovaikutussuhteessa</p> <p>Huoltovirkailijasta sosiaaliohjaajaksi (1982)</p> <p>vangeilla oikeus opiskeluun, neuvontaan, hoitoon ns normaalipalveluihin</p> <p>sosiaaliohjaajasta sosiaalityöntekijäksi (1991)</p> <p>vankien sosiaalisten ongelmien ehkäiseminen ja vähentäminen, vangin vapautteen valmistamisesta ja jälkihuollosta yhteistyössä eri tahojen kanssa</p>	<p>Suomalaisen sosiaaliturvan rakentuminen 1960- 1970 - luvuilla</p>

6 Yhteenveto ja pohdinta

Vankilasosiaalityö on kehittynyt vähitellen yksityisestä kristillisestä hyväntekeväisyystyöstä palkkatyöksi ja ammatiksi. Kristillinen elämä on nähty ratkaisuna synnin aiheuttamiin ongelmiin. Evankelioinnilla ja kristilliseen palveluun perustuvalla sosiaalityöllä on ollut suuri merkitys köyhäin- sekä vankeinhoidossa vuosisatojen ajan. Vankilasosiaalityön kehitykseen ovat vaikuttaneet ihmiskäsitykset sekä yhteiskunnallinen tilanne ja aatesuuntaukset.

Mathilda Wredeä pidetään vankien sielunhoidon ja suomalaisen vankilasosiaalityön äitinä ansaitusti. Wrede vastasi vankeihin kohdistuvalla julistustyöllä vankeinhoidon uudistuksiin 1860-luvulla, joilla pyrittiin parantamaan vankeja. Wreden aikana kristillinen evankelointi muuttui yhteiskunnallisten muutosten myötävaikutuksella sosiaalseksi auttamiseksi, joka loi pohjan vankilasosiaalityön synnylle. Suurimpina vaikuttajina uskonnollisen työn vähenemiselle olivat vankiaineksen muuttuminen sekä maallisen elämän järjestämisen välttämättömyys, jota ei juuri ennen Wredeä tehty vapautuvien vankien tai vankien omaisten keskuudessa.

Kansainvälisen mallin mukaisesti Suomen vankiloihin huoltovirkailijan työnkuva syntyi 1950 – luvulla. Tähän vaikutti silloisen vankeinhoitolaitoksen ylijohtaja Valentin Soine, joka uudistusmielisenä tutustui kansainvälisiin kriminaalipoliittisiin ajatuksiin ja toi muualla hyväksi havaittuja malleja myös Suomeen. Huoltovirkailijan ammattikunnalla pyrittiin lieventämään rangaistusten haittavaikutuksia.

Vankilasosiaalityö kuuluu marginaalisosiaalityön kenttään, johon se on jäänyt monien historiallisten syiden vuoksi. Huoltovirkailijan oman kohdealueen ja työvälineiden selkeä rajautuminen jäi tapahtumatta, koska huoltovirkailijat tulivat vankiloihin avustaviin tehtäviin 1940-luvulla ja heidän työnkuva muotoutui käytännön tarpeiden mukaan. Usein miten huoltovirkailijoille siirtyi vankiloiden papiston tehtäviä sekä tarvittaessa muita tehtäviä. Huoltovirkailijan työnkuvaa hoidettiin useissa vankiloissa alkuvaiheessa muun muassa vartijan toimen ja muiden työtehtävän ohella.

Samaan aikaan huoltovirkailijan tehtävän kanssa Suomeen rantautui sosiaalityön menetelmänä casework ja ryhdyttiin keskustelemaan sosiaalityön ammatillistumisesta. Sosiaalityö ammatillistui uusien työmuotojen ja koulutetun henkilökunnan myötä. Vanki-

lasosiaalityökin ammatillistui mutta oman profession kehittymisen osalta se on jäänyt muurien varjoon.

Vankilasosiaalityö on nuori sosiaalityön muoto, vaikkakin sillä on vaiherikas ja pitkä historia. Vankilasosiaalityön muodot eivät juuri ole muuttuneet vuosisatojen ja vuosikymmenten aikana. Yhteiskunnallinen konteksti on vaikuttanut työmuotojen painotukseen ja modernisoinut sisältöihin. Pääperiaatteet ovat kuitenkin säilyneet yli vuosikymmenten.

Vankilasosiaalityön syntyhistorian vahva kristillinen tausta on 1900-luvun puolivälin jälkeen jäänyt taustalle ja mielestäni jopa unohtunut. Miksi? Vankilasosiaalityötä tekevien ammattikunnan identiteettiin vaikuttaa vahvasti sosiaalityön kehittyminen, mutta mielestäni siihen pitäisi vaikuttaa myös kristillisen lähimmäisen rakkaus ja kristillinen palvelu, josta koko ammattikunta on syntynyt.

Vankilasosiaalityö on jäänyt sosiaalityön apuprofessioksi ja marginaaliin sosiaalityön kentällä. Syitä tähän tutkimuksessani löytyi useita historiallista taustaa vasten. Analyysiä tehdessä mietin, olisiko vankilasosiaalityön asema erilainen ja arvostetumpi, jos erityisen asiakasryhmän kanssa toimiva ammattikunta olisi itsekin erityinen. Olisiko vankilasosiaalityön syntyessä suomalaisessa vankeinhoidossa voitu yhdistää sosiaalinen ja kristillinen näkökulma vankien auttamistyöhön? Kuten sen mielestäni ansiokkaasti yhdisti Mathilda Wrede omana toimintakautenaan.

Huoltovirkailijat toimivat muun toimen ohella 1940-luvulla suomalaisissa vankiloissa, usein vankilan pastorien varjossa ja heidän avustavissa työtehtävissä. Vankilasosiaalityötä tai –työntekijöiden tehtävänkuvaa ei juuri ole määritelty työn alkuvuosina kuin 2000-luvullakaan laissa. Työn arvostus ja merkitys nähtiin kiistatta Mathilda Wreden aikana ja hänen työtään arvostettiin vankien kuin vankilan henkilökunnan tahoilla. Wreden työ oli myös julkisesti tunnettua työtä. Ikään kuin vuosien saatossa vankilasosiaalityö on paennut piiloon muurien taakse tekemään omaa arvokasta työtään. Työtä, jota tehdään yhteisön ja yhteiskunnan haasteellisimman ja syrjityimmän asiakaskunnan kanssa, hiljaa ja vaatimattomasti.

Rikosseuraamusalan organisaatiomuutos tuli voimaan 1.1.2010. Rikosseuraamusalan organisaatiouudistuksessa on kyse Kriminaalihuoltolaitoksen ja Vankeinhoitolaitoksen toiminnan yhdistämisestä. Rikosseuraamusalan organisaatiouudistuksessa Rikosseu-

raamusvirasto, Kriminaalihuoltolaitos ja Vankeinhoitolaitos yhdistetään yhdeksi virastoksi, Rikosseuraamuslaitokseksi. Rikosseuraamuslaitoksen myötä vapausrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta vastaa valtakunnassa yksi viranomaisto ja vankeinhoidollinen ja kriminaalihuollon ammattiosaaminen siirtyi henkilöstön mukana uuteen organisaatioon. Organisaatiouudistuksen myötä seuraamusten, tutkintavankeuden, vankeusrangaistusten ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoprosessit virtaviivaistuivat. Rikosseuraamuslaitoksessa tutkintavangin, tuomitun ja asiakkaan rangaistusajan suunnittelu sekä seuraamuksen toimeenpano eli varsinainen rangaistuksen suorittaminen vapautumisvaiheineen muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden. (<http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm>, 2012.)

Mikä on vankilasosiaalityön kuva suomalaisessa yhteiskunnassa 2000-luvun Suomessa? Vankeinhoidossa sosiaalityön työnkuva on laajentunut ja tuonut vankilassa tehtävän sosiaalityön rinnalle useita vankeinhoidon alaisia toimijoita vapautumisprosessin kehittymisen myötä (muun muassa yhdyskuntaseuraamustoimiston toiminta, tukipartiotoiminta panta- ja koevapausvalvontoihin). Työni olen rajannut vankilasosiaalityön kehittymiseen, vaikka Vankeusyhdistys toimi vapautuvien vankien parissa jo 1800-luvulla. Rangaistusmuotojen kehittyessä ja laajetessa myös (ent. vankeusyhdistyksen / kriminaalihuoltolaitos) yhdyskuntaseuraamustoimiston työnkuva ja työmuodot ovat muuttuneet, joka on vaikuttanut myös vankilasosiaalityön työhön muun muassa yhteistyötahona.

Vankilasosiaalityö on yhä monimuotoisempaa entistä haastavamman ja moniongelmaisen asiakaskunnan myötä. Myös yhteiskunnassa on yhä suuremmat paineet vapautuvien vankien yhteiskuntaan integroitumisen osalta. Päätaavoite on uusintarikollisuuden ja siihen kytkeytyvän syrjäytymisen vähentäminen. Tehtävä on monitahoinen ja haasteellinen, jossa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja laajaa sosiaalityön tuntemusta.

Huoleni on, ettei vankilasosiaalityö ei hakenut itselleen omaa virallista professiota, jonka takia se on myös jäänyt sosiaalityössä apuprofession asemaan. Vankilasosiaalityö kärsii nyt vaatimattomuudestaan. Tällä hetkellä vankeinhoidossa on sosiaalityöntekijänimikkeestä on monessa vankilassa luovuttu, koska tehtäviin ei ole saatu päteviä työntekijöitä. Heidän sijastaan palkataan AMK sosionomeja erityisohjaajan tehtäviin, jotka sisältävät samantyyppisiä tehtäviä kuin sosiaalityöntekijällä. (Karsikas 2011.)

Sosiaalityön kenttä vankeinhoidossa on ollut kautta aikojen hajanainen. Sosiaalityötä vankeinhoidossa tehdään eri nimikkeillä ja eri sisältöisessä tehtävissä. Tämä herättää

huolen vankeinhoidossa tapahtuvalle sosiaalityölle. Mitä tapahtuu sosiaalityöntekijän ammatillisuudelle ja ammattikunnalle sekä profession kehittymiselle yhä haasteellisemmän asiakaskunnan ja yhteiskunnan yhä moninaisempien vaatimusten kentällä? Pystytäänkö nykyisellä vankilasosiaalityön tasolla ja laadulla vastaamaan vankeinhoitoon ja vankien yhä laajentuviin vaatimuksiin sosiaalityön kentällä?

Suomalaisen sosiaalityön ajankohtaisessa keskustelussa Sosiaalityön tutkimuksen päivien 2012 perusteella on muun muassa köyhyys, huono-osaisuus ja syrjäytyminen sekä ehkäisevät työ. Nämä kysymykset ovat ajankohtaisia myös vankilasosiaalityössä - mitä on ehkäisevä työ sosiaalityössä ja laajemmin hyvinvointipalveluissa ja miten ehkäisevää työtä toteutetaan nykyisessä markkinoituvassa palvelujärjestelmässä ja vankiloissa. Vankilasosiaalityön kohteena olevat vangit useimmiten kärsivät köyhyydestä ja huono-osaisuudesta. Tämä on myös syy, jonka vuoksi ajaututaan rikolliselle polulle. Köyhyys ja huono-osaisuus ovat hyvin monimuotoinen ilmiö ja ajankohtainen kysymys suomalaisessa yhteiskunnassa. Valmentaminen vapauteen sekä elinolosuhteiden parantaminen ovat vankilasosiaalityön työmuotoja, joilla voidaan ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta ja olla omalta osalta vaikuttamassa yhteisvastuullisesti huono-osaisuuden ja syrjäytymisen lieveilmiöihin yhteiskunnassamme.

Tutkielmastani olen pyrkinyt tekemään mielenkiintoisen luettavan – kansantajuisen ja – kielisen. Historiassa käytetyt ilmaisut on aukikirjoitettu, tuotu esille esimerkkejä ja tiivistetty tärkeimmät asiat taulukkomuotoon. Aiheen valintaa on vaikuttanut kiinnostavuus sekä tutkielman tekemisen mielekkyyden näkökulma. Historia on aina ollut mielenkiintoni.

Vankeinhoidon ammattikuntien historiallista kehittymistä on tutkittu hyvin vähän. Huoltovirkailijoiden työnkuvan historiallista kehittymistä on tutkinut lähinnä Sinikka Makkonen omassa gradussaan (1992), muissa alan tutkimuksissa historialliseen kehitykseen viitataan olemassa olevan aineiston pohjalta. Tutkielmani näkökulma sosiaalityön ja vankeinhoidon kehityksestä, erityisesti niiden yhdistämisestä, on osoittautunut tuntemattomammaksi tutkimuksen kentäksi sosiaalityön saralla. Sosiaalityön kehityksestä, kuten myös vankeusrangaistusten ja rangaistuslaitosten kehittymisestä Suomessa, on paljon kirjallisuutta. Mathilda Wredestä ja hänen vaikutuksesta vankilasosiaalityön syntyyn on kirjallisuutta elämäkerrasta väitöskirjaan. Uskaltaisin kuitenkin väittää,

ettei hän silti ole suuremmalle yleisölle tuttu henkilö. Tuttua ei myöskään ole vankilasosiaalityön hengelliset lähtökohdat eli evankeliumin julistamistyö.

Tutkielmani olen rajannut yleiskatsaukseen niin vankeinhoidon historian, sosiaalityön kehityksen kuin Mathilda Wreden elämäkerran osalta. Jokainen osa-alue jo itsessään olisi lisätutkimuksen arvoinen. Merkittävänä ja vähäiselle tutkimukselle jäänyt osa-alue on (vankila-) sosiaalityön työnkuvan kehittyminen yhteiskunnassamme. Työnkuva ja koulutusvaatimukset ovat muuttuneet. Työnkuva ja asiakaskunta ovat yhä haasteellisempaa. Kuinka koulutus- ja pätevyysvaatimukset ovat ajan kuluessa muuttuneet?

Historiantutkimus on vaativaa ja siksi myös äärimmäisen mielenkiintoista. Tutkielmaani on ollut ilo tehdä. Siinä yhdistyy aikaisempi opiskelutaustani kirkolliselta puolelta ja kiinnostukseni kriminologiaan sekä syrjäytymisen problematiikkaan. En alussa uskonut tutkielmastani muodostuvan näin mielenkiintoista! Prosessi on ollut raskas, mutta mielenkiintoinen katsaus historiaan sekä kolmen vahvan vaikuttajanaisten elämäkertaan. Tuokoon tutkielmani näkökulman vähempiosaisten auttamiseen, läsnäolon ja kuuntelemisen tärkeyteen.

LÄHTEET

Aamuvuori, T. 1988. Kuopion lääninvankilan historiikki. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Helsinki.

Antikainen, M-R. 2004. Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883- 1913. Bibliotheca Historica 83. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.

Asetus huoltoasiamiehen tehtävänkuvasta

Davis, A. F. 1973. American heroine. The life and legend of Jane Addams. Oxford University press. United States in America.

Haapala, P. 1989. Sosiaalihistoria. Johdatus tutkimukseen. Suomen historiallinen seura. Käsikirjoja 12. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Hurskainen, E. 2004. Mathilda Wrede. Aatelistytön tie vankien ja pakolaisten ystäväksi. Helsinki. Kirjapaja oy.

Härkälä, S. 1992. Casework- traditio – amerikkalainen sosiaalityön menetelmä Suomessa. Pro Gradu- tutkielma. Tutkimuksia n:o 2/1992. Helsingin Yliopisto. Sosiaalipoliittikan laitos.

Jaakkola, J. 1994. Vaivaisten holhouksesta köyhäinhoitoon. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki. gaudeamus.

Karsikas, V. 1997. Sosiaalityön toteutuminen vankeinhoidossa: sosiaalityön ristiriidat ja niiden vähentäminen. Tutkimusraportti Kuopion Yliopiston ja vankeinhoidon koulutuskeskuksen Kehittävä vankilan sosiaalityö – koulutus.

Karsikas, V & Siltanen, P. 2001. Vankien hyvä kohtelu, yhteistyö sosiaaliviranomaisten kanssa ja tietojen salassapitovelvollisuus. Muistio 21.12.2001. Rikosseuraamusvirasto.

Kuittinen, T & Rönkä, T. 1991. Sosiaalityön ammattikuva työtehtävien osalta vankilassa. Sosiaalityön Pro Gradu- tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.

Laakso, R & Salminen, J. 1989. Kriminalipoliittisen ilmaston vaikutus vankeinhoitoon Suomessa sotien jälkeisenä aikana. Tutkielma kriminologian ja seuraamusjärjestelmän sosiologian ylintä kurssia varten. Vankeinhoidon koulutuskeskus.

Laitinen, J. 2002. F. Menneisyydestä tulevaisuuteen. 22. Suomen vankeinhoidon historia. Teoksessa Salminen, Markku & Toivonen, Klaus (Toim.) 2002. Vankeinhoidon perusteet. 2002. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4/2002.

Lappi-Seppälä, T. 1982. Teilipyörästä terapiaa – piirteitä rangaistusjärjestelmän historiasta. Vankeinhoidon historiaprojektin julkaisu 9/1982. VAHO 100. Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto. Helsinki. Valtion painatuskeskus.

Leinonen, M. 2005. Elämän täysi. Kootut runot I. 1980- 1993. Helsinki. Kirjapaja Oy.

Lehtiniemi, U. 2004. Sosiaalityö vankilassa. Tutkimus Turun vankilassa tehtävän sosiaalityön tavoitteista ja sisällöstä. Sosiaalityön Pro Gradu- tutkielma. Sosiaalipolitiikan laitos. Turun yliopisto.

Luukkonen, R. K. 1963. Ajatuksia yhteistyöstä sosiaalikirjuriin työaralla. Vankeinhoito 1-2/1963. 44 vuosikerta.

Luukkonen, R. K. 1948. Huoltotyö vankilassa II. Vankeinhoito 1/1948. 29 vuosikerta.

Makkonen, S. 1992. Vankilan huoltovirkailijan työn historiallinen muotoutuminen. Pro gradu tutkielma. Sosiaalitieteiden laitos. Kuopion yliopisto.

Makkonen, S. 2009. Sijoittajayksikkötoiminta suomalaisen vankeinhoidon työkäytännönä vuosina 2000- 2006. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Kuopion yliopisto.

Nygård, T. 1998. Erilaisten historia. Marginaaliryhmät Suomessa 1800- luvulla ja 1900-luvun alussa. Jyväskylä. Atena Kustannus oy.

Pajuoja, J. 1987. Katsaus rangaistuksen historiaan. Helsinki. Vankeinhoidon koulutuskeskus. Julkaisut 3/86.

Pastorien ja huoltovirkailijain neuvottelupäivät 28.–29. joulukuuta 1961. 1961. Vankeinhoito-osasto. Helsinki. Oikeusministeriö.

Pulma, P. 1994. Vaivaisten valtakunta. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Puurunen, P. 2002. Learn life from life itself. Jane Addamsin näkemys sosiaalityöstä. Pro gradu tutkielma. Yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Kuopion yliopisto.

Rangaistusten täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö 19.12.1889/39A

Raunio K. 2001. Olennainen sosiaalityössä. Helsinki. Gaudeamus.

Santala, P & Toivonen, V. 1971. Huoltovirkailijat vankiloiden sosiaalityössä. Tutkielma nuoriso- ja sosiaalityön tutkintoa varten. Järvenpää. Luther-opisto.

Sosiaalihuoltoasetus 29.6.1983/607

Sosiaalihuoltolaki 179.1982/710

Soydan, H. 1999. The history of ideas in social work. Social work research association series. Great Britain. Venture press.

Toikko, T. 2001. Sosiaalityön amerikkalainen oppi. Yhdysvaltalaisen caseworkin kehitys ja sen yhteys suomalaiseen tapauskohtaiseen sosiaalityöhön. Seinäjoki. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja A. Tutkimuksia 1.

Toikko, T. 2005. Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere. Vastapaino.

Urponen, K. 2005. Reformit käynnistyvät. Teoksessa Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Suomalaisten sosiaalisen turvan historia. Jyväskylä. Gummerus Kirjapaino Oy.

Vain koira lentää aurinkoon. 1987. Antologia vankilasta. Vankilakuvia näyttely Vanhalalla ylioppilastalolla 10- 28.3.1987. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja 1/1987.

Valkama, T. 2009. Vankien jälkihuolto. Tampereen YRE-yhteistyöryhmän kokemukset ja haasteet vankien jälkihuoltotyössä tehtävästä yhteistyöstä. Kandidaatin tutkielma. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Tampereena avoin yliopisto.

Vankeinhoitoalan ammatillisen koulutuksen uudistaminen. 1983. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 4/1983. Helsinki. Valtion painatuskeskus.

Vankeinhoitolaitoksesta annettu asetus (17.2.1950/86)

ELEKTRONISET LÄHTEET

http://yle.fi/suuretsuomalaiset/100_suurinta/index.php?top100_id=88&nominee_id=0&place=0&gender=2&alive=0&province=0. 2010. Katsottu 29.12.2010.

<http://learningtogive.org/papers/paper119.html>. 2011. Richmond, Mary Ellen. Katsottu 20.7.2011.

<http://paakaupunkiseutu.suntuubi.com/?cat=219&lang=fi>. 2011. Hämeenlinna. Vankilamuseo. Katsottu 26.6.2011.

<http://lib.kokkola.fi/wiirilinna/poltnoi.htm>. 2011. Katsottu 26.6.2011.

http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/validius_ja_reliabiliteetti.pdf. 2012. Katsottu 26.2.2012.

<http://www.pykala.fi/opintowiki/tiivistelmaet/275-oikeushistoria-suomen-oikeushistorian-paeaepiirteet>. 2011. Katsottu 26.6.2011.

http://fi.wikipedia.org/wiki/Mathilda_Wrede. 2010. Katsottu 29.12.2010.

<http://www.kalliola.fi/Kalliolansetlementti/Sivut/Historia.aspx>. 2011. Katsottu 14.8.2011

<http://www.setlementti.fi/historia>. 2011. Katsottu 14.8.2011

http://www.sosnet.fi/Lisensiaatinkoulutus/Marginalisaatiokysymysten_sosiaalityo.iw3. 2012. Katsottu 3.5.2012.

<http://www.tunturisusi.com/mattihaapoja/mathilda.htm>. 2012. Katsottu 4.5.2012.

http://www.helsinki.fi/aluejakulttuurintutkimus/tutkimus/monitieteisyys/06historia_aate.html, 2012. Katsottu 11.5.2012.

http://wiki.verkata.com/fi/wiki/Eino_Jutikkala?page=2, 2012. Katsottu 11.5.2012.

<http://www.helsinki.fi/humanistilehti/arkisto/lehti9/jutikkala.htm>, 2012. Katsottu 11.5.2012.

<http://www.rikosseuraamus.fi/49146.htm>, 2012. Katsottu 2.6.2012